

МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ

Харківський національний університет внутрішніх справ
Навчально-науковий інститут психології, менеджменту,
соціальних та інформаційних технологій
Кафедра соціології та соціальної роботи

СОЦІОЛОГІЯ
у правоохоронній діяльності:
теоретичні та прикладні аспекти

Матеріали науково-практичної конференції
(м. Харків, 30 березня 2011 р.)

Харків 2011

ББК 60.550.52я431+88.472я431

С 69

Оргкомітет конференції:

Єрохін А. А. – начальник навчально-наукового інституту психології, менеджменту, соціальних та інформаційних технологій ХНУВС (голова);

Сарпа М. М. – професор кафедри соціології та соціальної роботи навчально-наукового інституту психології, менеджменту, соціальних та інформаційних технологій ХНУВС (заступник голови);

Бобро Н. В. – старший лаборант кафедри соціології та соціальної роботи навчально-наукового інституту психології, менеджменту, соціальних та інформаційних технологій ХНУВС (секретар);

Свеженцева Ю. О. – начальник науково-дослідної лабораторії з проблем кадрового, соціологічного та психологічного забезпечення

ОВС навчально-наукового інституту психології, менеджменту, соціальних та інформаційних технологій ХНУВС;

Білоус П. О. – начальник редакційно-видавничого відділу ХНУВС;

Гузьман О. А. – начальник кафедри соціології та соціальної роботи навчально-наукового інституту психології, менеджменту, соціальних та інформаційних технологій ХНУВС;

Копаниця О. В. – начальник відділу ресурсного забезпечення ХНУВС;

Федосова О. В. – старший науковий співробітник відділу організації наукової роботи ХНУВС

*Друкуються відповідно до розпорядження ХНУВС
від 24.02.2011 № 36*

Соціологія у правоохоронній діяльності:
С 69 теоретичні та прикладні аспекти : матеріали наук.-практ. конф. (м. Харків, 30 березня 2011 р.) / МВС України, Харк. нац. ун-т внутр. справ, Навч.-наук. ін-т психології, менеджменту, соціальних та інформаційних технологій, Каф. соціології та соціальної роботи. – Х. : ХНУВС, 2011. – 120 с.

Збірка містить тези виступів учасників науково-практичної конференції за наступними напрямками: соціологічне, психологічне забезпечення роботи з персоналом в органах внутрішніх справ, виховна та соціальна робота в підрозділах ОВС, попередження протиправної поведінки серед різних категорій та груп населення.

Матеріали друкуються мовою оригіналу та викладені в авторській редакції з незначними коректорськими правками.

ББК 60.550.52я431+88.472я431

ЗМІСТ

Вступне слово.....	7
Доповіді учасників конференції	
САППА М. М. Проблема наступності в навчальному процесі.....	10
РУЩЕНКО І. П. Українська міліція в ситуації нормативного дисонансу	12
ПОГРІБНА В. А. Основні напрямки дослідження особистості правоохоронця в соціології професіоналізму	20
ЗЕМЛЯНСЬКА О. В. Аналіз вікової динаміки розвитку девіантної поведінки	24
СВЕЖЕНЦЕВА Ю. О., ЩЕРБАКОВА І. В. Триєдине підґрунтя недовіри в соціальних уявленнях про міліцію	29
СЕРДЮК О. О. Закономірності першої спроби адиктивних речовин: дослідження серед ув'язнених та молоді м. Харкова	33
ЛЯШЕНКО Н. О. Адаптація курсантів відомчих навчальних закладів системи МВС: аспекти дослідження	37
ШЕЙКО Р. В. Громадська думка як показник діяльності органів внутрішніх справ: досвід харківського експерименту ...	41
МАКАРЕНКО П. В., СТУПАКОВА О. В. Гендерні особливості ставлення працівників слідчих підрозділів ОВС до діяльності в процесі професіоналізації	45
ГУЗЬМАН О. А. Актуальні проблеми організаційної культури в підрозділах органів внутрішніх справ	49
КРАВЧЕНКО В. Ю.	

Особливості формування культури професійного спілкування майбутніх офіцерів МВС України	53
ГАРКАВЦЕВ Є. І.	
Службова дисципліна в ОВС України як об'єкт соціологічного аналізу	56
АНДРЕЄВА Г. В., БЕЗЧАСТНА Ю. Ю.	
Мотивування персоналу як провідна функція і уміння керівника системи ОВС	61
ГОЛОВІНОВ А. В.	
Роль ОВС та соціальних служб в соціальній адаптації та реабілітації неповнолітніх	64
БЕЛИХ О. Є.	
Девіантна та делінквентна поведінка неповнолітніх як об'єкт соціально-профілактичної роботи ОВС	68
БОБРО Н. В.	
Роль соціального капіталу ВНЗ системи МВС в процесі професійної соціалізації працівників міліції	72
ЛЕЛЮК А. А.	
Психолого-педагогічні особливості та етапи формування життєвої компетентності курсантів вищих навчальних закладів МВС України	78
ШВЕЦОВА М. О.	
Особливості PR-діяльності щодо формування позитивного іміджу міліції (в умовах кримського регіону)	82
МАЗОРЕНКО М. О.	
Діловий імідж професіоналу	86
МИХАЙЛИШИНА У. Б.	
Особливості розвитку підлітка-делінквента	91
ПОТАПОВА С. М.	
Особливості системи саморегуляції в професійній діяльності	96
ЧЕРНОВА О. Є.	
Інформаційно-комунікативна функція спілкування працівника	100
КОВАЛЬЧУК О. П.	
Розвиток мотивації професійної діяльності військовослужбовців	105

Соціологія у правоохоронній діяльності. Харків, 2011

ТОРЧЕВСЬКИЙ Р. В.

Управлінська культура як інтегральна складова професійної культури майбутнього магістра військового управління 110

НОВИКОВА Л. А.

Социально-психологическое сопровождение детей из семей с алкогольной зависимостью 113

ДУРНЕНКО М. С.

Сприйняття працівниками ОВС України ризиків та небезпек професійної діяльності 118

НАУМЕНКО О. М.

Явище ксенофобії в системі МВС 120

Рекомендації науково-практичної конференції

«Соціологія у правоохоронній діяльності:

теоретичні та практичні аспекти»

(м. Харків, 30 березня 2011 р.) 124

ВСТУПНЕ СЛОВО

В умовах сучасних реформаційних процесів органів внутрішніх справ України, свідками та учасниками яких ми з вами є, вельми важливим вбачається не розгубити той унікальний практичний досвід та теоретичне набуття, які отримано у сфері соціально-психологічного супроводу роботи ОВС. Харківський національний університет внутрішніх справ має повне право вважатися провідною установою в цій діяльності, адже саме тут вперше в Україні виникла самобутня соціологічна школа, що об'єднує відомих в Україні фахівців, яка зорієнтована на застосування соціологічного знання у правоохоронній діяльності. Від середини 90-х рр. регулярно проводяться соціологічні дослідження, здійснюється підготовка фахових соціологів на соціально-психологічному факультеті, видаються монографії, навчальні посібники тощо. Соціологи ХНУВС започаткували дві нові галузі вітчизняної соціології: «соціологія правоохоронної діяльності» і «соціологія злочинності». За цей час вони брали участь у низці міжнародних дослідних програм з вивчення розповсюдження нелегальних наркотиків у молодіжному середовищі та розробки відповідних профілактичних програм, дослідження організованих злочинних угруповань, аналізу взаємодії населення і міліції, оцінки довіри населення до міліції та рівнів латентної (прихованої) злочинності.

Якщо узагальнити досвід теоретичної та практичної діяльності соціологів в інтересах удосконалення і розвитку правоохоронної діяльності, то можна виділити наступні напрямки. По-перше, теоретико-соціологічна інтерпретація низки соціальних явищ – інституту правоохоронних органів, злочину й злочинності, профілактики правопорушень, соціального статусу і ролі правоохоронців, професіоналізації їх діяльності та зв'язків з населенням. По-друге, проведення конкретно-соціологічних досліджень з метою вимірювання різноманітних показників

Соціологія у правоохоронній діяльності. Харків, 2011

практичної діяльності правоохоронців і розповсюдженості соціально негативних явищ. Цей напрямок включає і моніторинги, тобто постійне стеження за певними процесами. По-третє, навчальна і освітня діяльність, підготовка спеціалістів-соціологів, розповсюдження соціологічних знань у системі МВС України.

Безумовно, спектр питань, що є предметом роботи фахівців у галузі соціології правоохоронної діяльності, набагато ширший. Серед найбільш актуальних можна назвати наступні:

- питання профвідбору, дослідження професійної мотивації і її впливу на роботу, оцінка індивідуально-особистісних, комунікаційних і професійних якостей претендентів;

- визначення труднощів у професійній і соціальній адаптації працівника міліції до своєї служби, профілактика професійної і соціальної деформації;

- формування і підтримка соціально-психологічного клімату в підрозділах ОВС, участь у рішенні службових конфліктів;

- аналіз криміногенної ситуації;

- вивчення латентних процесів у сфері правопорушень і злочинності;

- розробка соціальних технологій, що стримують розміри злочинності, допомагають громадянам уникнути ролі жертв злочинів;

- здійснення зв'язку міліції з населенням, робота зі ЗМІ.

На останньому пункті хотілося б наголосити окремо. Адже за Європейськими стандартами, професіоналізм поліції в першу чергу пов'язується з удосконалюванням її діяльності у сфері охорони суспільного порядку, тобто надання «соціальних» послуг населенню. Тому професіоналізм, насамперед, означає уміння поліції підтримувати тісні контакти з населенням. Це необхідно і для підвищення ефективності поліцейських заходів у боротьбі зі злочинністю. Наявність тісних контактів і порозуміння з населенням значно посилює превентивні можливості поліції в боротьбі зі злочинністю.

Кваліфікація працівника правоохоронних органів в сучасних умовах визначається в тому числі й рівнем його підготовки в таких сферах, як соціологія і психологія, його умінням орієнтуватися в міжособистісних і сімейних відносинах, комунікативними якостями, глибоким знанням усіх тонкощів расових і етнічних проблем, навичками артистичного перевтілення у відповідні ролі для встановлення і підтримки потрібних контактів із населенням. Адже об'єктивна оцінка органів внутрішніх справ із боку суспільства, різноманітних його інститутів і соціальних груп залежить не тільки від номінального набору прав і обов'язків, привілеїв і пільг представника силових структур, але і від тісної взаємодії, обопільного спілкування і співробітництва громадськості і підрозділів органів внутрішніх справ, у процесі чого повинний створюватися позитивний і, головне, правдивий образ міліціонера, основним принципом роботи якого стає сьогодні увага до інтересів особистості, як до інтересів держави і суспільства.

Анатолій Трохимович Комзюк
доктор юридичних наук, професор,
проректор з наукової роботи Харківського національного
університету внутрішніх справ, полковник міліції

ДОПОВІДІ УЧАСНИКІВ КОНФЕРЕНЦІЇ

УДК 372.831

Микола Миколайович САППА

доктор соціологічних наук, професор,
професор кафедри соціології та соціальної
роботи ННІ ПМСІТ ХНУВС

ПРОБЛЕМА НАСТУПНОСТІ В НАВЧАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ

В роботі з позицій соціально-технологічного підходу розглядається процес підготовки фахівця у вищому навчальному закладі. Показано, що для подальшого підвищення її ефективності необхідна їй певна технологічна індивідуалізація. Для цього з метою створення наступності в роботі з об'єктом технології слід «вбудувати» в неї як технологічну операцію процедуру взаємодії між операторами соціальної технології, сутність якої полягає в обміні інформацією поміж операторами технології щодо якостей об'єкта технології, сприйняття ним технологічних кроків, найбільш ефективних прийомів, схильності його до необхідних змін.

З позицій соціально-технологічного підходу до діяльності процес підготовки фахівця у вищому навчальному закладі слід розглядати як певну соціальну технологію. Вона здійснюється весь час навчання студента або курсанта у вузі, має велику кількість етапів, підетапів, технологічних кроків. В здійсненні цієї технології бере участь значна частина працівників вузу – від секретаря, якій приймає від абітурієнта заяву про вступ, до представника ректорату, який видає випускникові диплом про набуття ним певної кваліфікації. Звичайно, що головну роль в цьому процесі мають провідні кафедри та викладачі навчальних дисциплін і керівники практичних робіт – безпосередні оператори соціальних технологій.

Програма навчального процесу, тобто необхідна для набуття певної кваліфікації кількість навчальних дисциплін та практичних занять, їх напрями та послідовність, спланована фахівцями високої кваліфікації,

і це, в кінцевому результаті, забезпечує досягнення цілі соціальної технології. При здійсненні в навчальному процесі програми навчання об'єкт соціальної навчально-педагогічної технології (студент або курсант вузу) для набуття необхідної для фахівця суми знань, вмінь та навичок мусить «пройти» через необхідну кількість етапів та підетапів, змінюючись з кожним технологічним кроком у необхідному для замовника технології напрямі (замовником соціальної технології в даному разі виступає держава, галузь, підприємство, установа або особа).

З предметного погляду саме через здійснення певної послідовності викладання навчальних дисциплін та практичних занять реалізується інтегруюча функція програми, об'єднуються зусилля операторів технології для перетворення об'єкта технології у необхідному напрямі. Інтеграція зусиль операторів – викладачів окремих предметів – спирається на принцип наступності: навчальні дисципліни, що викладаються одночасно, доповнюють одна одну, а ті, що викладаються послідовно – розвивають та розширюють предметне знання студента або курсанта. Так, наприклад, при підготовці соціологів послідовно викладаються курси із загальної соціології, із сучасних соціологічних теорій та окремих галузевих соціологій. Однак зазначимо, що в цьому випадку викладанню, наприклад, психологічного бачення сутності конфліктів, мусить передувати курс з соціології конфлікту, а не навпаки.

Разом з цим, соціальна технологія підготовки фахівця у вузі є технологією масовою і для подальшого підвищення ефективності її здійснення необхідна певна технологічна індивідуалізація. Для цього слід «вбудувати» в неї як технологічну операцію процедуру взаємодії між операторами соціальної технології, що мусить здійснюватися так часто, як в цьому виникає потреба. Ця процедура вводиться з метою створення наступності в роботі з об'єктом технології (навчальною групою чи окремим слухачем) і спрямована на покращення його адаптації до нових умов навчання та нових навчальних дисциплін. Сутність її полягає в обміні інформацією поміж

Соціологія у правоохоронній діяльності. Харків, 2011

операторами технології щодо якостей об'єкта технології, сприйняття ним технологічних кроків, найбільш ефективних прийомів, схильності його до необхідних змін.

Практично процедура наступності може здійснюватися шляхом регулярних кафедральних або міжкафедральних зборів, присвячених аналізу та обміну досвідом попередньої роботи з об'єктом технології та розробки наступних технологічних прийомів. Такі обговорення дозволять викладачеві ще до початку роботи з конкретною навчальною групою ознайомитися з рівнем успішності групи, її окремих курсантів та студентів, їх особливостями. Саме завдяки такій процедурі є можливим збалансувати вимоги до навчальної групи та окремих курсантів або студентів, з'ясувати наступність застосування до об'єкта технології тих чи інших навчальних методик.

Одержано 17.03.2011

УДК 316.354

Ігор Петрович РУЩЕНКО

доктор соціологічних наук, професор,
завідувач кафедри соціології ННІ ПМК ХНУВС

**УКРАЇНЬСЬКА МІЛІЦІЯ В СИТУАЦІЇ НОРМАТИВНОГО
ДИСОНАНСУ**

В роботі розглядається девіантність в правоохоронній сфері та трансформація змісту соціальних норм правоохоронної діяльності. Основну увагу приділено співвідношенню позицій та очікувань держави, ОВС як організації з громадськістю.

Сьогодні, м'яко кажучи, «ненормативна» поведінка правоохоронців широко обговорюється у суспільстві. Відомо, що девіантність може бути визначеною виключно по відношенню до соціальної норми. Поведінка представників правоохоронних органів не є виключенням, але тут зміст норми дещо розвивається, і він може порізно трактуватися залежно від точки зору на діяльність правоохоронців. За своєю генезою, статусом та призначенням поліція в усіх суспільствах займає певну проміжну позицію поміж державою та населенням. І зміст норми певним чином варується з позицій як першого, так і

другого чинника, і, до речі, визначається або перевизначається в контексті громадської думки самих правоохоронців. Подібну різновекторну ситуацію можна визначити як нормативний дисонанс. Неприємний бік нормативного дисонансу полягає в тому, що стає незрозумілим: а чи є той чи інший вчинок девіантним та заслуговує на санкції, або це, наприклад, традиція, на яку краще заплющити очі?

Держави, як правило, визначають зовнішні цілі інституту поліції, дають інституту норму-закон як легітимну основу його існування та діяльності. Норма-закон є знеособленою, формальною, вона не передбачає виключень, довільного трактування тощо. Але є й друга сторона медалі: люди, конкретні особи, що наповнюють коридори влади. Їх підхід до силових структур може суттєво відрізнитися від вимог норми-закону, за яку вони, можливо, й голосували в якості народних обранців. Існує велика спокуса «приватизувати» міліцію, зробити з неї знаряддя партійної політики, що й було за тоталітарної доби, коли силові структури метафорично визначалися як меч правлячої партії. Інструментом таких зазіхань в наших умовах є кадрова політика, заміна керівництва центрального апарату й керівництва на місцях на осіб, які є «зручними» для власних цілей. Таким чином, відбувається сповзання з легітимного типу управління до традиційного (в термінах М. Вебера), де головним є персональна унія, відданість підлеглих вищому керівництву, а не професійні якості й вимоги закону. На жаль, українські реалії широко демонструють подібну практику. В результаті диктатура норми-закону втрачає свою силу, а натомість встановлюється імператив суб'єктивної волі. Отже, норма вже трактується як безоглядне підкорення цій волі, а спроби чинити опір розглядаються як девіація та небезпечне дисиденство. В системі відносин «міліція – українська держава» є багато поточних і перманентних проблем – недофінансування, не вирішеність певних законодавчих питань, технічна відсталість оперативної та криміналістичної діяльності тощо. Але, на наш погляд, найбільш гострою і одночасно прихованою є саме проблема відсутності певного ступеня

Соціологія у правоохоронній діяльності. Харків, 2011

автономії міліції, гарантій того, що в її діяльність не буде некомпетентних втручань, і вона не буде втягуватися у протиправні дії.

Широкі народні маси мають своє (хоча й доволі розмите) уявлення про те, якою мусить бути міліція. Тут ми знаходимо норми-очікування. За умов несформованої громадської думки або чіткої й артикульованої позиції громадських кіл (і не тільки активістів правозахисного руху, але й широких прошарків населення, робітників, бізнесменів) норма-очікування має характер проекції. За основу беруться або утопічні уявлення, або більш реалістичні посилання на рівень обслуговування потреб населення поліцією розвинутих країн. Можливо, громадська свідомість дещо ідеалізує діяльність англійської або американської поліції, але саме так виникає норма-ідеал, формується очікування того, що українська міліція підніметься на щабель кращих поліцій світу. Це, на наш погляд, не так вже і погано, зокрема, такі очікування лежать в межах здорового глузду за принципом: якщо це можливо в якійсь країні, то чому б нашим правоохоронцям не поводити себе таким самим чином? Девіантість в народних масах визначається з позицій норм-очікувань, і часто вона є похідною від доволі розмитих уявлень про стандарти діяльності міліції. Пересічна громадська думка здебільшого не апелює до норми-закону, а скоріше спирається на народні уявлення щодо гарного і поганого, справедливого і несправедливого, правильного і неправильного. Демонстрація позитивних зразків поліцейської діяльності, хоч би вони мали місце й за межами країни, може відігравати роль системотворчого фактора у відношенні до конкретизації очікувань з боку громад.

Нарешті існують власні уявлення правоохоронців про норму й відхилення. Це, так би мовити, погляд із середини системи, він може радикально відрізнятись від змісту інших норм. Для аналізу цього погляду можна скористатися теорією Е. Дюркгайма про норму й патологію. Французький соціолог вважав, що в реальності соціальні норми дорівнюють масовим й розповсюдженим формам людської поведінки, тим більше, якщо є стала статистика,

яка регулярно відображає частоту подій. Наприклад, якщо дорожня поліція регулярно з року в рік отримує хабарі від водіїв, то це є соціальною нормою, а патологія буде полягати в тому, що частота випадків хабарництва в якісь періоди може різко змінюватися через ті або інші зовнішні обставини. Для нас важливими є погляди правоохоронців на подібні речі. Навіть не вдаючись до опитувань можна стверджувати, що суб'єкти, які регулярно себе поведуть певним чином, вважають це за норму, хоча й неписану і нелегітимну. А от девіантами в їх середовищі можуть бути ті, наприклад, хто не п'є спиртного, не вживає нецензурної лексики, не використовує своє становище в особистих цілях, не «кришує» бізнеси тощо. Отже, не варто ігнорувати присутність неформальних норм-традицій, які за змістом можуть бути протилежними як нормам-законам, так і нормам-очікуванням.

Ситуація нормативного дисонансу є ознакою нерозвинутих корумпованих політико-правових і правоохоронних систем, в яких поліція сприймається населенням радше як ворожа сила, як сторона трикутника з вершинами «законослухняні мешканці» – «поліція» – «злочинці», де дві останні позиції рівновіддалені від «простої людини». Досвід таких систем, зокрема в деяких латиноамериканських країнах, свідчить про те, що організована злочинність і поліція можуть знаходити спільну мову, а пересічні мешканці готові скоріше звертатися за допомогою до місцевого ватажка мафії, дона, синьйора, аніж намагатися відстояти справедливість офіційним шляхом, використовуючи правоохоронні органи. Девіанти з правоохоронних органів (у офіційному сенсі) насправді є доволі «пересічними» і «нормальними» поліцейськими чиновниками і вільотно почуваються на державній службі.

На умовній осі «держава» – «громадянське суспільство» поліції різних країн займають і різні позиції, наближаючись до першого або до другого полюсів. Можна вважати, що за своєю генезою моделі поліцейської діяльності поділяються на два класи: централізовані європейські й децентралізовані американського типу. Перші виникали як

Соціологія у правоохоронній діяльності. Харків, 2011

розвиток державної машини шляхом відгалуження від військових та охоронних структур й самого початку легітимізувалися через систему офіційної влади. Вони жорстко «вмонтовані» в ієрархію виконавчих органів влади, охоплюються міністерством внутрішніх справ, міністр, як правило, входить до складу уряду і т.ін. Другі є ініціативами, умовно кажучи, «знизу», коли громада шляхом самоорганізації й самоуправління утворювала окремі структури поліцейської влади, компетенція якої сягала кордонів території громади. Такий порядок організації поліцейської служби в невеликих містечках і графствах США (інститут шерифа) зберігся і до нині. Цікаво, що в США співіснує близько 40 тисяч поліцейських органів різного підпорядкування, які не мають жорсткого ієрархічного зв'язку. Очевидним є той факт, що американська модель передбачає більш щільні зв'язки поліції й громади. Натомість є закони еволюції будь-якої влади, згідно з якими влада відокремлюється від спільнот, бюрократизується, починає переслідувати власні інтереси. Такі тенденції не минули на загал і американську поліцію, вже не кажучи про просякнуту етатистським духом поліцію інших країн. В 1960–1970 рр. більшість поліцейських систем розвинутих країн переживали кризу довіри з боку громадян і були об'єктом серйозної критики за відчуженість, порушення законності, закритість, корупцію тощо. Керівники правоохоронних структур були змушені шукати нову філософію поліцейської діяльності. Відповіддю стало посилення соціальної функції й наближення поліції до потреб та інтересів громадянського суспільства. Почалася епоха співробітництва з населенням, і сучасні кандидати до поліції з перших днів навчання й служби проходять вишкіл у цьому напрямку. Пріоритетними завданнями стає забезпечення послугами усього населення, дехто навіть визначає сучасну поліцейську діяльність як «секретну соціальну роботу». Вона має два аспекти: у кримінальній сфері це означає опертя на населення в боротьбі зі злочинністю, широкі профілактичні заходи у місцях проживання із залученням активістів, громадських структур, сімей; у більш широкому розумінні – різні форми

соціальної роботи з населенням, допомога в ситуаціях, коли люди звертаються до поліції.

Оцінка діяльності поліції з боку громадян стає провідним показником, за яким визначається ефективність роботи правоохоронців. І громадська думка в розвинутих країнах відреагувала доволі позитивно: після перебудови своєї діяльності поліція відчула нове ставлення до себе з боку пересічних громадян, а соціологи відтоді фіксують дуже високі індекси довіри, коли абсолютна більшість населення так чи інакше довіряють своїм поліцейським [1, с. 349–359]. До речі, за спостереженнями харківських соціологів протягом останніх 10–15 років у нас сумарне процентне число довіри коливається у діапазоні 14–20 %, у т. ч. повністю довіряють всього кілька відсотків (3–5) [2]. Це типова ситуація для країни, де не відбулася трансформація правоохоронної діяльності і панує так звана «класична модель поліцейської роботи», що орієнтована на професійні показники, розкриття злочинів, контроль над злочинністю і не враховує громадську думку. Так чи інакше, а загальносвітова тенденція полягає в тому, що фокус поліцейської роботи наближається до проблем та інтересів громадянського суспільства. Нормативний дисонанс за умов наближення до громадянського суспільства суттєво зменшується, поліцейська робота стає більш прозорою та зрозумілою громадам, поліцейські привчаються мислити категоріями пересічних людей, жити їх інтересами. Отже, девіантність стає однозначно окресленою та визначеною категорією.

В Україні робилися несистемні кроки у зазначеному напрямку, але реальної реформи так би мовити філософського, ідеологічного змісту не відбулося. В цілому відносини за осями «міліція – держава» і «міліція – громадянське суспільство» стають більш напруженими і взаємної довіри аж ніяк не збільшується. Про це, зокрема, свідчать й дані соціологічних опитувань не тільки населення, але й працівників міліції, які проводить НДІ кадрового та соціально-психологічного забезпечення діяльності правоохоронних органів у складі ХНУВС. Співробітники міліції висловлюють претензії до держави,

Соціологія у правоохоронній діяльності. Харків, 2011

зокрема, з боку стабільності кар'єри, правової і матеріальної захищеності. У межах проведеного опитування в системі МВС України респонденти в більшості скептично висловилися щодо захищеності прав українців в цілому, але захищеність самих працівників ОВС, за думкою переважної їх більшості, ще гірша. Респондентів попросили порівняти захищеність прав і основних свобод міліціонера та пересічного громадянина України. За думкою 78 % опитаних, права міліціонера в Україні є менш захищеними. Тільки 2,4 % висловлюють протилежне судження. Власне тільки близько 2 % від загалу відчують повну захищеність і ще до 9 % – часткову. Відчуття служби «як на вулкані» справляє деморалізуючий ефект, виникає спокуса скористатися своїм становищем «тут і зараз», бо фінал професійної кар'єри не простежується навіть у подумах. Чи не в цій невпевненості причина того, що близько 600 молодих фахівців (працюють менше 3-х років в системі МВС України) кожного року добровільно знімають з себе погоони? І як підсумок: недовіру до держави, за даними опитування, висловили в більшій або меншій мірі близько 65 % опитаних! [3]

Реальні реформи й зміни позиції української міліції стосовно держави й громадянського суспільства мають бути системними і включати цілу низку нестандартних заходів, бо мова йде про перебудову підвалин діяльності, а не про «косметичний ремонт». І це виходить за межі формату нашого виступу. На завершення зупинимось на принципах відносин суб'єктів на осі «державна – міліція – український соціум». Доречним, на наш погляд, у відносинах з державою є принцип інституційної єдності і персональної автономії. Цим ми підкреслюємо, що міліція за будь-яких обставин буде складовою державного організму, вона мусить сполучатися з іншими інституціями, передусім, системами судових органів, пенітенціарною системою, іншими силовими структурами тощо. З іншого боку, потрібно знайти формулу, за якою інститут міліції користувався би певною автономією. Термін «персональна автономія» ми вживаємо у сенсі правової і матеріальної захищеності рядового й начальницького складу від

непрофесійних, егоїстичних, корисливих і навіть злочинних втручань з боку представників держави, політичного керівництва. Професійна кар'єра повинна мати ступінь захисту від політичних колізій, змін керівництва центральних органів влади або місцевого самоврядування. Якщо цього не відбудеться, українська міліція буде в ситуації перманентної кризи через вимивання професіоналів та підрив довіри з боку населення.

Стосовно громадянського суспільства доречно утверджувати принцип персональної унії й інституційної автономії. Це означає актуалізацію старого й добре відомого гасла про нерозривну єдність міліції і трудового народу. На сьогодні потрібно актуалізувати старе гасло, використовуючи, зокрема, досвід роботи у громадах західних поліцій, власні напрацювання українських фахівців [4]. Але натомість інституційний статус міліції і потреба у формалізації стосунків з клієнтами завжди залишаються чинними. Саме тут кумівство, що надто поширене в Україні, особливо у сільській місцевості, є недоречним, воно розмиває важливу межу, яка надає право міліції діяти за буквою закону і безособово, а не на власний розсуд і вибірково.

Список використаної літератури

1. Рущенко І. П. Загальна соціологія : підручник / І. П. Рущенко. – Х. : Вид-во Нац. ун-ту внутр. справ, 2004. – 524 с.
2. Доверие милиции и латентная преступность: взгляды украинских и российских исследователей / Ю. Свеженцева, И. Рущенко, В. Соколов и др. – Харьков : Финарт, 2002. – 310 с.
3. Стан захищеності прав, основних свобод та соціальних гарантій працівників ОВС України : монографія / Ю. А. Белоусов, Д. О. Кобзін, Ю. О. Свеженцева та ін. ; заг. ред. К. Б. Левченко. – К. : Агентство «Україна», 2008. – 204 с.
4. Взаимодействие милиции и населения: к итогам харьковского эксперимента. – Харьков : Нац. ун-т внутр. дел, 2003. – 288 с.

Одержано 15.03.2011

УДК 316.614:351.74

Вікторія Леонідівна ПОГРІБНА

доктор соціологічних наук, доцент,
професор кафедри політології та соціології
Національного університету «Юридична
академія України імені Ярослава Мудрого»

ОСНОВНІ НАПРЯМКИ ДОСЛІДЖЕННЯ ОСОБИСТОСТІ ПРАВООХОРОНЦЯ В СОЦІОЛОГІЇ ПРОФЕСІОНАЛІЗМУ

Роботу присвячено розгляду цілісної структури особистості у зв'язку з її професійної діяльністю. Зроблено акценти на умовах формування працівника-професіонала та факторах побудови професійної кар'єри. Зазначено необхідність використання підходу урахування індивідуальних особливостей в процесі формування професіонала.

Починаючи з 1950-х рр. на Заході все виразнішою стає тенденція спиратися в соціально-психологічній роботі не на набір особистісних якостей, а на опис цілісної структури особистості, яка включає і мотиви, і ціннісні орієнтації. Зрозуміло, що основна складність цього підходу полягає в розробці відповідної теорії особистості. Тому багато робіт цього напрямку носять швидше практично-описовий характер, не претендуючи на глибинний аналіз механізмів того або іншого прояву особистості в діяльності, в тому числі і правоохоронній. © Погрібна В. Л., 2011

Однією з найбільш поширених в науці є група структурних концепцій, які характеризуються прагненням розробити схематичні описи типів професіонала у зв'язку з типами професійної діяльності. Основою тут послужило вивчення так званих біографій професій – суспільних моделей професій, зразків кар'єр, оптимальних для кожного виду професійної діяльності. Такі моделі дослідники намагалися доповнити описом «професійних типів особистості», найбільше характерних для кожної із конкретних професій [1, с. 156–162]. Були спроби розробити портрети ідеального спеціаліста-правоохоронця в конкретній професійній галузі, віконані на основі вивчення професіоналів високого класу, а також опис типів особистості, що є найбільш небажаними для даної діяльності [2, с. 215–223]. Такі портрети-еталони не без

успіху використовуються в процесі професійної орієнтації і відбору, для прогнозування професійного шляху; корисні вони і при роботі з персоналом, тим більше, що часто доповнюються даними про зовнішні поведінкові прояви і стиль спілкування працівників на службі.

Підвищена увага до особистості професіонала призвела до того, що навіть класифікації професійної діяльності найчастіше будуються не на основі аналізу об'єктивних характеристик процесу і знарядь праці, а спираючись на особливості особистості, необхідні професіоналу. Такий підхід, на наш погляд, є найбільш гуманістичним. Інший його позитивний бік – висунення на центральне місце проблеми задоволеності працівника працею. З позицій остаточної ефективності цей підхід є більш плідним, ніж використання в якості основних будь-яких об'єктивних критеріїв праці.

Роль особистості у професійній діяльності особливо підкреслюється такими відомими дослідниками, як Л. Тайлер і Д. С'юпер – прихильниками «теорії індивідуальності у професійній психології» [3, с. 209–210]. Вони доводять, що найважливішою детермінантою професійного шляху людини є її уявлення про свою особистість. Професійна перевага і тип кар'єри в цьому трактуванні є засобами вирішення питання «Хто я?» або спробою реалізувати або підтвердити наявну «Я – концепцію». Людина неусвідомлено прагне мати професію, вимоги якої передбачають роль, що відповідає її уявленням про себе. Автори підкреслюють недостатність використання виключно тестового підходу, а наполягають на пріоритеті знань особливостей структури особистості, способу життя, ставлення людини до певних соціальних ситуацій тощо. Від цих особливостей багато в чому залежать і так звані типи кар'єр, що визначаються Д. С'юпером за критерієм стабільності, а саме:

1. Стабільна кар'єра – характеризується просуванням навчання, тренування, єдиною постійною професійною діяльністю.

2. Звичайна кар'єра – збігається з нормативними стадіями життєвого шляху людини, включаючи відповідні вікові кризи.

3. Нестабільна кар'єра – характеризується двома або декількома спробами, причому зміна професійної діяльності відбувається після певного періоду стабільної роботи в попередній професійній сфері.

4. Кар'єра з множинними спробами, коли зміна спроб має місце протягом усього життя, без періодів зміцнення після якихось із них.

При характеристиці типу кар'єри беруться до уваги як послідовність, частота і тривалість обраної професійної діяльності, так і досягнутий рівень професійної майстерності. Значна індивідуальна розмаїтість усередині типів кар'єр багато в чому визначається особистісними особливостями.

У радянській та пострадянській науці професійний шлях людини в зв'язку з її особистісними проявами також був предметом дослідження. Можна відзначити роботи М. О. Рибаківа (якого, до речі, сьогодні вважають одним з «батьків» акмеології), що виходили ще в 1930-х рр. Через майже півстоліття знову відбувалися спроби проведення таких досліджень. Так, наприклад, у роботі О. М. Борисової описані негативні зразки професійного становлення [4, с. 67–71]. Зокрема, виділено два основних типи реагування людини на професійну долю, що не склалася. У першому випадку має місце компенсація за рахунок мотивів, що лежать поза фаховою діяльністю, поряд із зниженням рівня професійних домагань і невисокої ефективності праці відзначається задоволеність стосунками з оточенням і відсутність особистісного конфлікту. В другому випадку невдача у професійній діяльності викликає глибокий особистісний конфлікт, характерними є емоційний дискомфорт, напруженість, неузгодженість між високими домаганнями й усвідомленням неможливості відповідних фахових досягнень; закріплюються такі особистісні риси, як конфліктність, дратівливість, прагнення пояснювати невдачі зовнішніми причинами, незадоволеність життям – все це ще більше знижує ефективність професійної діяльності.

Очевидно, що професійне становлення не можна штучно відірвати від життєвого шляху людини в цілому. Вперше це було переконливо показано Ш. Бюлер, яка

відзначила, що більшість людей проходить через певні стадії розвитку в подібні вікові періоди, причому їм відповідають і стадії професійного розвитку [3, с. 75–78].

Подальші роботи в цій галузі дозволяють зробити два основних висновки. Перший – необхідно розглядати професійне дозрівання як процес, що триває все життя; другий – професійний шлях людини і його основні етапи нерозривно пов'язані з віковим розвитком і загальним становленням особистості.

Враховуючи, що формування особистості професіонала-правоохоронця – тривалий процес, на початкових етапах діяльності, а краще етапі професійної підготовки, доцільно враховувати індивідуальні особливості особистості при побудові навчального процесу і постановці професійних задач.

Урахування індивідуальних особливостей дозволяє оптимізувати навчальну і професійну діяльність правоохоронців, допомагає виробити індивідуальний стиль діяльності. Проте сам по собі він не тільки не дає максимальної ефективності, але й не завжди є навіть можливим. Тому необхідно цілеспрямовано формувати значимі для діяльності правоохоронних органів властивості особистості, а також в разі необхідності проводити їхню корекцію. Ці два процеси в більшості випадків тісно пов'язані між собою; проте ідеальною є ситуація, коли можна обійтися без попередньої корекції. Для цього слід починати цілеспрямоване формування особистості правоохоронця якомога раніше, що дозволяє уникнути закріплення небажаних рис. В оптимальному випадку при яскраво виражених здібностях воно може бути розпочате ще в дитинстві добром відповідних спортивних або факультативних занять і методів педагогіко-виховної роботи. У будь-якому разі формування особистісних якостей працівників правоохоронних органів доцільно починати на ранніх етапах професійного навчання.

Список використаної літератури

1. Климов Е. А. Психология профессионала / Е. А. Климов. – М. : Изд-во Ин-та практ. психологии ; Воронеж : НПО МОДЭК, 1996. – 400 с.
2. Васильев В. А. Юридическая психология / В. А. Васильев. – М. : Юрид. лит., 1991. – 464 с.

3. Хьелл А. Теории личности / А. Хьелл, Д. Зинглер. – СПб. : ПИТЕР, 1997. – 352 с.
4. Борисова Е. М. О роли профессиональной деятельности в формировании личности / Е. М. Борисова // Психология формирования личности / под ред. А. И. Анцыферовой. – М. : Наука, 1981. – С. 159–177.

Одержано 13.03.2011

УДК 316.614:351.74

Олена Володимирівна ЗЕМЛЯНСЬКА

доктор психологічних наук, професор,
професор кафедри прикладної психології
ННІ ПМСІТ ХНУВС

АНАЛІЗ ВІКОВОЇ ДИНАМІКИ РОЗВИТКУ ДЕВІАНТНОЇ ПОВЕДІНКИ

В роботі розглядаються передумови формування девіантної поведінки, починаючи з дитячого віку. Пов'язується наявність відхилення в розвитку школярів з розвитком асоціальної спрямованості особистості. Звернуто увагу на роль мікрооточення у вихованні соціально схвалених зразків поведінки.

Дані правових наук, психологіч^{© Землянська О. В., 2011}
судово-психологічне обстеження особистостей неповнолітніх правопорушників, девіантної молоді та зрілих злочинців переконливо свідчать, що їх раннє дитинство було відносно несприятливим у біологічному та соціальному плані. В генезі формування аномально-особистісних новоутворень в першу чергу відмічалися тенденції розвитку тієї чи іншої звички поведінки, що, культивуючись у конкретному асоціальному мікрооточенні, виявлялася як стереотип поведінки з властивими морально-психологічними та клінічними характеристиками.

Вихідною позицією теоретичної моделі процесу виникнення девіантних відхилень є положення про те, що даний відносно довгий процес проходить певні стадії, які відповідають віковим та психологічним особливостям учнів і позначаються на своєрідності взаємодії умов життя, розвитку, спілкування, діяльності, виховання учнів, підсилюючи або послаблюючи вплив формуючих факторів.

Смисл психолого-педагогічного керівництва процесом розвитку системи відношень полягає в тому, щоб організувати систему психологічних впливів з урахуванням специфіки віку, індивідуально-психологічних особливостей вихованців, попереджуючи можливі конфлікти між впливами середовища, цілеспрямованими виховними діями й особистісним сприйняттям дитиною оточуючої дійсності.

Відхилення в розвитку школярів є, по суті, процес виникнення негативних тенденцій, зміст яких пов'язаний з розвитком асоціальної спрямованості особистості. Передумови девіантності виникають ще в дошкільний період. Непідготовленість дошкільників до шкільного навчання виникає в результаті несприятливого розвитку їх індивідуально-психологічних якостей. Це визначає вузькість, уповільненість сприймання, емоційну нестійкість, слабкість волевих процесів, відсутність навичок дисциплінованої поведінки.

Важливо підкреслити, що, яким би не був варіант відхилень у системі відношень дошкільників, він завжди тісно пов'язаний з іншими важливими варіантами, зберігаючи при цьому домінанту, і в кінцевому підсумку приводить до того, що у дошкільників формується соціально-психологічна невідповідність до засвоєння норм життя дитячого колективу в наступний період. Характер поведінки молодшого школяра багато в чому визначається характером розвитку в попередній період. Відхилення дошкільного періоду не фатально діючий фактор. За певних умов вони можуть бути переборені, але за несприятливих обставин можуть вести до виникнення нових девіацій. Вирішальним фактором, що визначає подальший розвиток системи відношень школярів, є успіх або невдачі в навчальній діяльності. Однак цей фактор діє не прямо, а опосередковано, шляхом складної взаємодії з іншими чинниками. Таким «передавальним ланцюжком» є ставлення вчителя до учнів у процесі спільної діяльності, що визначає відношення учнів до навчання, школи, їх емоційний стан. Порушення в системі відношень молодшого школяра пов'язані також із порушеннями

Соціологія у правоохоронній діяльності. Харків, 2011

взаємовідносин у системі «особистість – група». Підкреслимо, що ведучу роль у їх виникненні відіграють порушення у відношеннях «вчитель – учні», бо думка вчителя визначає не тільки самооціночну діяльність молодших школярів. Сукупність перерахованих факторів визначає виникнення такої домінанти відхилень, як слабкість уявлень про норми життя дитячої групи, несформованість навичок спілкування й дисциплінованої поведінки, що формують у кінцевому підсумку початкові форми асоціальної спрямованості особистості. Порушення в поведінці таких дітей носять епізодичний характер, пов'язані, в основному, з порушеннями норм дисциплінованої, культурної поведінки ситуативно-ненавмисного характеру. Молодші школярі достатньо глибоко переживають негативні наслідки своїх вчинків, але слабо усвідомлюють їх характер.

Схильність до різноманітних порушень поведінки у підлітків обумовлюється наступними причинами: акселерація фізична; акселерація соціальна; психічна акселерація: стрімкий розвиток інтелекту і здібностей, хоча нерідко зберігаються майже дитячі інтереси, не на висоті почуття відповідальності, велика податливість випадковим впливам, емоційна нестійкість. Виникає диспропорція між акселерацією та соціальним статусом, між фізичним розвитком і деякими формами психічного визрівання.

Найважливішу роль у житті підлітків відіграє колектив. Ведучим мотивом їх діяльності є прагнення зайняти гідне становище серед однолітків, знайти вірного друга. На їх самосвідомість, самооцінку вирішальний вплив справляє думка товаришів, а не вчителів і батьків. Статус школяра в колективі визначається, передусім, його особистісними якостями. Найбільш авторитетним у спілкуванні школярам притаманні гарні здібності у поєднанні з такими якостями, як комунікативність, вірність у дружбі, емоційна врівноваженість. До числа несприятливих якостей відноситься афективність, що виявляється в забіякуватості, впертості. Неважко зрозуміти, чому в особливо скрутному положенні виявляються підлітки, втягнені в замкнену систему несприятливих обставин, яку

вони самостійно часом не здатні розірвати. Сформоване в попередній період негативне ставлення до норм колективного життя, негативні навички і звички поведінки, що поєднуються з недоліками комунікативних якостей, ускладнюють їх становище серед однолітків. У таких умовах неможливість самоствердження позитивним шляхом штовхає дитину на негативне самоствердження. Це, в свою чергу, викликає відповідні санкції з боку педагогів (і нерідко з боку колективу) та приводить до того, що авторитет школяра, і без того незадовільний, падає ще більше. Якщо домінанта відхилень у молодших підлітків полягає у викривленні уявлень про соціальні норми життя дитячого колективу й у виникненні негативних звичок поведінки, то у старших підлітків виникають відхилення в уявленнях про значущість суспільних норм поведінки. Вчинки старших підлітків найчастіше достатньо глибоко усвідомлюються з точки зору наслідків. Це ще не антисоціальна поведінка, коли особистість свідомо йде на конфлікт із соціально-правовими нормами суспільства. Але це вже асоціальна поведінка в тому розумінні, що старші підлітки можуть порушувати норми поведінки суспільства, переносючи на них своє негативне ставлення до норм життя первинного виховного колективу. До числа домінуючих факторів відноситься психологічна ізоляція в колективі.

Для старших школярів характерний підвищений інтерес до спілкування з викладачами. Однак це не те прагнення, яке властиве підліткам. Якщо молодшому школяру й молодшому підлітку спілкування з педагогами необхідне передусім заради пізнання самого себе, то старшим підліткам і старшим школярам важливо глибше проникнути в оточуючий світ людських відносин. Тому вони прагнуть знайти контакти не з усіма викладачами, а лише з тими, хто дійсно зможе задовольнити їх інтелектуальні запити. Визначальною тут є відповідність думок, висловлювань педагога його конкретним справам. Це і є для старших школярів головним критерієм цінності отриманої від вчителя інформації, що в кінцевому підсумку визначає ставлення не тільки до педагога, а й до

Соціологія у правоохоронній діяльності. Харків, 2011

старших взагалі, до суспільних норм і правил в цілому. На цій стадії не можна говорити про негативне ставлення до суспільних норм поведінки, до моральних цінностей суспільства. Тут має місце сумнів у їх об'єктивній значущості в особистісному плані. Старші школярі, схильні до девіантності, чітко розуміють, що моральні норми суспільства необхідні і важливі. Але для себе вони визначають лише ті норми, які забезпечують психологічний комфорт, стан захищеності у спілкуванні з оточуючими.

У формуванні оціночної діяльності помітно збільшується роль сім'ї. Старшого школяра хвилюють найрізноманітніші світовідчуття, він глибше розуміється в оточуючому світі, критичніше до всього ставиться, прагне виробити свій погляд на світ. Функція сім'ї – допомогти в усьому розібратися, підказати правильну відповідь. Потреба у спілкуванні з дорослими часто вступає в конфлікт з можливостями її задоволення, бо саме в цей період контакти між батьками й дітьми ускладнюються та можуть становити важку для розв'язання проблему. Спілкування ускладнюється, передусім, з провини самих батьків. Тут відбивається психологічна установка багатьох з них на те, що діти в процесі розвитку стають самостійнішими й потреби у спілкуванні обернені пропорційно до їх віку.

Подані психологічні портрети дітей «групи ризику», які в майбутньому поповнюють лави правопорушників та злочинців, дозволяють розробити й вчасно застосувати науково обґрунтовані форми корекційної роботи, тим самим забезпечуючи профілактику девіантної поведінки.

Підсумовуючи, можна зазначити, що вивчення особливостей становлення особистості, розвитку її фізичних та духовних якостей на різних етапах онтогенезу вбачається важливим не тільки в теоретичному аспекті, але й в практичному. Теоретичні дослідження особливостей аномального психічного розвитку дітей на різних вікових етапах розкривають динаміку формування девіантних новоутворень в «латентний» період і надають можливості їх ефективного виявлення, врахування й корекції.

Одержано 20.03.2011

УДК 316.354

Юлія Олександрівна СВЕЖЕНЦЕВА

кандидат соціологічних наук, доцент, начальник
науково-дослідної лабораторії кадрового,
соціологічного та психологічного забезпечення
ОВС ННІ ПМСІТ ХНУВС, полковник міліції

Ірина Василівна ЩЕРБАКОВА

начальник центру зв'язків громадськістю
ХНУВС, підполковник міліції

ТРИЄДИНЕ ПІДґРУНТЯ НЕДОВІРИ В СОЦІАЛЬНИХ УЯВЛЕННЯХ ПРО МІЛІЦІЮ

Роботу присвячено формуванню соціальних уявлень про діяльність правоохоронних органів та формуванню атмосфери партнерства у відносинах між міліцією та громадськістю. Наведено дані, отримані в ході емпіричного дослідження з вивчення громадської думки стосовно міліції. Зроблено акцент на основних якостях-недоліках працівників ОВС, що заважають ефективній співпраці.

Необхідність партнерських відносин, довіри між міліцією й населенням в Україні давно назріла. Громадська думка, яка є індикатором ставлення суспільства, свідчить про переважно негативне ставлення і недовіру до міліції. Тому актуальним є дослідження того, як і з яких джерел формується недовіра до правоохоронців.

Парадигма соціальних уявлень, яка вже неодноразово довела свою корисність при дослідженні суспільних знань, рекомендує для вивчення громадської думки про міліцію, по-перше, знайти природні соціальні групи з відносно однорідним уявленням через типологію: 1) за схожістю нинішньої взаємодії з міліцією; 2) Свеженцева Ю. О., Щербакова І. В., 2011 сполученнями джерел інформації про міліцію; 3) за сутністю так званого «проекту», тобто практичної і прагматичної зацікавленості щодо міліції, спільних планів на майбутнє; такі проекти частково визначають зміст уявлення про міліцію, властивого соціальній групі; 4) за особливостями комунікації в групі і за її межами щодо міліції. По-друге, слід дослідити структуру і зміст таких уявлень, властивих природнім соціальним групам, роблячи

Соціологія у правоохоронній діяльності. Харків, 2011

акцент на тому, що саме задає цілісність та сталість цим уявленням.

Структура соціальних уявлень описана в роботах С. Московічі, Ж. Абрика, У. Вагнера, К. Фламана. Звичайно, як структуру уявлення дослідники виділяють центральне ядро і периферичні елементи. Центральне ядро – це структура, що організує уявлення і додає їм зміст. Іншими словами, центральне ядро – це ті властивості і характеристики, без яких, за думкою соціальної групи (тобто творця і «носія» уявлення), об'єкт уже не є самим собою.

Ядро організує всі периферичні елементи, до яких відносяться властивості, схеми і «сценарії», що представляють собою послідовний опис найбільш ймовірних подій у кожній конкретній ситуації. Ядро також може містити схеми і сценарії, але вони виражені в більш абстрактній формі.

Для вирішення дослідницьких завдань була проаналізована серія поглиблених напівструктурованих інтерв'ю (N=80) з різними категоріями населення, які проводилися починаючи з 2003 р., та масове опитування населення Львівського регіону (2007 р.). При вивченні соціальних уявлень про міліцію було виявлено, що головними осями, вдовж яких структурується інформація, перетворюючи уявлення у цілісну систему, є такі: 1) бажання і вміння працівника міліції виконувати свої обов'язки; 2) стримування, нейтралізація власного бажання правоохоронця отримати особисту вигоду, використовуючи службові повноваження; 3) характеристика принципів, які лежать в основі дій правоохоронця і визначають засоби для досягнення мети – в першу чергу, такі принципи, як законність, гуманність, справедливість. Зазначимо, що ця схема є майже універсальною для структурування соціальних уявлень щодо професійних позицій, які пов'язані з експертним знанням і наділені певними повноваженнями.

Як показало проведене дослідження, ядро всіх соціальних уявлень про міліцію складає тріада з певною мірою абстрактними негативними характеристиками:

1) небажання виконувати професійні обов'язки, 2) використання службових повноважень для особистого збагачення і 3) вседозволеність. Як можна помітити, ці недоліки відповідають трьом осям, що структурують соціальне уявлення. У різних за ставленням до міліції соціальних групах ядро наповнюється своїм змістом, поясненнями, сценаріями-очікуваннями з властивими їм побоюваннями, виправданнями або осудом тощо.

Поєднання двох з цих основних якостей-недоліків породжує нові якості. Наприклад, небажання виконувати свої службові обов'язки разом з уседозволеністю породжують, залежно від соціальної групи, такі риси уявлень про працівників міліції, як недобросовісність, «окозамилування», байдуже ставлення до людей та їх проблем, тяганину, неоперативність, кругову поруку, хамське ставлення до населення, грубість; а якщо треба швидко, не прикладаючи професійних зусиль, «розкрити» злочин, то й садизм, протизаконне насильство. Небажання виконувати свої службові обов'язки разом із бажанням отримати особисту вигоду завдяки службовим повноваженням породжує такі риси соціальних уявлень, як хабарництво, вимагання, корупцію у різних її проявах, «кришування» правопорушників і злочинців, несправедливість і незаконність тощо. У свою чергу бажання використовувати службове становище для особистого збагачення разом із уседозволеністю перетворюється у здирництво, відвертий рекет та грабіж на вулицях, обман, погрози й шантаж, протизаконне психологічне і фізичне насильство, кругову поруку, внутрішню корупцію, купівлю посад та звань тощо.

Було виділено чотири соціальні групи з однорідними уявленнями про міліцію, вони впорядковані від більш нейтрального ставлення до вкрай негативного. Поєднання кількісних та якісних методів (напівструктуроване інтерв'ю та вибіркове опитування) дозволило також оцінити кількісні характеристики цих груп.

Як виявилось, негативні характеристики і очікування від міліції, на які вказували всі чотири групи, майже однакові. Критичним фактором, який визначає приналежність респондента до групи, є те, наскільки

Соціологія у правоохоронній діяльності. Харків, 2011

соціально близько його зачепив негативний досвід контактів з міліцією. В кожній з соціальних груп тріада ядра має різні джерела походження (табл. 1) та відповідно до цього наповнюється тим чи іншим конкретним змістом, негативними очікуваннями та побоюваннями.

Таблиця 1

**Джерела формування тріади негативних якостей,
які складають ядро соціальних уявлень**

№ групи	Негативні якості	Джерело походження
1 (39 %)	небажання виконувати професійні обов'язки	знають з досвіду близького оточення
	використання службового становища для особистого збагачення	знають з розповідей, чуток та ЗМІ
	вседозволеність	знають з розповідей, чуток та ЗМІ
2 (42 %)	небажання виконувати професійні обов'язки	знають з власного досвіду
	використання службового становища для особистого збагачення	знають з досвіду близького оточення
	вседозволеність	знають з розповідей, чуток та ЗМІ
3 (13 %)	небажання виконувати професійні обов'язки	знають з власного досвіду
	використання службового становища для особистого збагачення	знають з власного досвіду
	вседозволеність	знають з досвіду близького оточення
4 (4 %)	небажання виконувати професійні обов'язки	знають з власного досвіду
	використання службового становища для особистого збагачення	знають з власного досвіду
	вседозволеність	знають з власного досвіду

Так, до першої групи увійшли ті респонденти, хто знає про небажання працівників міліції виконувати свої обов'язки з досвіду близького оточення, а про інші два центральних недоліки знають з розповідей, чуток та ЗМІ. До другої групи увійшли ті, хто з власного досвіду знає про

небажання працівників міліції виконувати свої обов'язки, про використання службового становища для особистого збагачення знає з досвіду близького оточення, а про всюдозволеність – з розповідей, чуток та ЗМІ. До третьої групи увійшли ті, хто знає з власного досвіду про небажання правоохоронців виконувати професійні обов'язки та використання ними службового становища для особистого збагачення, а про їх всюдозволеність знають з досвіду близького оточення. До четвертої групи увійшли респонденти, хто на власному досвіді випробував ці три базових недоліки міліції.

Отже, громадська думка структурується від кожного негативного випадку контактів з правоохоронцями по принципу кіл від камінця, кинутого у воду. Кожний випадок небажання горе-правоохоронців виконувати свої обов'язки, використання службового становища для особистого збагачення, всюдозволеності викликає резонанс по типу концентричних кіл на воді. І хоча таких негативних випадків може бути і відносно мало, вони все одно викликають значні зміни громадської думки. Чим соціально ближче людина до того, хто невинувато і незаконно потерпів від міліції, тим більш на неї впливає ця негативна інформація. І тим більш вона стає «глухою» до позитивної інформації про міліцію, що йде від ЦЗГ, відомчих ЗМІ тощо.

Одержано 18.03.2011

УДК 316.624:343.976(477)

Олексій Олександрович СЕРДЮК

кандидат соціологічних наук, доцент, заступник
начальника НДА кадрового, соціологічного
та психологічного забезпечення ОВС ННІ ПМСІТ
ХНУВС, полковник міліції

ЗАКОНОМІРНОСТІ ПЕРШОЇ СПРОБИ АДИКТИВНИХ РЕЧОВИН: ДОСЛІДЖЕННЯ СЕРЕД УВ'ЯЗНЕНИХ ТА МОЛОДІ М. ХАРКОВА

*В роботі наводяться дані емпіричного дослідження,
спрямованого на вивчення поширення наркотизації серед
молоді та факту першої спроби адиктивних речовин*

Соціологія у правоохоронній діяльності. Харків, 2011

зокрема. Проаналізовано основні тенденції в зазначеній сфері.

Дослідження проблем зв'язку наркотизму та злочинності з'явилися ще у кінці XIX – початку XX ст. Цей зв'язок на теперішній час не викликає сумніву, але існує ряд питань, які потребують уточнення. До цих питань належить і питання про закономірності першої спроби адитивних речовин.

В Україні, починаючи з 90-х рр. було проведено низку соціологічних досліджень молодіжного наркотизму [1]. Серед цих досліджень у 2001 році мале місце опитування (N=1000), присвячене виявленню закономірностей першої спроби наркотиків та інших адитивних речовин серед молоді м. Харкова [2]. Але це дослідження стосувалось благополучної молоді, і нами у 2007 році було прийнято рішення дослідити цю закономірність серед ув'язнених, що утримуються у кримінально-виконавчих установах Харківської області (N=605) [3].

Серед молоді м. Харкова ми, в першу чергу, виявили фіксацію віку першої проби алкоголю і тютюну на більш ранніх вікових проміжках, ніж наркотиків. Так, на питання «Існує багато наркотичних і психоактивних речовин. Які з них Ви пробували й у якому віці перший раз?» респонденти дали відповіді для складеного нами списку адитивних речовин. Для зручності аналізу ми згрупували ці дані для трьох класів адитивних речовин – алкоголь, тютюн і наркотики (рис 1.).

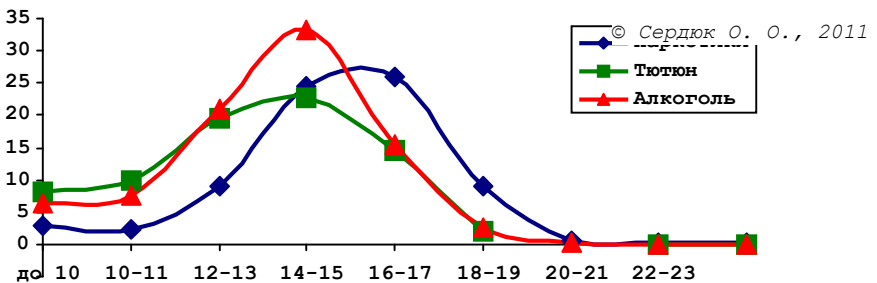

Рис. 1. Розподіл віку першої проби наркотиків, алкоголю і тютюну

Фіксацію віку першої проби алкоголю і тютюну на більш ранніх вікових проміжках, ніж наркотиків, на нашу думку, варто використовувати при побудові шкільних превентивних програм. Пріоритет при проведенні первинної профілактики споживання наркотиків повинен приділятися саме шкільному віку. Крім того, варто враховувати, що після 20 років перші проби адиктивних речовин практично не відбуваються.

Результати опитування ув'язнених, що утримуються у кримінально-виконавчих установах Харківської області показали, що перші спроби тютюну та алкоголю головним чином здійснюються у віці від 12 до 17 років. Перші спроби наркотиків (препаратів коноплі, таблеток та порошків, ін'єкційних наркотиків) – здійснювались респондентами у віці від 14 до 19 років (табл. 1).

Таблиця 1

Процентний розподіл відповідей респондентів на питання «Скільки Вам було років, коли Ви вперше спробували (різні психоактивні речовини)?»

Адиктивні речовини	Не пробував	Менше 10 років	10–11	12–13	14–15	16–17	18–19	20–21	22–23	24 і більше
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
Тютюн (сигарети)	3	22,1	11,2	14	16,9	17	7,9	3,2	1,7	3
Алкоголь	2	5,1	5,3	11,7	23,8	26,7	13,3	6,1	2,2	3,8

Продовж. табл. 1

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
Препарати коноплі, покупив «травку»	25,1	2	2,3	5,3	17,7	19,7	14,4	5,8	3,5	4,1
Наркотики «всередину» у вигляді таблеток, порошку	58,6	0,3	0,6	1,7	7,7	11	8,3	3,9	3,3	4,7

Соціологія у правоохоронній діяльності. Харків, 2011

Наркотики внутрішньо- венно	56,9	0,5	0,5	1,3	6,2	8,5	8,8	5,3	5,3	6,6
-----------------------------------	------	-----	-----	-----	------------	------------	------------	-----	-----	-----

Доповнює ці дані аналіз віку перших спроб різних адитивних речовин серед респондентів, що скоїли майнові, насильницькі та злочини пов'язані з незаконним обігом наркотиків (табл. 2). Ми бачимо, що для осіб, які скоїли майнові злочини та злочини, пов'язані з незаконним обігом наркотиків, не існує розбіжностей у віці першої спроби, а для осіб, які скоїли насильницькі злочини, вік першої спроби алкоголю та тютюну дещо вище.

Таблиця 2

Розподіл віку перших спроб різних адитивних речовин серед респондентів, що скоїли майнові, насильницькі та злочини, пов'язані з незаконним обігом наркотиків

Адиктивні речовини	Усі респонденти	Майнові злочини	Насильницькі злочини	«Нарко-злочини»
Тютюн (сигарети)	13–14	13–14	13–15	13–14
Алкоголь	15–16	15–16	15–17	15–16
Препарати коноплі, покупив «травку»	16–17	16–17	16–17	16–17
Наркотики «всередину» у вигляді таблеток, порошку	17–18	17–18	17–18	17–18
Наркотики внутрішньовенно	18–19	18–19	17–18	18–19

Крім того, звертає на себе увагу те, що серед осіб, що скоїли насильницькі злочини, перші спроби ін'єкційних наркотиків відбувались раніше, ніж у інших респондентів (незважаючи на те, що в цій групі респондентів рівень їх споживання набагато нижчий, ніж серед інших опитаних).

Підсумовуючи сказане, ми можемо впевнено стверджувати, що незважаючи на те, що загальні кількісні показники споживання наркотиків серед злочинців у 10 і більше разів перевищують аналогічні показники для законослухняної молоді, вік першої спроби алкоголю та тютюну для обох груп респондентів виявляється майже однаковим. Більш того, серед ув'язнених вік першої спроби наркотиків виявився вищим, ніж серед молоді м. Харкова.

Представлене дослідження показує: зв'язок віку першої спроби наркотиків, подальшої адиктивної поведінки та майбутньої злочинної поведінки не є прямим, а перераховані вище особливості адиктивної поведінки серед осіб, які скоїли різні злочини, та благополучної молоді потребують подальшого, більш докладного вивчення.

Список використаної літератури

1. Сердюк О. Соціологічні дослідження наркотизму / Олексій Сердюк // Профілактика поширення наркозалежності серед молоді : навч.-метод. посіб. / під ред. В. В. Бурлаки – К. : ГЕРБ, 2008. – С. 26–62.
2. Сердюк О. О. Перша проба наркотичних речовин як закономірність адиктивної поведінки / О. О. Сердюк // Право і Безпека. – № 3'3. – 2004. – С. 232–235.
3. Сердюк О. О. Взаємозв'язок наркотизму та злочинності: дослідження серед ув'язнених в Україні / О. О. Сердюк, Г. О. Марковська // Право і Безпека. – 2009. – № 2. – С. 185–192.

Одержано 18.03.2011

УДК 316.614

Наталія Олександрівна ЛЯШЕНКО

кандидат соціологічних наук, доцент,
доцент кафедри соціології та соціальної роботи
ННІ ПМСІТ ХНУВС, полковник міліції

АДАПТАЦІЯ КУРСАНТІВ ВІДОМЧИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ СИСТЕМИ МВС: АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Розглянуто основні аспекти соціальної адаптації курсантів після вступу в навчальні заклади системи ОВС. Особливу увагу зосереджену на виділенні утруднень у соціальній адаптації, тому що їх дослідження допоможе у виробленні програми адекватної корекції взаємодії особистості та середовища.

© Ляшенко Н. О., 2011

Адаптація – це початковий етап процесу включення і інтеграції індивіда в соціальне, освітнє, професійне середовище, заснований на реальній, повсякденній, регулярній взаємодії з ним. Змістом цього освоєння виступає прийняття особистістю норм і цінностей середовища, будь то соціальна спільність, організація,

Соціологія у правоохоронній діяльності. Харків, 2011

інститут, включення людини в різні форми предметної діяльності і взаємодії, наявні в цих соціальних утвореннях.

Процес адаптації може бути успішним і безуспішним, що виражається у відповідних соціологічних показниках. У першому випадку це може бути високий соціальний і професійний статус індивіда, його задоволеність змістом предметної діяльності і взаємодією із соціальним середовищем. У другому випадку ці показники будуть діаметрально протилежними, крайньої ж формою безуспішної адаптації стануть дезадаптація і її конкретні прояви – плінність кадрів, міграція, асоціальна поведінка й т. д.

Початок навчання у відомчому навчальному закладі є для курсанта ситуацією, яка потребує адаптації до різних аспектів нового буття. Неминучість адаптаційного процесу пов'язана з невідповідністю суб'єктивних очікувань і наявних умов реальної дійсності. Ці протиріччя повинні бути зменшені завдяки системи управлінських дій щодо оптимізації процесу адаптації.

Основними аспектами адаптації курсанта є: адаптація безпосередньо до навчання; адаптація до виконання службових обов'язків, до службової діяльності; соціально-психологічна адаптація; культурно-побутова адаптація до організації самостійного життя та нових умов задоволення культурно-побутових потреб.

Основні складності, які виникали, на думку курсантів, в адаптації до навчання: великий об'єм нової інформації з дисциплін; недостатність матеріалу за навчальними дисциплінами (підручників, методичних розробок); обмаль часу в підготовці до семінарських занять; невміння швидко писати лекції та складати конспекти; відставання в навчанні через відсутність на заняттях через наряди та хвороби; великі фізичні навантаження та втомлюваність; непомірна вимогливість викладачів щодо підготовки до занять; неможливість знайти викладача та перездати йому незадовільні оцінки; низька успішність в школі та відсутність необхідних базових знань; викладання лекцій не рідною мовою; низька кваліфікація викладачів та незрозумілі пояснення нового матеріалу; відсутність звички

до довготривалості заняття; незручна організація самопідготовки.

Серед складних моментів службової адаптації вказують на наступне: підтримання належного стану форменого одягу, зовнішнього вигляду; несення служби в добовому наряді; вивчення великої кількості службової документації (статуту, законів і т. д.); виконання наказів командирів (курскових офіцерів); щоденне прибирання території; постійний контроль з боку командирів та курсових офіцерів; обмеження у вільному пересуванні території; обмеження у користуванні мобільним телефоном; колективна відповідальність; велика кількість службових завдань; відсутність вільного часу.

Соціально-психологічна адаптація пов'язана з досяганням взаєморозуміння з однокурниками (хлопцями та дівчатами), з командиром групи, з однокурсниками, з курсовими офіцерами, з начальником курсу, з викладачами, з керівництвом інституту, з мешканцями по кімнаті.

Культурно-побутова адаптація пов'язана з необхідністю звикнути та пристосуватися до великої кількості проживаючих у кімнаті, неможливістю зберегти особисті речі та запобігти використанню власних речей без дозволу, відсутністю необхідної побутової техніки (пральних машин, прасок і т. д.), необхідністю самостійно, без сторонньої допомоги задовольняти власні побутові потреби, відсутністю необхідних умов у кімнаті для виконання домашнього завдання, необхідністю виконання режиму дня (відбій за командою, ранній загальний підйом...), купання в загальному душі, постійною відсутністю гарячої води, некомфортним температурним режимом (холод або духота, жара і т. д.) в кімнаті, режимом та якістю їжі в їдальні.

Для того, щоб проінформувати майбутніх курсантів щодо найбільш складних моментів адаптації та виявити низку проблем, які шкодять їй в першу чергу, для прийняття необхідних управлінських заходів щодо їх мінімізації необхідно проводити моніторингові соціологічні

Соціологія у правоохоронній діяльності. Харків, 2011

дослідження з цих питань серед курсантів першого–другого курсів.

Соціальна адаптація курсанта у вищому закладі освіти – це своєрідний початковий етап професійної адаптації, коли здійснюється пристосування курсантів до умов и режиму вузу як специфічного режимного навчального закладу зі своїм «уставом», традиціями и соціальним середовищем, та, з іншого боку – засвоєння в процесі навчання системи ролей и форм навчальної і службової діяльності, відображає суть обраної професії. На цьому етапі оцінюються, коректуються і уточнюються правильність і обґрунтованість прийнятих раніше людиною рішень щодо вибору професії. У той же час профадаптацію слід розглядати як самостійну форму роботи, профорієнтації, оскільки профадаптаційні заходи покликані в нових умовах і у відомому сенсі новими засобами сприяти забезпеченню відповідності особливостей людини вимогам професії. Соціальну адаптацію у вищому закладі освіти проходять всі курсанти. Проте цей процес не відбувається автоматично. Регулювання процесів профадаптації є одним з найголовніших завдань виховної роботи.

Список використаної літератури

1. Москаленко Н. П. Професійна адаптація працівників в ОВС : метод. рек. / Москаленко Н. П., Кобзін Д. О. – Х. : Ун-т внутр. справ, 2000. – 134 с.
2. Типатов Н. В. Социальная и трудовая адаптация работников : [лекция и схемы] / Типатов Николай Владимирович [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://b-t.com.ua/kopilka/adapt.doc>. – Блог Типатова.
3. Типатов Н. Социальная и трудовая адаптация работников : [схемы] / Типатов Николай [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.b-t.com.ua/kopilka/adapt.jpg>.

Одержано 17.03.2011

УДК 316.422.42

Роман Володимирович ШЕЙКО

кандидат соціологічних наук, доцент,
доцент кафедри соціології та соціальної роботи
ННІ ПМСІТ ХНУВС, підполковник міліції

ГРОМАДСЬКА ДУМКА ЯК ПОКАЗНИК ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІВ ВНУТРІШНІХ СПРАВ: ДОСВІД ХАРКІВСЬКОГО ЕКСПЕРИМЕНТУ

Автор приводить результати альтернативного оцінювання ефективності діяльності органів внутрішніх справ на регіональному рівні.

Соціологічні опитування населення як альтернативне джерело отримання інформації про діяльність органів поліції вже більше 25 років використовуються у Великій Британії та США [1]. Створення та втілення в практику діяльності органів внутрішніх справ опитувальника, який подібно Британському кримінальному огляду (British Crime Surveys) стане важливим джерелом інформації про стан злочинності та ставлення населення до нього, сьогодні могло б стати новою формою оцінки діяльності міліції. Він дозволив би вимірювати кількість скоєних злочинів шляхом опитування людей про злочини, від яких вони постраждали у минулому році, охопити злочини, про які не повідомляли в міліцію. Саме тому він є важливою альтернативою кримінальній статистиці, яку використовує міліція. Такий соціологічний огляд дозволить збирати інформацію про потерпілих від злочинів, обставини, за яких стався інцидент, поведінку злочинців, які скоїли злочини, нарешті ефективність діяльності органів внутрішніх справ. Це сприятиме заходам щодо зниження злочинності та підвищення ефективності діяльності міліції, а також буде важливим джерелом інформації про інші теми, як, наприклад, сприйняття населенням антисоціальної поведінки та ставлення до кримінальної системи, включаючи міліцію та суди.

З метою апробації такого підходу Харківським інститутом соціальних досліджень у 2010 році було здійснено проект за підтримки Міжнародного фонду

Соціологія у правоохоронній діяльності. Харків, 2011

«Відродження» в рамках Програми «Верховенство права», що мав за мету проаналізувати ефективність застосування існуючих методів оцінки роботи органів внутрішніх справ та порівняти їх із методом соціологічного огляду стану злочинності [2]. Для проведення дослідження були використані наступні методи спостереження і збору інформації: 1) опитування населення дев'яти районів міста Харкова (2000 чоловік) методом структурованого інтерв'ю за місцем проживання респондента; 2) проведення фокус-групового інтерв'ю із працівниками міліції, суддями, представниками ЗМІ); 3) аналіз нормативних актів МВС України, спрямованих на оцінку діяльності міліції. Отримані результати дозволяють сформулювати низку висновків та рекомендацій.

Оцінюючи зростання злочинності протягом останнього року, половина харків'ян дійшли висновку, що ситуація не змінилася (50,7 %). Однак кількість респондентів, що відзначають зростання злочинності в районі їхнього проживання, вдвічі більше (12,4 %), ніж тих, хто вважає, що злочинність знизилася (5,9 %).

Аналіз побоювань жителів різних районів міста показує, що найбільше побоювання спричиняють вулиці міста, особливо коли людина перебуває далеко від свого місця проживання. Так, 42 % опитаних побоюється стати жертвою злочину в районі, де вони не проживають, а 35 % – у районі проживання. Дослідження показує, що громадський транспорт також розглядається третіною харків'ян (33,4 %) як небезпечне місце. Тривожним є те, що 17,9 % опитаних харків'ян не відчують себе в безпеці у своїй квартирі або будинку.

Дані дослідження показують, що найпоширенішим серед жителів Харкова є побоювання стати жертвою пограбування або крадіжки на вулиці. Так, 66,8 % опитаних харків'ян бояться стати жертвою саме цих злочинів. Понад 60 % респондентів побоюються стати жертвами шахрайства, фізичного насильства й образи на вулиці.

Серед найнебезпечніших місць, які вказали харків'яни, передусім варто назвати неосвітлені ділянки

вулиць і дворів. Їх вважають потенційно небезпечними для себе практично половина опитаних (48,6 %). Менша кількість опитаних (27,3 %) указали також пустирі, занедбані будівництва, гаражі. Трохи більше шостої частини респондентів (16,3 %) виділяють парки й ліс як небезпечні для себе зони. На думку 28 % опитаних, їхній район є досить безпечним й у ньому таких місць немає.

Найпоширенішими злочинами є крадіжки, злодіство й фізичне насильство, найчастіше в побутовій сфері. Ці дані не суперечать офіційній статистиці, де за об'єктом замахів у загальній структурі злочинності найбільшу питому вагу займають злочини проти життя й здоров'я громадян, власності, злочини у сфері незаконного обігу наркотичних засобів, службової діяльності, громадського порядку й безпеки руху.

Дані дослідження показали, що існуючі державні методи виміру рівня злочинності мають досить умовний характер через високий ступінь її латентності (прихованості). На це вказує той факт, що половина опитаних жертв злочинів (51 %) не стали звертатися в міліцію з офіційною заявою. Причини цього: неефективність реагування на подібні заяви міліції й переконання, що міліція не зацікавлена звертати на них увагу. Свідків злочинів, так само як і жертв, від звернень до міліції примушує відмовитись переконання, що від міліції користі мало, вона не зацікавлена в таких випадках, а деякі просто побоюються органів внутрішніх справ.

Більша частина жертв злочинів (68 %) тією чи іншою мірою не задоволені результатами роботи міліції в їхніх випадках. Серед тих, хто став свідком вчинення злочину й сповістив про це в міліцію, 33 % не задоволені роботою міліції. Серед найбільш суттєвих недоліків міліції, які виділили респонденти, можна відзначити чотири найбільш глобальних, властивих правоохоронній системі в цілому: корупцію (45,6 %), бездіяльність (32,3 %), небажання захищати «просту» людину (30,2 %) і безкарність (25,6 %).

Виявлене незначне число контактів населення й міліції в остаточному підсумку посилює відчуження. Згідно з даними дослідження, уже сьогодні міліція для населення

не має певного, знайомого для нього «обличчя»: громадяни вкрай слабо знають свого дільничного й практично не знають керівника районного відділення міліції. При цьому, все ще зберігається досить вагомий кредит довіри з боку населення до міліції – 27,6 % опитаних харків'ян готові допомагати міліції в будь-якій ситуації. Це зовсім різні люди – готовність допомагати не залежить ні від віку, ні від професії, ні від рівня статку, ні від родинного стану. Відзначимо також, що кількість респондентів, які відмовляються допомагати міліції, не так вже й велика – 9,3 %.

Незважаючи на те, що відмовитися від кількісних показників на сучасному етапі неможливо, необхідно істотно знизити їхнє значення в системі оцінки діяльності органів внутрішніх справ. Уже зараз як додатковий метод оцінки могли б використовуватися опитування громадської думки, однак за умови якісної вибірки й чіткого дотримання процедури дослідження. Надалі система оцінки діяльності міліції могла б перейти до розробки більш сучасних комплексних показників.

Є сенс розглянути можливість використання таких показників в оцінці діяльності міліції:

1. **Відчуття безпеки громадян** (страх стати жертвою злочину; побоювання окремих груп, місць, конкретних злочинів).
2. **Оцінка діяльності міліції** (загальне оцінювання, задоволеність результатом роботи, задоволеність спілкуванням).
3. **Оцінка латентної злочинності** (якою є частка злочинів, про які не повідомляється; причини неповідомлення).
4. **Оцінка масштабів порушень прав людини** (скільки громадян вважають, що їхні права були порушені працівниками міліції).

Зазначені показники можуть використовуватися в аналізі як окремо один від одного, так і підсумовуватися в деякий індекс, де кожен показник дістане свій зважений індекс й у сумі вийде рейтингова оцінка роботи кожного підрозділу.

Список використаної літератури

1. Jansson, Krista. British Crime Survey – Measuring crime for 25 years [Електронний ресурс] / Krista Jansson. – London : Home Office, 2007. – 32 р. – Режим доступу: <http://www.usak.org.tr/istanbul/files/bcs25.pdf>.
2. Опитування громадської думки про діяльність міліції в м. Харкові : Звіт про результати соціологічного дослідження. – К. : Атіка, 2010. – 108 с.

Одержано 15.03.2011

УДК [159.9: 351.743]-055

Павло Валентинович МАКАРЕНКО

начальник кафедри прикладної психології
ННІ ПМСІТ ХНУВС, підполковник міліції

Олена Володимирівна СТУПАКОВА

викладач кафедри прикладної психології
ННІ ПМСІТ ХНУВС, капітан міліції

**ГЕНДЕРНІ ОСОБЛИВОСТІ СТАВЛЕННЯ ПРАЦІВНИКІВ
СЛІДЧИХ ПІДРОЗДІЛІВ ОВС ДО ДІЯЛЬНОСТІ В
ПРОЦЕСІ ПРОФЕСІОНАЛІЗАЦІЇ**

У тезах для дослідження впливу досвіду на переконання людини і на скільки цей вплив значний розглядається ставлення до діяльності у слідчих залежно від тривалості їхнього перебування на службі.

У процесі трудової діяльності люди взаємодіють із засобами виробництва, а також між собою, формуючи соціально-трудова відносини. Найважливішими серед них, поряд із взаємовідносинами, є відносини, які характеризують ставлення до праці.

При вивченні впливу зовнішнього оточення слід мати на увазі, що ставлення до праці є наслідком тих процесів, які відбуваються не тільки у сфері праці, а й у сфері побуту, сім'ї, освіти, культури, відпочинку тощо.

Ставлення до праці – це похідна від мотивації. Мотивація виявляється в комплексі трудових мотивів, які зв'язують працівника із суспільством і організаційною культурою, і якими він керується у своїй трудовій

Соціологія у правоохоронній діяльності. Харків, 2011

поведінці. Основою їх формування є система ціннісних орієнтацій працівника.

Актуальність дослідження гендерного аспекту системи ставлень працівників слідчих підрозділів ОВС визначається збільшенням кількості жінок серед особового складу органів внутрішніх справ, особливо в слідчих підрозділах. Дослідження гендерних особливостей ставлень працівників ОВС до діяльності практично не проводилося. © Макаренко П. В., Ступакова О. В., 2011
недостатнє їх теоретичне й практичне вивчення й обумовило вибір теми нашого наукового дослідження.

Крім того, для дослідження впливу досвіду на переконання людини і на скільки цей вплив значний ми вирішили з'ясувати, як змінюються ставлення до діяльності у слідчих залежно від тривалості їхнього перебування на службі.

Для дослідження мотиваційної структури особистості працівників слідчих підрозділів ОВС на різних стадіях професіоналізації використовувалися розроблена нами анкета і методика В. Е. Мільмана, призначена для виявлення рівнів загальножиттєвого та робочого профілів особистості, а також окремих компонентів даних профілів.

В дослідженні брали участь чоловіки і жінки (120 осіб), працівники слідчого управління ГУМВС України в Харківській області, ГУМВС України в Полтавській області, Лубенського МВ ГУМВС України в Полтавській області, ГУМВС України в АР Крим, віком від 22 до 50 років. Досліджуваних ми поділили залежно від стажу професійної діяльності: перша група – слідчі зі стажем від 1-го до 5-ти років служби; друга – слідчі стажем від 6-ти до 10-ти років; третя група – слідчі зі стажем більше 11-ти років служби.

Характеристику ціннісних орієнтацій слідчих з різним рівнем професійної підготовки ми почнемо з їхніх відповідей на запитання анкети. Зауважимо, що не було знайдено достовірних розбіжностей у відповідях між групами чоловіків і жінок, працівників слідчих підрозділів ОВС.

При аналізі визначень поняття «цінності людини» ми звернули увагу на те, що більшість досліджуваних першої та другої груп перераховували те, що вони вважають цінним для людини, а досліджувані третьої групи

намагалися дати визначення самому цьому поняттю. Вони майже одноставно вважають, що це – особистісні духовні якості людини. Схоже визначення є поширеним і в перших двох групах: «те, що дуже важливе для людини, чому вона слідує, що береже», «моральні якості людини».

Поняття «добробут» в перших двох групах опитуваних отримало приблизно таке визначення – «моральний та фінансовий достаток», а в третій групі досліджуваних переважали відповіді типу: «коли все добре в сім'ї», «любов, злагода, порозуміння», – тобто має місце направленість на сім'ю, родину, дім.

Поняття «розвиток» в першій групі досліджуваних переважно розуміють як «покращення» (особистісних якостей людини, всіх якостей особистості), а в другій та третій групах – як «рух уперед»; також в другій групі мали місце відповіді, орієнтовані на суспільну думку: «поглинання всього нового, щоб бути прийнятим в середовищі», «вивчення суспільної думки».

Поняття «гармонія» досліджувані всіх трьох груп розуміють переважно як рівновагу, спокій, співвідношення та взаєморозуміння. Хоч і простежувалася певна тенденція відповідей у жінок та чоловіків (чоловіки характеризували це поняття більш об'єктивно).

Поняття «досягнення» в першій та другій групах досліджуваних розуміють переважно як позитивний результат, успіх, досягнення цілі, а у третій групі – переважно як мету, до якої ідеш.

Що ж стосується запитання про те, що є для них головним в житті, в першій групі опитувані переважно вважають, що це любов, в другій – сім'я, в третій теж вважають, що це сім'я, але їх кількість більше, ніж в другій групі. Крім того, при визначенні всіх понять ми можемо спостерігати певну закономірність у відповідях жінок-слідчих та чоловіків-слідчих. Справа в тому, що чоловіки намагалися давати об'єктивне визначення поняттю, а жінки давали емоційні та дещо суб'єктивні визначення.

Дослідження за методикою В. Е. Мільмана дало змогу розвіяти стереотипне уявлення про чоловіків як таких, які «живуть тільки професією» і орієнтовані на задачу, а жінок

Соціологія у правоохоронній діяльності. Харків, 2011

як таких, які «живуть тільки домівкою» і орієнтовані на взаємовідносини. Аналіз середніх балів за результатами опитування як у чоловіків, так і у жінок-слідчих на різних стадіях професіоналізації виявив врівноваженість системи ставлень «робота – дім», що свідчить про те, що слідчі спрямовані на встановлення позитивних відносин в різних сферах соціальної взаємодії та реалізації своєї соціальної ролі.

Слідчі жіночої статі більше прагнуть до спілкування, ніж вибірка чоловіків, які більше прагнуть до загальної активності. Вони намагаються частіше вступати в комунікативні відносини, цим самим збагачувати рівень освітніх знань, виходячи на нові ступені. Загальна активність у чоловіків є наслідком того, що вони завжди знаходяться в стані активної напруги та відповідальності за свою сім'ю, роботу тощо. Причиною меншого прояву даної характеристики у жінок може являтися недостатня кількість вільного часу, напруженість роботи. Показники комфорту та життєзабезпечення свідчать про прагнення чоловіків побути з родиною або друзями після робочого дня та відпочити душевно, що буде в майбутньому впливати на продуктивність та палідність роботи.

При проведенні дослідження виявлено, що у жінок – працівників слідчих підрозділів неоднозначні типи мотиваційного профілю; скоріше за все, це обумовлено статтю досліджуваних. Відомо, що жінки, маючи більш гнучкий профіль особистості, ніж чоловіки, залежно від життєвих обставин можуть змінювати свою мотивацію. Загальні мотиви особистості жінок-слідчих на всіх стадіях професіоналізації трансформуються у робочі або життєві. Зауважимо, що за мірою занурення жінок-слідчих у професійне середовище значущість спонукальних мотивів, особливо спілкування, знижується. На це вказує порівняльний аналіз середніх балів усіх груп досліджених нами жінок-слідчих.

Крім цього, слід зазначити, що серед жінок – працівників слідчих підрозділів міліції є спостереження таких явищ, як набрання за певними компонентами

низьких значень, що може пояснюватися неповажним станом до дослідження.

Отримані результати є відбиттям наявної в даний момент дійсності в країні й у правоохоронних органах зокрема. Те, що слідчі, як чоловіки, так і жінки, дещо нехтують професійними обов'язками та суспільним визнанням, можна пояснити тим, що в працівниках ОВС спрацьовує психологічний механізм захисту (витиснення) на негативний імідж правоохоронної системи в цілому і її окремих представників, що вже давно склався в суспільстві.

Аналіз мотиваційної структури чоловіків і жінок – працівників слідчих підрозділів ОВС дозволяє більш глибоко вивчити характеристики спрямованості особистості, зібрати додаткову діагностичну інформацію про професійну мотивацію працівників ОВС.

Одержано 19.03.2011

УДК 316.617

Олена Анатоліївна ГУЗЬМАН

кандидат соціологічних наук,
начальник кафедри соціології та соціальної
роботи ННІ ПМСІТ ХНУВС,
підполковник міліції

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ОРГАНІЗАЦІЙНОЇ КУЛЬТУРИ В ПІДРОЗДІЛАХ ОРГАНІВ ВНУТРІШНІХ СПРАВ

Розглядається організаційна культура як своєрідний спосіб міжособистісних і групових взаємодій, механізм, що регулює поведінку людей (груп) в організації, їх відношення із зовнішнім світом.

Соціокультурні аспекти організацій грають важливу роль у питаннях забезпечення життєдіяльності останніх. Розуміння культурних рис, особливостей організаційного менталітету дозволяє прогнозувати реакцію організації на зміни оточуючого середовища і вчасно внести потрібні зміни. Під час трансформаційних змін у суспільстві питання стратегії, організаційної культури, пріоритетів розвитку складає «трансформаційний» блок організаційних

питань. На наш погляд, особливої актуальності питання впливу на організаційну культуру набувають сьогодні для органів внутрішніх справ, які значною мірою реформуються.

Організація як соціальна система підтримується і відтворюється завдяки розвитку організаційної культури, котра є своєрідним способом міжособистісних і групових взаємодій, механізмом, який регулює поведінку людей (груп) в організації, їх відношення із зовнішнім світом.

Таким чином, соціокультурні феномени такої організації, як органи внутрішніх справ, можна визначити наступним: низка найважливіших положень, які приймаються працівниками, виражаються у цінностях організації та орієнтують поведінку працівників. В організаційній культурі ОВС можна виділити два рівня: 1) загальний, який пов'язаний з загальнолюдськими пріоритетами (цінність людського життя, основні права і свободи особистості); 2) специфічний, який характеризує пріоритетний вибір засобів, форм, методів професійної діяльності працівників та окремі якості самих працівників (положення деонтологічного кодексу працівника ОВС). Відносно працівників ОВС зміст організаційної культури може реалізовуватися у наступних характеристиках:

1) розуміння кожним працівником свого місця в органах внутрішніх справ в цілому та в межах відповідного підрозділу, служби, відділу, відділення зокрема; чіткі уявлення про свої вміння, можливості, перспективи професійного та особистісного розвитку в межах даної організації;

2) взаєморозуміння між працівниками в ході спілкування, достатньо високий рівень довіри в оперативно-службовій діяльності, взаємоповага у спілкуванні між керівником і підлеглими;

3) збереження кожним працівником деонтологічних цінностей професійної діяльності, дотримання основних ідеалів професії в практичній діяльності ОВС;

4) формування внутрішніх переконань працівника щодо організаційних цінностей, ідеалів;

5) зовнішній вигляд працівника ОВС та його узгодженість з цілями професійної діяльності, стиль поведінки під час виконання службових обов'язків.

Серед основних компонентів організаційної культури працівників ОВС можна виділити наступні: цінності, символи, герої, ритуали.

Символи, які дозволяють розпізнавати одне одного лише членам організації, відносяться до другого компонента організаційної культури. До них найчастіше відносять знаки належності до певного кола, манеру вдягатися й розмовляти, жаргони, аббревіатури тощо. Свій набір символів є в кожній організації, але не завжди він сприяє інтеграції персоналу. В ОВС окремі символи мають статус формальних, офіційних: форма одягу, знаки відмінності. З одного боку, такі офіційні символи пов'язані з місцем і призначенням працівників ОВС у суспільстві, підкреслюють офіційну позицію представника влади, виражають приналежність до певної соціально-професійної групи.

З іншого боку, в самій організації можуть виникати явища, які не сприяють інтеграції персоналу: збільшення соціальної дистанції між членами організації, зменшення довіри до керівництва на основі нерівності через символи. Часто-густо формальні символи більше впливають на сприйняття людини людиною, загальне ставлення, ніж професійні та людські якості. Зменшення влади таких символів – один із напрямків підвищення ефективності групової роботи представників різних статусних, професійних груп, елемент демократизації управлінських відносин.

Третім елементом організаційної культури виступають герої – реальні або вигадані люди, соціально-професійна поведінка яких втілює цінності, ідеали більшості представників персоналу. В ОВС традиційно підтримується позитивний образ працівника, який відповідає найкращим характеристикам професіонала та людини, поділяє основні цінності професії, не шкодує здоров'я, життя у справі захисту закону, громадян.

Соціологія у правоохоронній діяльності. Харків, 2011

Але в повсякденному житті організації прикладом для наслідування може ставати поведінка, що орієнтована на зовсім інші пріоритети: прагнення до матеріальної вигоди, зневажливе ставлення до громадян, демонстрація влади та інше. Тому соціальна робота в підрозділах ОВС повинна бути зорієнтована на всебічне стимулювання (моральне, матеріальне) такого героя, який би втілював у своїй поведінці найкращі соціально-професійні риси працівника ОВС.

Нарешті, четвертим елементом організаційної культури виступають ритуали. Вони є колективними діями, котрі відповідають певним соціальним потребам членів організації або її керівництва. Характерною ознакою ритуалів в органах внутрішніх справ є те, що вони здебільшого інституціалізовані, закріплені в офіційних нормах (наприклад, привітання, прийняття Присяги та інші), мають однаковий характер для всіх.

Наряду з цим, в різних службах і підрозділах існують специфічні неформальні ритуали, які певним чином компенсують недоліки формальних стосунків. В ході виконання службових функцій між працівниками виникають неформальні відносини на основі симпатій чи антипатій, збігу думок, ціннісних орієнтацій тощо. Вони захищають від жорсткого впливу формальної регуляції, психологічної напруги, конфліктів та інших неприємностей. Роль кадрової роботи в даному випадку полягає в тому, щоб забезпечити вчасне діагностування змісту і призначення неформальних ритуалів та інших елементів організаційної культури, створювати умови для підтримки і закріплення таких форм, які сприяють інтеграції персоналу та спрямуванні зусиль на вирішення головних задач.

Одержано 14.03.2011

УДК 316.613.432

Вікторія Юріївна КРАВЧЕНКО

кандидат психологічних наук,
доцент кафедри психології та соціальної роботи
Прикарпатського юридичного інституту

Львівського державного університету
внутрішніх справ

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ КУЛЬТУРИ ПРОФЕСІЙНОГО СПІЛКУВАННЯ МАЙБУТНІХ ОФІЦЕРІВ МВС УКРАЇНИ

Аналізуються компоненти (ціннісно-смысловий, перцептивно-когнітивний, інформаційно-мовленнєвий, операційно-діяльнісний), що входять до структури культурного професійного спілкування майбутніх офіцерів ОВС.

Проблема формування культури професійного спілкування у майбутніх офіцерів МВС України обумовлена нагальною потребою підвищення якості професійної підготовки офіцерських кадрів, тому що засвоєння і використання фахівцями загальнолюдських, гуманістичних, етичних цінностей та їх реалізація безпосередньо в ситуаціях професійної взаємодії сприяють не лише особистісному та духовному розвитку молоді людини, а й розвитку її соціального, професійного потенціалу.

Культура професійного спілкування офіцерів МВС України є важливою складовою загальної фахової культури, інтегральною, динамічною якістю, яка визначає здатність до ефективного спілкування в контексті службово-професійної взаємодії. © Кравченко В. Ю., 2011
Культура професійного спілкування є специфічним проявом загальної культури офіцерського складу в умовах службової діяльності, що відображає певний рівень розвитку особистісних якостей і цінностей, психолого-педагогічних знань, комунікативних навичок та умінь, необхідних у ситуаціях службової взаємодії.

Зважаючи на прийняту в соціальній психології диференціацію комунікативної, перцептивної й інтерактивної сторін спілкування і враховуючи специфіку службово-професійної діяльності офіцерів МВС України, вчені визначають у структурі культури професійного спілкування такі компоненти: ціннісно-смысловий, перцептивно-когнітивний, інформаційно-мовленнєвий, операційно-діяльнісний [1].

Соціологія у правоохоронній діяльності. Харків, 2011

Ціннісно-смісловий компонент включає систему ціннісних орієнтацій і смислових установок правоохоронця, які визначають загальну спрямованість професійного спілкування, характер та успішність взаємодії з особовим складом, критерієм сформованості якого є морально-етичні якості, такі як: стриманість, толерантність та повага до інших, чесність і справедливість, вимогливість до себе й до інших, тактовне та уважне ставлення до колег, цілеспрямованість, дотримання порядку, впевненість у собі, самокритичність.

Перцептивно-когнітивний компонент відображає функціонування процесів адекватного пізнання та самопізнання, розуміння мотивів, цілей, установок, соціальних і рольових позицій, критерієм сформованості якого виступають соціально-перцептивні і рефлексивно-емпатичні вміння, що забезпечують швидку орієнтацію в ситуаціях професійної взаємодії, адекватне, неупереджене і точне сприйняття особистісних якостей і дій партнерів у спілкуванні, розуміння їхніх мотивів та емоційних станів, індивідуальних, вікових, соціальних і рольових особливостей.

Інформаційно-мовленнєвий компонент відображає комунікативно-смісловий аспект професійної взаємодії: використання вербальних і невербальних засобів обміну інформацією, комунікативні якості ділового мовлення, техніку підготовки та проведення форм професійного спілкування, критерієм сформованості якого виступають вербальні (мовленнєві, риторичні, полемічні) і невербальні вміння, що забезпечують успішне викладання інформації в процесі виконання службово-професійних завдань, активізацію розумової діяльності.

Операційно-діяльнісний компонент розкриває зміст основних етапів комунікативної взаємодії, знання та вміння, необхідні для їх виконання, типові стратегії, моделі, способи і прийоми організації взаємодії, які дозволяють ефективно здійснювати професійне спілкування і критерієм сформованості якого є гностичні, прогностичні, стратегічні, візуально-презентативні вміння,

які забезпечують прогнозування, моделювання, реалізацію, аналіз та оцінку ефективності спілкування.

Однією з особливостей формування культури професійного спілкування курсантів під час навчання у вищому навчальному закладі є його послідовна реалізація, що включає діагностично-проективний, теоретичний та експериментально-конструктивний етапи, після здійснення яких підводиться підсумок і робляться висновки [2]. Успішній реалізації цих етапів сприяє втілення у практику навчально-вихованого процесу ВНЗ розробленої нами методики тренінгу формування культури професійного спілкування майбутніх офіцерів МВС України, що містить комплекс форм, методів і прийомів, спрямованих на: розвиток комунікативних, інтерактивних і перцептивних умінь курсантів спільно з корекцією їхніх ціннісних орієнтацій у сфері професійного спілкування, формування у курсантів рефлексивного ставлення до комунікативного аспекту майбутньої професійної діяльності, спрямованості на самовдосконалення способів і прийомів професійного спілкування; використання методів активного навчання, які моделюють соціальний контекст і основні способи спілкування офіцера МВС під час професійної взаємодії; використання соціально-психологічного тренінгу як групової форми організації навчання; діалогічну форму навчальної взаємодії між викладачем та курсантами, що забезпечує сприятливий психологічний мікроклімат у групі, творчість і спонтанність під час занять [3].

Список використаної літератури

1. Рембач О. Теоретико-методичні аспекти формування культури професійного спілкування майбутніх офіцерів внутрішніх військ у вищих навчальних закладах МВС / О. Рембач, О. Тогочинський // Вісник Академії управління МВС. – 2009. – № 1. – С. 138–152.
2. Радомський І. П. Особливості комунікативної підготовки у підрозділах МВС / І. П. Радомський // Честь і закон. – 2005. – № 4. – С. 44–48.
3. Кравченко В. Ю. Тренінг розвитку довіри : метод. рек. / В. Ю. Кравченко. – Надвірна : ЗАТ «Надвірнянська друкарня», 2010. – 80 с.

Одержано 19.03.2011

УДК [159.9:351.74](091)

Євген Ігорович ГАРКАВЦЕВ

викладач кафедри тактико-спеціальної
підготовки ННІ ПФМГБ ХНУВС

СЛУЖБОВА ДИСЦИПЛІНА В ОВС УКРАЇНИ ЯК ОБ'ЄКТ СОЦІОЛОГІЧНОГО АНАЛІЗУ

Аналізуються службова дисципліна як один із принципів організації правоохоронної діяльності, а також, система виховних та організаційно-статутних заходів, що забезпечують службову дисципліну в ОВС.

Термін «дисципліна» широко використовують у різних науках. Між тим, дане поняття часто трактується по-різному. Одні вчені термін «дисципліна» пов'язують із французьким словом *discere* (вчитися), інші – із латинськими словами *discipulus*, *disciple* (учень, послідовник).

Різні тлумачення дисципліни зустрічаються і в спеціальній літературі. Відомий педагог-вчений А. С. Макаренко вважав, що дисципліна є метою і результатом виховання. Він підкреслював: «Дисципліна іноді малюється як засіб виховання. Я вважаю, що дисципліна є не засобом виховання, а результатом виховання. Режим – це є певна система засобів і методів, які допомагають виховувати. Результатом же виховання є саме наука» [1].

Досліджуючи феномен дисципліни, А. С. Макаренко дійшов наступних висновків: © Гаркавцев Є., 2011

1) дисципліна необхідна колективу для того, щоб він краще і швидше досягав своїх цілей;

2) дисципліна потрібна, щоб кожна окрема людина розвивалася, щоб виховувала у собі вміння долати перешкоди та здійснювати важку роботу;

3) у кожному колективі дисципліна повинна бути поставлена вище інтересів окремих членів колективу;

4) дисципліна прикрашає колектив і кожного окремого члена колективу;

5) дисципліна є свободою, вона ставить особистість в більш захищене, вільне положення та створює повну впевненість у своїх правах і можливостях;

6) дисципліна проявляється, як правило, коли людині доводиться робити що-небудь відповідальне, що вимагає значної віддачі. Тут також важливим є усвідомлення необхідності та корисності цієї справи для всього колективу, для суспільства і держави.

Різноманіття трактувань дисципліни нерідко призводить до підміни об'єкта в ході роботи з її зміцнення. Одні під дисципліною розуміють сукупність правил поведінки, інші – вже сформовані виховні звички людини, треті – тільки послух. Ці окремі думки дещо наближаються до істини, але для правильної роботи вихователя необхідно мати більш точне уявлення про саме поняття «дисципліна».

У самому широкому сенсі слова дисципліна – це певний порядок поведінки людей, що відповідає сформованим у суспільстві нормам права і моралі, а також вимогам тієї чи іншої організації. Історичний досвід свідчить, що жодна область в житті та діяльності будь-якого суспільства і держави не може обходитися без певної організації та дисципліни, обов'язкового виконання загальноприйнятих правил і норм поведінки.

Фахівці виділяють такі основні види дисципліни: громадську (соціальну), державну, трудову, навчальну та інші. Серед різних видів і форм дисципліни найважливіше місце займає державна дисципліна, яка базується на правових нормах, встановлених державою. Вона полягає у дотриманні громадянами встановлених норм і правил, що забезпечують узгоджене функціонування всіх структур держави та суспільства.

Об'єктивну основу дисципліни складає гостра необхідність координації діяльності людей, створюваних ними організацій та установ. Держава визначає норми і правила поведінки людей, створює необхідні органи та умови для забезпечення такої поведінки.

Різновидом державної дисципліни є службова дисципліна, яка має для органів внутрішніх справ особливе значення. Службова дисципліна виступає як один із

Соціологія у правоохоронній діяльності. Харків, 2011

принципів організації правоохоронної діяльності. Вона виконує роль організуючого фактора, впорядковує та забезпечує систему відносин усередині службових колективів ОВС. Її правилами і нормами охоплюються відносини між керівниками (начальниками, командирами) і підлеглими, старшими та молодшими, а також між співробітниками, рівними один одному за посадою і спеціальним званням.

Добре налагоджені дисциплінарні відносини влади і підпорядкування в ОВС забезпечують постійний, надійний та стійкий організаційний зв'язок між суб'єктом та об'єктом управління. Дисципліна наказує особам рядового і начальницького складу неухильно дотримуватися встановлених законодавством та іншими правовими актами норм здійснення оперативно-службової діяльності.

В ОВС службова дисципліна зобов'язує кожного працівника суворо дотримуватися Конституції і законів України, сумлінно виконувати накази начальників і свої посадові обов'язки, а також правоохоронні функції, виявляти повагу до начальників і старших за званням, сприяти їм у підтриманні статутного та громадського порядку [2]. Вона вимагає бездоганного дотримання форми одягу, віддання військового вітання, інших правил службового етикету і субординації, стійкого ставлення до труднощів і злиднів. Дисциплінарна влада і професійна компетенція припускають, що її суб'єкти повинні бути чесними, мужніми і самовідданими, пильними, поважати і дотримуватися права і свободи людини і громадянина, постійно вдосконалювати свою фахову майстерність.

Таким чином, службова дисципліна в ОВС означає дотримання співробітниками ОВС встановлених законодавством України, Присягою, а також наказами міністра внутрішніх справ України, прямих начальників порядку та правил при виконанні покладених на них обов'язків і здійсненні наявних у них правочинів.

Службова дисципліна в ОВС забезпечується планомірною системою виховних та організаційно-статутних заходів, неохитно здійснюваних керівниками всіх рівнів, а також постійно актуалізується морально здоровим

службовим середовищем, самодисциплінованістю працівників (усвідомленим ставленням до виконання службового та громадянського обов'язку, підвищеною особистою відповідальністю за методи, способи і результати виконання дорученого оперативно-службового завдання). Індивідуальна робота з виховання особистої дисциплінованості формує внутрішнє переконання кожного співробітника у необхідності продуманого, активного і суворого дотримання вимог законів, статутів, настанов і наказів, інших підзаконних нормативних актів, присяги, цивільного і службового обов'язку, а також правомірних розпоряджень начальників та командирів.

На сьогоднішній день питання зміцнення службової дисципліни та законності в ОВС є одними з найважливіших у діяльності МВС України. Проблемі належного стану службової дисципліни приділяється велика увага зі сторони вищих органів державної влади країни та громадського активу. Необхідність підвищення дисциплінованості особового складу ОВС неодноразово обговорювалась як на колегіях МВС, так і на нарадах територіальних органів. Керівництво МВС України зазначає, що від стану службової дисципліни залежить не лише результативність оперативно-службової діяльності із захисту конституційних прав і законних інтересів громадян, забезпечення громадського порядку та безпеки, а також і авторитет міліції у суспільстві.

На сучасному етапі розвитку та реформування нашої держави на особистість співробітника ОВС впливає цілий комплекс негативних факторів, які можуть різко знижувати рівень службової дисципліни: інформаційно-психологічний вплив кримінального середовища, кримінальної субкультури на взаємини у службових колективах, недостатня соціальна та правова захищеність працівників і членів їх сімей, низькі морально-психологічні та професійні якості окремих працівників тощо. Вказані фактори і обумовлюють причини вчинення співробітниками порушень дисципліни та протиправних дій.

Апаратами управління органів внутрішніх справ робляться зусилля для того, щоб у цей складний період не

Соціологія у правоохоронній діяльності. Харків, 2011

допустити зниження морально-психологічного стану працівників, у тому числі й курсантів. В свою чергу, це вимагає проведення великої і напруженої роботи щодо докорінної перебудови свідомості особового складу, удосконалення всієї системи виховання, підвищення відповідальності і дисциплінованості працівників органів внутрішніх справ.

Саме тому у ВНЗ МВС України профілактично-виховна робота з особовим складом ОВС має велике значення, вихованню дисциплінованості майбутніх кадрів міліції приділяється багато уваги [3]. Ця робота спрямована на зміцнення виховання у курсантів професійно орієнтованого «ядра» особистості майбутніх правоохоронців, підвищення рівня їх відповідальності за виконання службового обов'язку, формування стійкості до професійної деформації. Дисциплінованість курсантів міліції є ключовою основою успішного виконання ними завдань під час навчання у ВНЗ, а також має суттєвий вплив на майбутню оперативно-службову діяльність ОВС України із забезпечення правопорядку у державі.

Список використаних джерел

1. Макаренко А. С. Сочинения : в 7 т. Т. 1. – М. : АПН РСФСР, 1957. – С. 133–134.
2. Про Дисциплінарний статут органів внутрішніх справ України : закон України // Офіційний вісник України. – 2006. – № 12. – Ст. 791.
3. Бандурка О. М. Формування свідомої дисциплінованості курсантів вищих навчальних закладів МВС України / Бандурка О. М. // Організація виховної роботи у вищих навчальних закладах МВС України : матеріали наук.-практ. конф., 26–27 квіт. 2002 р. – Х. : НУВС, 2002. – С. 15–20.

Одержано 20.03.2011

УДК 316.628-057.36

Галина Вячеславівна АНДРЕЄВА

науковий співробітник науково-дослідної
лабораторії кадрового, соціологічного
та психологічного забезпечення ОВС
ННІ ПМСІТ ХНУВС, капітан міліції

Юлія Юріївна БЕЗЧАСТНА

курсант 5 курсу ННІ ПМСІТ ХНУВС,
рядовий міліції

МОТИВУВАННЯ ПЕРСОНАЛУ ЯК ПРОВІДНА ФУНКЦІЯ І УМІННЯ КЕРІВНИКА СИСТЕМИ ОВС

Автори обґрунтовують важливість мотивації працівників правоохоронних органів і визначають мотивування до служби як провідну функцію керівника у системі ОВС.

Процес управління в органах внутрішніх справ має особливий характер, який, у першу чергу, залежить від специфіки діяльності та функцій цього інституту, його обов'язків перед державою та її громадянами. Оперативне прийняття ефективних рішень під час виконання службових завдань, правильне використання людських та матеріально-технічних ресурсів вимагає високого рівня професійної компетентності керівників ОВС [1].

Керівництво діяльністю працівників ОВС відбувається, у першу чергу, в системі міжособистісних стосунків, яким властива взаємозалежність, доцільність, упорядкованість, підлеглість, результативність, комунікативність, динамічність. Функції керівника в органах внутрішніх справ здійснюються безупинно і циклічно. Залежно від обставин і завдань вони повинні охоплювати всі напрямки діяльності конкретного органу чи підрозділу внутрішніх справ. Виділяють такі функції керівника як:

1. Цілепокладання.
2. Організація спільної діяльності.
3. Відповідальність за результати спільної діяльності.
4. Координація спільної діяльності (хто, що, коли, де і як повинен робити).
5. Контролювання спільних та індивідуальних дій (хто, що, коли, де і як робить).
6. Мотивування колективних та індивідуальних дій.
7. Здійснення комунікативних зв'язків між колективом – самостійним осередком організації – та іншими структурними підрозділами та рівнями посадової ієрархії.
8. Виховання членів колективу.

© Андреева Г. В., Безчастна Ю. Ю., 2011

Шлях до ефективної професійної діяльності кожного працівника лежить через розуміння його мотивації. Тільки знаючи те, що рухає людиною, що спонукає її до діяльності, які мотиви лежать в основі її дій, можна розробити ефективну систему форм і методів управління нею. Для цього керівнику потрібно знати, як виникають або викликаються ті або інші мотиви, як і якими способами мотиви можуть бути приведені в дію, та вміти мотивувати підлеглих до успішного виконання службових завдань.

Ефективне керівництво неможливе без створення адекватної мотивації персоналу. Під створенням адекватної мотивації розуміють формування керівником умов для внутрішнього спонукання працівника до дій і вчинків. Під мотивацією розуміють відносно стабільну систему стимулів і мотивів, які визначають поведінку конкретного працівника. До стимулів відносять ті фактори, що впливають на ставлення особистості до службової діяльності (організація праці, заробітна плата, премії тощо). Мотиви – це такі фактори, що безпосередньо впливають на зміст праці (наприклад, задоволення творчим, інноваційним характером праці, відчуття поваги виконуючого обов'язки з боку оточуючих, визнання результатів праці, можливість просування по службі, професії тощо) [2, с. 340–341].

Основними задачами мотивації є:

- формування в кожного співробітника розуміння сутності і значення мотивації в процесі праці;
- формування в кожного керівника демократичних підходів до управління персоналом із використанням сучасних методів мотивації.

Мотивація персоналу ОВС розглядається як система окремих мотивів і як динамічний процес їх формування. Позитивні результати для мотивації персоналу має:

- а) вивчення керівником потреб та інтересів співробітника;
- б) розробка системи стимулів, що сприяють прийняттю особистої відповідальності;

в) сприяння особистісному зростанню за рахунок системи заохочень;

г) турбота про загальний і професійний розвиток працівника;

г) повага до працівника з боку керівника, прояв інтересу до його проблем;

д) залучення працівників до розробки системи преміювання;

е) забезпечення грошовим утриманням не нижчим, ніж в інших державних службовців регіону;

є) забезпечення участі працівника у груповій діяльності;

ж) справедливість у стосунках із підлеглими, вміння завойовувати їх довіру і симпатію, створювати в колективі настрій, що сприяє ефективній діяльності;

з) прагнення до справедливого, оптимального й ефективного розподілу функцій між собою і працівниками, об'єктивної оцінки результатів діяльності – як своєї, так і працівників [3].

Аналіз вищезазначених умов дозволяє стверджувати, що від вміння керівника органу чи підрозділу ОВС організувати колектив на ефективну роботу, мотивувати його на трудові результати залежить успішна діяльність всього колективу та окремих правоохоронців. Як зазначає В. Бовикін, «шлях до найвищої ефективності процесу управління лежить лише через вирішення проблеми ефективної мотивації праці...» Тому функція мотивування повинна бути першочерговою в арсеналі засобів керівника органу і підрозділу внутрішніх справ. Це допоможе уникнути настання наступних несприятливих наслідків: 1) зниження ефективності діяльності як всього підрозділу, так і окремих працівників ОВС; 2) домінування у мотиваційній сфері особистості працівника міліції примусових мотивів до служби, що визначають його роботу виключно через страх і побоювання негативних наслідків, а не прагнення досягнути успіхів; 3) підвищення рівня конфліктності у колективі, незадовільний соціально-психологічний клімат у підрозділі; 4) наслідки ефекту відчуження праці правоохоронця [4].

Список використаної літератури

1. Проскурякова О. С. Навчання керівників як фактор ефективної діяльності органів внутрішніх справ України [Електронний ресурс] / О. С. Проскурякова. – Радник. Український юридичний портал. – Режим доступу: <http://radnuk.info/statti/565-pranoohor/14765-2011-01-19-02-20-55.html>.
2. Соболев В. О. Менеджмент персоналу в органах внутрішніх справ : навч. посіб. / В. О. Соболев, О. В. Соболев. – Х. : Еспада, 2007. – 472 с.
3. Барко В. І. Теоретико-психологічні засади управління персоналом органів внутрішніх справ : дис. ... д-ра психол. наук : 19.00.06 [Електронний ресурс] / В. І. Барко. – К., 2004. – Режим доступу: <http://disser.com.ua/content/43785.html>.
4. Андрєєва Г. В. Теоретико-методологічні засади феномену відчуження праці правоохоронця / Г. В. Андрєєва // Право і Безпека. – 2009. – № 4 (31). – С. 174–178.

Одержано 16.03.2011

УДК 316.624(477)

Андрій Васильович ГОЛОВІНОВ

викладач кафедри соціології та соціальної
роботи ННІ ПМСІТ ХНУВС, майор міліції

РОЛЬ ОВС ТА СОЦІАЛЬНИХ СЛУЖБ В СОЦІАЛЬНІЙ АДАПТАЦІЇ ТА РЕАБІЛІТАЦІЇ НЕПОВНОЛІТНІХ

Роботу присвячено аналізу неповнолітніх як специфічної соціальної групи в контексті прояву ними девіантної поведінки та діяльності міліції із запобігання такої поведінки. Розглянуто особливості соціалізації та формування особистості неповнолітніх, які впливають на їх подальшу поведінку в суспільстві.

Спеціалісти відмічають основні типи адаптації людини через пристосування до наявних обставин шляхом вrostання в середовище або через зміну самого себе (активність людини в даному випадку направляється на краще і більш повне пристосування середовища за рахунок своїх власних резервів і особистих ресурсів) і

самовідсторонення, вихід з середовища, якщо неможливо прийняти цінності як свої і не вдалося змінити і покорити навколишній світ (в цьому випадку людина може втратити відчуття власної цінності або цінності того, що оточує). Крайня форма виходу з середовища (повне самовідсторонення) – самогубство.

Діти-сироти – проблемна група не лише в психологічному плані; позбавлені емпатичного спілкування в сім'ї, з близькими людьми, які перенесли жорстоке ставлення – це те, що можна вважати частиною початкового капіталу, який супроводжує стартові позиції. В звичайних умовах, як правило, початковий адаптаційний потенціал дає сім'я: соціальний статус, виховання, здоров'я, освіта і багато іншого, що не завжди можна виміряти, описати, а іноді навіть уловити, наприклад, психологічні характеристики.

Існуюча система роботи з дітьми в державних установах залежить від багатьох факторів соціально-психологічного, об'єктивного та суб'єктивного характеру, які не завжди сприяють успішній адаптації особистості (на всіх вікових етапах). Пристосовуються покарання: від образ словом до залишення без їжі, побиття, поміщення в психіатричну лікарню, переведення зі звичайного дитячого будинку до корекційного.

Стартові позиції дітей-сиріт обумовлені рівнем психічного та фізичного здоров'я, а також вихованням та освітою, в тому числі отриманими в державних установах.

Дослідження показало, що крім характеру, виховання, здоров'я на адаптацію сироти впливає присутність родичів і стосунки, які з ними формуються. Потрапляючи в дитячі установи, діти повністю втрачають всі родинні зв'язки. Братів та сестер розлучають, визначають в різні навчальні установи за віковим цензом, коли одному з них потрібне корекційне навчання, лікування. Одного з дітей можуть перевести в іншу навчальну установу в якості покарання за погану поведінку або навчання.

Результати дослідження також показали, що відчуття сирітства супроводжує людину на протязі всього життя, як би воно не склалося. Від того, наскільки благополучно або

Соціологія у правоохоронній діяльності. Харків, 2011

не благополучно склалося життя, залежить частота спогадів про дитинство та ототожнення себе з референтною групою сиріт. Всі свої проблеми сироти заслужено або не заслужено бачать як результат самотності, виховання в дитячому будинку і упередженого ставлення навколишніх.

Дуже часто сироти не ототожнюють себе з суспільством, навколишніми людьми, а протиставляють себе їм. Отримавши освіту, спеціальність, створюючи сім'ю, народжуючи дітей і виховуючи онуків, вони продовжують називати себе сиротами, підтверджуючи теорію про те, що приналежність до групи – це доля. Більшість сиріт – це діти представників андекласу і самі поповнюють андеклас. Виховання в державному закладі, відбирання дітей з асоціальної сім'ї передбачають надання йому можливості підвищити свій статус відносно батьків (алкоголиків, наркоманів, злочинців). Одиниці отримують високий рівень освіти, престижну роботу. Більшість отримують робочу спеціальність або повну базова, як і нижні прошарки суспільства. Сьогодні робоча спеціальність часто ототожнюється з неповним робочим тижнем, простим підприємств. Багато випускників-сиріт пройшли через ліквідацію підприємств, втратили соціальні гарантії працюючих. При цьому багато з них не мали і не мають важливих адаптаційних ресурсів: матеріальних (житло, збереження) і психологічних (адекватне виховання, підтримка родичів). Стало бути, їх потенціал на зміни, підвищення і збереження попереднього статусу нижче, ніж у інших громадян.

Отже, процес адаптації починається з раннього віку: спочатку це пристосування до навколишнього середовища, потім до умов навчання, праці, потім до умов соціального життя. У підлітків, особливо з неблагополучних сімей, цей процес проходить дуже важко. У тих неповнолітніх, які з дитинства перебували у дитячих будинках, не достатньо знань, навичок та вмінь для нормального життя у суспільстві. Вони часто відстають у фізичному, психічному та інтелектуальному розвитку. Адаптація таких дітей проходить або через пристосування до існуючих обставин шляхом зміни себе, або через самовідсторонення, тобто

залишення середовища, цінності якого підліток не може прийняти. Часто безпритульні діти не можуть знайти достойного для себе місця серед людей. Вони, у більшості своїй, не отримують вищої освіти, бо не мають «базових» знань, які дають у школі; не можуть знайти роботу з більш-менш прийнятною зарплатою; не створюють сімей.

Соціальні служби повинні допомогти неповнолітнім безпритульним в адаптації до норм і правил суспільства. Для цього повинні бути створені та діяти різні організації з реабілітації неповнолітніх, які стали залежними від наркотичних, психотропних або токсичних речовин, стали жертвами насильства тощо. В ОВС також існують служби для роботи з неповнолітніми безпритульними, які скоїли правопорушення або злочин. З ними працюють психологи для вивчення особи неповнолітнього, виявлення мотивів девіантної та делінквентної поведінки. Такі служби покликані вести профілактичну роботу з попередження соціально неприйнятної поведінки неповнолітніх.

Можна зробити висновок, що сфера діяльності соціальних служб в ОВС дуже велика. Вона не обмежується тільки соціальною роботою з персоналом органів внутрішніх справ. До обов'язків соціальних працівників також входить робота з іншими категоріями населення, зокрема, з підлітками-делінквентами, з особами, які повернулися з місць позбавлення волі, з особами наркотично та алкогольно залежними.

Однак першорядна задача соціальних служб в ОВС – це забезпечення соціального порядку. Вона вирішується шляхом налагодження взаємовідносин населення та міліції. Залучення громадян до правоохоронної діяльності не тільки заощаджує матеріальні, фізичні та часові ресурси органів внутрішніх справ, але й сприяє формуванню довірчих стосунків між правоохоронцями та населенням.

Для роботи з різними категоріями населення в ОВС створюються спеціальні служби, наприклад, заклади соціальної, медико-соціальної, соціально-психологічної реабілітації неповнолітніх, кримінальна міліція у справах дітей, приймальники-розподільники для неповнолітніх, виховно-трудова колонія тощо.

Основними формами діяльності соціальних служб ОВС є: профілактична робота щодо запобігання правопорушень неповнолітніх; виявлення причини та мотивів скоєння правопорушення неповнолітнім; проведення бесід з неповнолітніми; облік осіб, які втягують неповнолітніх в антигромадську діяльність; допомога неповнолітнім у пристосуванні до норм соціального життя.

Список використаної літератури

1. Безносюк О. П. Проблеми підліткової злочинності та профілактика правопорушень серед неповнолітніх: сучасний стан та перспективи / О. П. Безносюк // Держава і закон: теорія, практика, методика : зб. наук. пр. наук.-пед. прац. ПЮІ ЛьвДУВС. – Івано-Франківськ : Тіповіт, 2006. – № 1. – С. 89–96.
2. Шакур В. І. Влада і злочинність / Василь Іванович Шакур. – К. : Пам'ять століть, 1997. – 266 с.

Одержано 20.03.2011

УДК 316.624(477)

Ольга Євгеніївна БЄЛИХ

викладач кафедри соціології та соціальної
роботи ННІ ПМСІТ ХНУВС,
старший лейтенант міліції

ДЕВІАНТНА ТА ДЕЛІНКВЕНТНА ПОВЕДІНКА НЕПОВНОЛІТНІХ ЯК ОБ'ЄКТ СОЦІАЛЬНО- ПРОФІЛАКТИЧНОЇ РОБОТИ ОВС

Розглядаються основні методи соціально-профілактичної роботи ОВС, що спрямовані на попередження девіантної та делінквентної поведінки неповнолітніх.

На сьогоднішній день у середовищі неповнолітніх усе частіше спостерігаються такі ознаки моральної деморалізації, як пияцтво, наркоманія, токсикоманія, безпритульність, бродяжництво, жебрацтво, проституція, ріст асоціально-кримінальних співтовариств та ін. Подібні явища значно впливають на зріст правопорушень і злочинів у середовищі підлітків. В Україні щорічно засуджуються понад 20 тисяч осіб цієї категорії населення, з яких 2,3 тисячі позбавляються волі. Згідно з даними Верховного Суду

України кількість засуджених неповнолітніх за останні 10 років збільшилась на третину. Характерним є і те, що суттєво зросла кількість неповнолітніх, обвинувачених у вчиненні тяжких групових злочинів [1].

Наведені дані свідчать про те, що заходи здійснення соціально-профілактичної роботи як службами у справах неповнолітніх, так і органами внутрішніх справ не призводять до корінних змін на краще. Це зумовлює необхідність пошуку нових підходів соціальної роботи і профілактики протиправних дій серед підлітків, що сприяло б поступовому скороченню правопорушень.

Під профілактикою правопорушень серед неповнолітніх слід розуміти діяльність суб'єктів соціально-профілактичної роботи, що спрямована на виявлення та усунення причин та умов протиправної та девіантної поведінки підлітків [2]. Одним з головних суб'єктів у системі МВС України, діяльність якого спрямована на запобігання та боротьбу зі злочинністю серед неповнолітніх, є кримінальна міліція у справах дітей (постанова Кабінету Міністрів України від 8 липня 1995 року). У своїй діяльності підрозділи кримінальної міліції у справах дітей керуються Конституцією України, законами України «Про органи і служби у справах дітей та спеціальні установи для дітей», «Про оперативно-розшукову діяльність», «Про охорону дитинства», «Про освіту», «Про попередження насильства в сім'ї», Указом Президента України «Про першочергові заходи щодо захисту прав дітей» від 11.07.2005 № 1086, Постановою Кабінету Міністрів України від 08.07.1995 № 502 «Про створення кримінальної міліції у справах неповнолітніх» та повинні здійснювати роботу щодо запобігання правопорушенням, що вчинюються неповнолітніми; виявляти, припиняти і розкривати злочини, скоєні неповнолітніми; виявляти причини й умови, що сприяють скоєнню правопорушень неповнолітніми, застосовувати в межах своєї компетенції заходи щодо їх усунення; брати участь у правовому вихованні неповнолітніх; розшукувати неповнолітніх, які залишили родину, навчально-виховні установи і спеціальні установи для неповнолітніх; виявляти дорослих, які

Соціологія у правоохоронній діяльності. Харків, 2011

втягують неповнолітніх у злочинну діяльність, проституцію, пияцтво, наркоманію і жебрацтво; вести профілактичний облік неповнолітніх правопорушників, інформувати відповідні служби у справах дітей про необхідність застосування до них профілактичних заходів; повертати до місця постійного проживання, навчання або направляти в спеціальні установи для неповнолітніх; виявляти, вести облік осіб, які втягують неповнолітніх в антигромадську діяльність; складати протоколи про адміністративні правопорушення неповнолітніх, а також їхніх батьків або опікунів, які не виконують обов'язків щодо виховання і навчання неповнолітніх; доставляти в органи внутрішніх справ на термін до трьох годин неповнолітніх, які вчинили адміністративне правопорушення, але не досягли віку, з якого настає адміністративна відповідальність, для встановлення особи, обставин здійснення правопорушення і передачі їх батькам або опікунам.

З метою виявлення основних методів, що застосовуються співробітниками відділу кримінальної міліції у справах дітей ГУМВС України в Харківській області під час профілактики соціальних відхилень та ділінквентності неповнолітніх, автором статті було проведено дослідження зі співробітниками відділу, в ході якого було виявлено, що основними методами профілактики злочинної поведінки з неповнолітніми є: індивідуальні методи профілактичної роботи, загальні профілактичні методи та профілактика рецидиву.

Індивідуальні методи профілактичної роботи спрямовані на усунення несприятливих впливів на конкретну особу, що можуть зумовити формування антигромадської та суспільно небезпечної поведінки.

Загальні профілактичні методи спрямовані на виявлення, усунення, послаблення, нейтралізацію причин та умов злочинності в цілому або її окремих видів. Вони адресовані індивідуально невизначеному колу об'єктів впливу (ситуацій і осіб).

Профілактика рецидиву, що відбувається на стадії відбування покарання і ресоціалізації осіб після звільнення із місць позбавлення волі, передбачає усунення та

нейтралізацію негативних умов пенітенціарного і постпенітенціарного характеру [2].

На думку більшості опитаних експертів, особливу увагу треба приділяти індивідуальним методам профілактики. По-перше, виявляти неповнолітніх певних категорій: з ознаками девіантної поведінки; які ухиляються від навчання; вживають спиртні напої і наркотичні речовини; займаються проституцією, жебракуванням, бродяжництвом. Активно застосовувати до них заходи виховного впливу. По-друге, контролювати неповнолітніх, які: раніше вчиняли правопорушення та були притягнуті до відповідальності, проводити з цією категорією підлітків заходи, спрямовані на профілактику рецидиву.

Для зниження злочинності серед неповнолітніх працівники ВКМСД вважають за необхідне: виявляти неблагополучні, асоціальні сім'ї і здійснювати з ними профілактичну роботу; вилучати підлітків, якщо це необхідно, із несприятливого середовища сім'ї; збільшити кількість притулків закритого типу; ввести в практику, за постановою оперуповноваженого ВКМСД, влаштування неповнолітніх у приймальники-розподільники на короткий термін з метою профілактичної роботи з тими, хто втікають з дому, пропускають заняття в школі без поважних причин, чинять дрібні правопорушення; організовувати та контролювати дозвілля підлітків; працевлаштувати неповнолітніх, хто знаходиться на обліку в органах внутрішніх справ за скоєння правопорушень; підсилити відповідальність неповнолітніх за вчинення правопорушень.

Проте вирішувати проблеми, пов'язані з девіантністю і делінквентністю неповнолітніх, варто комплексно, силами однієї тільки кримінальної міліції у справах дітей цю проблему подолати неможливо. Турбота про утримання неповнолітніх девіантів у правовому полі має бути однією з пріоритетних у роботі органів місцевої влади, а також інститутів освіти. Налагодження взаємодії між спеціальними органами та державними установами, їх взаємна участь у соціально-профілактичних заходах сприятимуть забезпеченню єдиної системи профілактики

Соціологія у правоохоронній діяльності. Харків, 2011

злочинності серед неповнолітніх, покращенню їх правового і соціального захисту.

Список використаних джерел

1. Бакаев А. А. Система профилактики правонарушений несовершеннолетних : учеб. пособие / А. А. Бакаев. – М. : Логос, 2004. – 218 с.
2. Безносюк О. П. Проблеми підліткової злочинності та профілактика правопорушень серед неповнолітніх: сучасний стан та перспективи / О. П. Безносюк // Держава і закон: теорія, практика, методика : зб. наук. пр. наук.-пед. прац. ПЮІ ЛьвДУВС. – Івано-Франківськ : Типовіт, 2006. – № 1. – С. 89–96.
3. Шакур В. І. Влада і злочинність / Василь Іванович Шакур. – К. : Пам'ять століть, 1997. – 266 с.
4. Про органи і служби у справах дітей та спеціальні установи для дітей : закон України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=20%2F95-%E2%F0>.

Одержано 17.03.2011

УДК 316.472.47:351.74

Наталія Валеріївна БОБРО

здобувач кафедри соціології та соціальної роботи ННІ ПМСІТ ХНУВС

**РОЛЬ СОЦІАЛЬНОГО КАПІТАЛУ ВНЗ СИСТЕМИ МВС
В ПРОЦЕСІ ПРОФЕСІЙНОЇ СОЦІАЛІЗАЦІЇ ПРАЦІВНИКІВ
МІЛІЦІЇ**

Тези присвячені аналізу впливу соціального капіталу відомчих вузів системи МВС на професійну соціалізацію працівників міліції. Автор виділяє показники соціального капіталу. На основі даних соціологічного дослідження робиться висновок про слабку розвиненість соціального капіталу організаційного рівня, що може призвести до дисфункцій у виконанні професійних ролей.

Однією з найважливіших умов ефективного функціонування будь-якого соціального інституту є належне виконання професійних ролей їх носіями. Опанування професійних ролей в правоохоронних органах відбувається досить складно. Не кожному під силу

витримати всі труднощі службової діяльності. Про це свідчать такі негативні явища, як плінність кадрів, порушення дисципліни і законності, професійна деформація. Тому постають питання про підвищення рівня професіоналізму правоохоронців, полегшення процесу професійної адаптації молодих працівників, успішне вирішення криз, що виникають під час проходження служби. Одним із засобів вирішення зазначених проблем є цілеспрямований вплив на особу працівника ще на початковому етапі професійної соціалізації, тобто на етапі професійного навчання.

Значною мірою на професійну соціалізацію правоохоронців впливають відомчі вищі навчальні заклади. Саме там у майбутнього пр[©] Бобро Н. В., 2011 формується уявлення про службову діяльність, засвоюються професійні норми, цінності, зразки поведінки, набуваються необхідні навички та знання. Особливість цього впливу визначається багатьма характеристиками ВНЗ. Однією з таких є капітал, який включений в процеси відтворення і зростання вартості шляхом взаємної конвертації своїх різноманітних видів. Одним із таких видів є соціальний капітал, сутністю якого є характер системи соціальних зв'язків, а також особливості групових норм та стосунків між їх членами. Нажаль, соціальний капітал предметом самостійного дослідження стає вкрай рідко, хоча наслідки впливу оточення на виконання особистістю професійних ролей можуть бути самими різними.

Для аналізу визначення ролі соціального капіталу ВНЗ в процесі професійної соціалізації найбільш доцільним є виділення наступних етапів: (1) формування професійних намірів, професійне самовизначення; (2) професійне навчання; (3) процес входження в професію безпосередньо на робочому місці; (4) постійна діяльність за певною професією [1].

На етапі професійного навчання майбутній правоохоронець засвоює необхідні знання та вміння, зразки поведінки, професійну та міжособистісну етику. На відміну від громадянських навчальних закладів, курсант

Соціологія у правоохоронній діяльності. Харків, 2011

вже з перших днів перебування в університеті не тільки навчається, але й проходить службу. Колектив ВНЗ для нього є першим професійним середовищем, який може як сприяти, так і перешкоджати накопиченню культурних навичок, знань та інформації. Отже, соціальні відносини, що склалися у ВНЗ, здатні позначатися на професійному розвитку людини.

Соціальний капітал тієї професійної організації, в яку потрапляє людина, має неабияке значення на процес її професійної соціалізації. Він не тільки полегшує входження в професію, але і сприяє набуттю необхідних знань та вмінь, накопиченню інтелектуального та культурного капіталу. Людина починає відчувати себе частиною професійного співтовариства, відповідати соціальним очікуванням щодо свого професійного статусу, починає сприймати професію як цінність. В остаточному підсумку все це призводить до формування професіонала.

Говорячи про високий рівень розвитку соціального капіталу, групові відносини повинні ґрунтуватись на такій системі цінностей та норм, яка б сприяла виникненню довіри, взаємодопомоги, відповідальності за прийняті зобов'язання. Це відбувається завдяки згоді жертвувати своїми інтересами і діяти заради інших. Крім того, кожний член професійної групи повинен відчувати підтримку як системи в цілому, так і кожного колеги зокрема.

Ще однією умовою формування соціального капіталу є вільний обмін інформацією в соціальній мережі групи. Це теж може розглядатись як різновид норми. Щодо самої інформації, то вона скоріш є ресурсом, який можна накопичувати та обмінювати на інші ресурси.

Основними показниками функціонування системи норм та цінностей і, відповідно, міри розвитку соціального капіталу є рівень довіри між працівниками правоохоронних органів, оцінка ними надійності структури (тобто впевненості у тому, що надані зобов'язання будуть виконані), готовність безкорисливо діяти (навіть на збиток собі) заради інтересів групи (це передбачає взаємодопомогу та взаємопідтримку) [2].

З метою вивчення того, яким чином соціальний капітал правоохоронних органів та їх працівників позначається на особливостях професійної соціалізації, нами було проведено соціологічне дослідження за квотною вибіркою, методом опитування (анкетування). Було опитано 162 слідчих м. Харкова та 156 курсантів випускного (четвертого) курсу навчально-наукового інституту підготовки фахівців для підрозділів слідства та дізнання ХНУВС.

Перш за все, нас цікавило, яку роль відіграють вищі навчальні заклади для накопичення різних ресурсів (перш за все – інтелектуальних та культурних) працівниками правоохоронних органів, до яких норм взаємодії звикають майбутні правоохоронці під час навчання.

Стосовно відповіді на перше питання, то за даними дослідження 76 % опитаних вважали, що завдяки навчанню у ВНЗ вони засвоїли певні правила, норми поведінки та спілкування, які допомогли їм адаптуватися на службі. Дві третини опитаних відзначили можливість розширення ще під час навчання кола знайомств, корисних в професійному плані, в першу чергу, за рахунок однокурсників (75 %) та працівників правоохоронних органів з місць проходження практики (44 %).

Курсанти дещо більш оптимістичні у своїх відповідях. Так, 85 % вважали, що засвоїли необхідні правила та норми поведінки та сподіваються, що це полегшить їм подальшу професійну адаптацію. 87 % відмітили, що ще під час навчання здобули «корисні професійні знайомства» – 85 % віднесли до них однокурсників і 42 % – працівників, з якими познайомилися під час проходження виробничої практики. На жаль, ані керівництво факультетів, ані викладачі не віднесені респондентами до числа осіб, на професійну допомогу яких вони можуть розраховувати. Таким чином, вищі навчальні заклади виступають джерелом майже виключно культурного та інтелектуального капіталу, надаючи відповідні знання, вміння та навички. Потенціал же соціального капіталу тут практично не використовується [3].

Період навчання також має велике значення у засвоєнні основних принципів взаємодії з колегами, оскільки ті норми, які склалися і були засвоєні курсантами

Соціологія у правоохоронній діяльності. Харків, 2011

в навчальних групах, в подальшому можуть бути перенесені ними на відносини в службових колективах. За оцінками курсантів, рівень довіри між ними за п'ятибальною шкалою складає 2,7 бали; поваги – 3; чесності та порядності – 3,2; дружельності – 2,9.

Основні характеристики відносин, що склалися між курсантами та викладачами, приблизно такі самі. Так, рівень довіри між ними та викладачами дорівнює 2,8 бали, поваги – 3,2; чесності та порядності – 3,3, дружельності – 3,1.

Щодо якісних характеристик відносин, що склалися у вищому навчальному закладі, то респонденти відмічають: (а) доступність допомоги для тих, хто її потребує; (б) можливість об'єднання заради досягнення спільної мети; (в) спільний контроль за порушенням норм поведінки. Однак більша частина опитаних вважає, що курсанти та викладачі дотримуються основних норм поведінки у ставленні один до одного, але щирої відкритості між ними немає; кожен сам за себе, ніхто не хоче робити щось для інших; якщо буде вигідно, то більшість курсантів «підставить» навіть своїх приятелів; нададуть допомогу тільки у тому випадку, якщо будуть впевнені, що у разі необхідності можуть також розраховувати на відповідну допомогу.

Отже, можна констатувати, що недооцінка можливостей використання для полегшення процесу професійної соціалізації соціального капіталу, в першу чергу, закладається ще на етапі професійної підготовки, під час навчання у ВНЗ. Саме тоді закладаються основи формування порочного ставлення до соціального капіталу, коли норми соціальних взаємодій спрямовуються не на формування відносин довіри, взаємної допомоги і підтримки, а лише зосереджені на попередженні блокування нормальних стосунків в організації. Можливо, це є проявом загальних тенденцій, що мають місце в нашому суспільстві, де соціальний капітал більш розвинений на рівні неформальних груп. Такий стан справ призводить до індивідуалізму, протекціонізму та деперсоналізації професійної діяльності, що не може не позначитись на

нормальному функціонуванні як окремих організацій, так і всього інституту, складовими якого вони являються.

Список використаної літератури

1. Мельник М. І. Правоохоронні органи та правоохоронна діяльність : навч. посіб. / М. І. Мельник. – К. : Атіка, 2002. – 576 с.
2. Степаненко В. П. Соціальний капітал у соціологічній перспективі: теоретико-методологічні аспекти дослідження / В. П. Степаненко // Соціологія: теорія, методи, маркетинг. – 2004. – № 2. – С. 24–41.
3. Бобро Н. В. Соціальна та професійна ідентичність працівників органів внутрішніх справ: соціологічний вимір / Н. В. Бобро // Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ. – № 43. – 2008. – С. 352–356.
4. Климов Е. А. Развивающийся человек в мире профессий / Е. А. Климов – Обнинск : Принтер, 1993. – С. 58.

Одержано 18.03.2011

УДК 378:[316.624.3]

Алла Анатоліївна ЛЕЛЮК

здобувач кафедри загальної психології
та педагогіки ННІ ПМСІТ ХНУВС,
підполковник міліції

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ТА ЕТАПИ ФОРМУВАННЯ ЖИТТЄВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ КУРСАНТІВ ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ МВС УКРАЇНИ

*Розглянуто психолого-педагогічні особливості та етапи
формування життєвої компетентності курсантів вищих
навчальних закладів МВС України.*

Період навчання курсантів у вищому навчальному закладі МВС припадає на такі етапи онтогенезу людини, які тривають від 15–16 до 17–18 років і охоплюють ранню юність, зрілу юність (18–20 років), ранню зрілість (20–40 років). У межах кожного вікового періоду спостерігаються значні індивідуальні відмінності, які є результатами впливу умов життя, характеру активності, виховання, природних і особистісних якостей, і які, безумовно, впливають на формування життєвої компетентності особистості.

За теорією розвитку особистості американського психолога Е. Еріксона, у якій виокремлюється 8 стадій психосоціального розвитку, підлітковому віку (юність) відповідає 5 стадія розвитку особистості [1]. Вчений називає цей вік віком фізичної зрілості і соціальної незрілості.

Важливими видаються положення Г. Костюка, що розкривають розвиток людини як біологічної і соціальної системи. Терміни «перехідний», «критичний», «переломний», «важкий» повною мірою відображають складність і значущість процесів розвитку, які відбуваються у цей віковий період.

Конкретними соціальними умовами життя дитини визначається: тривалість підліткового віку; наявність чи відсутність криз, конфліктів, труднощів; характер переходу від дитинства до дорослості. А. С. Виготський наголошував на необхідності при вивченні критичних

періодів виокремлювати основні новоутворення у свідомості і визначити соціальну ситуацію розвитку, яка являє собою у кожному віці неповторну систему взаємин між дитиною і середовищем [2]. Важливим фактором розвитку особистості підлітка є його власна соціальна активність, спрямована на засвоєння певних соціальних взірців і цінностей, на побудову взаємин із дорослими та ровесниками, на самого себе (проектування своєї особистості і свого майбутнього).

На першому курсі навчання, в період ранньої юності, у курсантів ВНЗ МВС відбувається становлення самосвідомості, яке найперше характеризується почуттям дорослості, формуванням самооцінки і появою прагнення до самовиховання. У психічному розвитку основна роль належить становленню системи соціальних взаємовідносин з оточуючими. Специфічна соціальна активність курсанта-першокурсника полягає у більшій сприйнятливості до засвоєння норм, цінностей, способів поведінки, які існують у світі дорослих. У становленні взаємовідносин з оточуючими можуть спостерігатися конфліктні ситуації. Провідними типами діяльності курсантів є спілкування і навчання. Спілкування з друзями набуває великої значущості, що може відсунути на другий план навчання, значно зменшити привабливість спілкування з батьками. Зазнає якісних змін мотивація навчання. Вона ускладнюється: усвідомлення обов'язку, прагнення зберегти почесне місце у сім'ї, групі, усвідомлення ролі знань у підготовці до майбутньої професійної діяльності поєднується із власними пізнавальними особистими мотивами (прагнення пізнати нове, уникнути покарання за невиконання домашніх завдань). Процес формування життєвої компетентності курсанта тісно пов'язаний з розвитком психічних процесів, які відповідають за якість навчання. Можна стверджувати, що формування життєвої компетентності курсанта відбувається успішно, коли зростають елементи самоконтролю і саморегуляції, увага стає більш контрольованою.

Однією із рис підлітків є критицизм, тобто неприйняття на віру пояснень викладачів, вихователів.

Соціологія у правоохоронній діяльності. Харків, 2011

Вони намагаються знайти докази, які заперечують те, що їм говорять. Мислення з конкретно-понятійного поступово стає абстрактно-понятійним, розвивається здатність конкретизувати абстрактні поняття, розкривати їх зміст у конкретних образах, уявленнях. Поступово формуються такі якості мислення, як: послідовність, гнучкість, точність, самостійність, критичність. За рахунок цього накопичується соціальний досвід, який дозволяє виконувати певні життєво важливі соціальні ролі.

18–20-річний вік курсантів вищих навчальних закладів МВС України співпадає з етапом зрілої юності, коли виникає нова соціальна ситуація розвитку, центром якої є перехід до самостійного життя (початок професійного становлення, реалізації життєвих планів). Продовжується інтенсивний розвиток самосвідомості, курсанти самовизначаються в системі моральних цінностей, принципів, норм і правил поведінки, усвідомлюють особисту соціальну відповідальність. Аналіз психологічної літератури з проблем юності (Еріксон Е., Кон І., Фельдштейн Д., Давидов В., Драгунова Т., Ітельсон Л., Петровський А., Слободчиков В. [1; 3; 4; 5; 6]) показує, що в цей період завершуються процеси біологічного дозрівання, однією з найважливіших потреб особистості стає інтелектуальний розвиток, посилюється емоційна стабільність, у міжособистісних стосунках важливого значення набуває спілкування з представниками протилежної статі, тривають саморозвиток і самовдосконалення.

Успішне формування життєвої компетентності курсанта у вищому навчальному закладі МВС є важливим етапом оволодіння професією міліціонера, початком професійного становлення. Професійне становлення полягає в активному, свідомому утвердженні людини у професійній позиції на основі засвоєння певної системи знань, норм, цінностей, оволодіння професійними вміннями. В зрілому юнацькому віці (18–20 років) завершується адаптація курсанта до навчального закладу, діяльності в умовах вищої школи. У цей віковий період рівень домагань стабілізується, самооцінка стає незалежною від зовнішніх

оцінок, становлення ідентичності тісно пов'язане з рефлексією, детермінованою, передусім, когнітивними новоутвореннями, зміною соціальних стосунків, потребою подолання внутрішніх конфліктів. З її допомогою відбувається реалізація потреби в самоусвідомленні, зумовленої суперечностями між уявленнями про себе, що існували в ранній юності, прагненнями самоствердження, незалежності, пошуку реалістичного погляду на світ і себе.

В період першої фази ранньої дорослості (20–23 роки) закінчують навчання курсанти вищих навчальних закладів МВС України. Цей період характеризується стабільністю у психофізіологічному, психологічному та соціальному аспектах розвитку. На цьому етапі курсант активно реалізує свій особистісний потенціал у різних сферах життєдіяльності, насамперед у професійній. Курсант у цьому віці є статеві дозрілою людиною, в нього розвинуті розумові здібності та інтереси, сформовані система цінностей (світогляд, життєва позиція), цілісний Я-образ, готовність до самовдосконалення та професійні наміри.

Мотивами професійної діяльності курсантів у ранньому дорослому віці є переважно прагматичні інтереси (зарплата, посада, умови праці, соціальна захищеність, можливість розв'язувати сімейні та особисті проблеми), творча самореалізація, задоволення потреб у професійному спілкуванні та соціальних контактах, процесуальна мотивація (відповідність умов праці функціональним особливостям людини тощо). У ранньому дорослому віці завершується формування індивідуальності людини.

У вищому навчальному закладі МВС України для ефективності виховної роботи, націленої на формування життєвої компетентності курсантів, необхідно обов'язково враховувати конкретні соціальні умови особистості, а також значні індивідуальні відмінності кожного вікового періоду.

Список використаної літератури

1. Эриксон Э. Идентичность: юность и кризис / Э. Эриксон. – М. : Флинта ; МПСИ ; Прогресс, 2006. – 352 с.

Соціологія у правоохоронній діяльності. Харків, 2011

2. Выготский Л. С. Педология подростка // Собрание сочинений : в 6 т. Т. 4 / Л. С. Выготский. – М. : Просвещение. – 1988. – 280 с.
3. Кон И. С. Психология ранней юности : Книга для учителя / И. С. Кон. – М. : Просвещение, 1989. – 255 с.
4. Фельдштейн Д. И. Психология современного подростка / Д. И. Фельдштейн. – М. : Педагогика, 1988. – 114 с.
5. Давыдов В. В. Возрастная и педагогическая психология : учеб. для студ. пед. ин-тов / Давыдов В. В., Драгунова Т. В., Ительсон Л. Б., Петровский А. В. – М. : Просвещение, 1979. – 288 с.
6. Слободчиков В. Основы психологической антропологии. Психология развития человека / В. Слободчиков. – М. : Школьная пресса, 2000. – 416 с.

Одержано 14.03.2011

УДК 351.74(477.75)

Марія Олексіївна ШВЕЦОВА

помічник начальника відділу по взаємодіях
з громадськістю та ЗМІ Сімферопольського РВ
ГУМВС України в АР Крим

ОСОБЛИВОСТІ PR-ДІЯЛЬНОСТІ ЩОДО ФОРМУВАННЯ ПОЗИТИВНОГО ІМІДЖУ МІЛІЦІЇ (В УМОВАХ КРИМСЬКОГО РЕГІОНУ)

Аналізується вплив суб'єктів PR-діяльності в ОВС на формування довірливих взаємовідносин співробітників ОВС з населенням.

Складні сучасні реалії кримського регіону, пов'язані насамперед із співіснуванням багатьох етносів, розвитком ксенофобських настроїв, неодноразовими провокаційними спробами певних деструктивних груп перенести окремі кримінальні злочини у сферу міжнаціональних та міжрелігійних суперечок і т. ін., вказують на неможливість шаблонних, стандартних підходів до організації діяльності кримської міліції, а тому, відповідно, і до здійснення заходів щодо формування її зв'язків із громадськістю.

Ефективність роботи міліції, як показують численні дослідження провідних вітчизняних вчених (В. Болотової,

Ю. Свеженцевої, В. Соболева, І. Руценка, М. Саппи, В. Мальцева, І. Казанчук та ін.), безпосередньо залежить від того, який образ «вартового порядку» існує у громадській думці, наскільки населення довіряє міліції, вважає її гарантом особистої безпеки громадян та захисником їхніх прав і свобод. Тобто у даному випадку мова йде, по-перше, про роль позитивного іміджу співробітників ОВС у забезпеченні їх успішної професійної діяльності, а по-друге, про відповідні стосунки міліції і громадськості.

Найбільш загальне визначення іміджу полягає в тому, що це образ чого-небудь, або кого-небудь, який має характер стереотипу – тобто є системою відносно стійких уявлень про комплекс рис відповідного об'єкта сприйняття. У словнику практичного психолога цей термін інтерпретується наступним чином: «Імідж – складений у масовій свідомості, той, що має характер стереотипу, емоційно окрашений образ чого-небудь або кого-небудь» [1, с. 144].

В англо-російських словниках слово «image» перекладається як «образ», «відображення». В. Болотова теж відзначає, що «поняття «імідж» насамперед асоціюється із «образом», «видом», і у сучасному західному (англомовному) світі під іміджем розуміється оцінка, ставлення до чого-небудь на основі певного уявлення...» [2, с. 262].

Ці уявлення можуть формуватися у масовій свідомості стихійно, насамперед на побутовому рівні, але можуть бути результатом цілеспрямованої, організованої роботи, яка здійснюється відповідними фахівцями та організаціями. З приводу цього відомий соціолог Е. Гофман зазначав, що імідж – це мистецтво «керувати враженнями», тобто імідж – це результат високопрофесійної діяльності, направленої на формування суспільної свідомості через встановлення й постійну підтримку зв'язків із громадськістю (PR).

Що стосується суб'єктів PR-діяльності в ОВС, до них зазвичай відносять центри зв'язків з громадськістю, служби (інспекторів) по роботі з населенням та громадськими формуваннями, дільничні інспекторів міліції [3]. Ці суб'єкти, кожен на своєму рівні і доступними їм засобами,

Соціологія у правоохоронній діяльності. Харків, 2011

повинні формувати громадську думку щодо діяльності ОВС та створювати відповідний імідж останніх. Головними їх завданнями щодо цього є: контролювання думки й поведінки населення (для чого необхідно, зокрема, проводити відповідні соціологічні дослідження – опитувати населення, аналізувати повідомлення ЗМІ); реагування на потреби громадськості; встановлення довірливих відносин між міліцією й суспільством; поширення позитивної інформації про діяльність ОВС (висвітлення відповідних подій у ЗМІ, проведення зустрічей із представниками громадськості, трудовими колективами, учнівською та студентською молоддю і т. ін.). При цьому головною метою повинно стати не просто злам негативних стереотипів щодо діяльності міліції, а активне формування довірливих взаємовідносин співробітників ОВС з населенням на принципах взаємоповаги, ввічливості, стриманості, компетентності, доброзичливості та гуманізму.

Виходячи з цього, зусилля суб'єктів PR-діяльності необхідно спрямовувати не лише «назовні», у суспільство, але й «всередину» професійних міліцейських колективів. Адже, як вказує В. Королько, «найсерйозніший вплив на сприйняття іміджу організації зовнішніми групами громадськості здійснюють її власні службовці» [4, с. 350]. Як би не намагалися суб'єкти PR-діяльності поширювати у суспільстві позитивну інформацію про діяльність ОВС, але до тих пір, доки позитивний імідж українського міліціонера не стане внутрішнім орієнтиром і здобутком кожного співробітника, говорити про якісне, суттєве поліпшення спілкування та взаємодії міліції з населенням неможливо.

Що стосується здійснення паблік рілейшнз (зокрема, діяльності ЗМІ) в кримському регіоні, слід звернути увагу на наступне. По-перше, враховуючи багатоетнічний склад кримського населення, не треба акцентувати увагу на етнічній приналежності як співробітників ОВС, так і тих, з ким вони взаємодіють (адже співробітник ОВС є насамперед представником державної влади і виконавцем відповідних функцій, а не носієм суб'єктивних переваг, поглядів, установок, норм і т. ін.).

По-друге, слід враховувати, що діяльність міліції здійснюється у контексті певних соціально-політичних умов і її сприйняття залежить від того, як громадянами сприймається влада взагалі. З цього приводу Ю. О. Свеженцева зазначає, що «міліції важко намагатися знизити недовіру до себе, якщо вона викликана недовірою до держави в цілому, невпевненістю у завтрашньому дні, розпливчатими побоюваннями, міфами і розповідями із недавнього минулого, або просто не обґрунтовано нічим («не знаю чому, але все ж не довіряю міліції»)» [5, с. 338]. Тому, висвітлюючи проблеми функціонування ОВС, необхідно показувати відповідні проблеми життя суспільства в цілому і об'єктивні труднощі, пов'язані з ними.

По-третє, необхідно підкреслювати такі риси міліціонерів, як толерантність, чесність, мужність, високий рівень компетентності й професіоналізму (адже відомо, що переконувати у хибності іміджу важче, ніж створювати новий). По-четверте, необхідно систематично проводити превентивну роботу щодо поширення ксенофобських настроїв, національного й релігійного фанатизму як серед співробітників ОВС, так і серед населення (вироблення критичної позиції щодо таких явищ, роз'яснення сутності і причин «больових точок» міжетнічної комунікації – одні з найголовніших завдань PR-діяльності).

Окрім того, з метою формування іміджу співробітника ОВС як «свого» для представників будь-якого етносу слід здійснювати заходи щодо підвищення загальнокультурного, професійного й морального рівня міліціонерів, покращення вербальних та невербальних складових їх позитивного іміджу (наприклад, стимулювати володіння не лише російською й українською, а й кримськотатарською мовами; знання етикету та особливостей релігій різних народів і т. ін.). Лідерами у формуванні позитивного іміджу ОВС повинні стати представники керівного складу, особистий приклад яких є найкращою агітацією щодо корисності й важливості правової, морально-виваженої та етно-нейтральної, толерантної поведінки.

При цьому будь-які факти й події, що стосуються вищезазначеного, повинні бути висвітлені засобами PR і

ставати надбанням громадської думки та соціальної практики, формуючи позитивні очікування населення і тим самим стимулюючи відповідну поведінку співробітників ОВС.

Список використаної літератури

1. Словарь практического психолога / В. Б. Шапарь. – М. : АСТ ; Харьков : Торсинг, 2004. – 734 с.
2. Болотова В. А. Имидж органов внутренних дел и их сотрудников / Болотова В. А. // Методологія, теорія та практика соціологічного аналізу сучасного суспільства : зб. наук. пр. – Х. : Вид. центр Харк. нац. ун-ту ім. В. Н. Каразіна, 2001. – С. 261–266.
3. Саппа М. М. Субъекты PR-деятельности в структуре органов внутренних дел Украины / Саппа М. М. // Методологія, теорія та практика соціологічного аналізу сучасного суспільства : зб. наук. пр. – Х. : Вид. центр Харк. нац. ун-ту ім. В. Н. Каразіна, 2003. – С. 345–347.
4. Королько В. Г. Основы публичных релейшнз / Королько В. Г. – М. : Рефл-бук ; К. : Ваклер, 2000. – 528 с.
5. Свеженцева Ю. А. Доверие населения милиции как потенциал и результат их сотрудничества / Свеженцева Ю. А. // Методологія, теорія та практика соціологічного аналізу сучасного суспільства : зб. наук. пр. – Х. : Вид. центр Харк. нац. ун-ту ім. В. Н. Каразіна, 2003. – С. 335–340.

Одержано 10.03.2011

УДК 159.95

Марина Олегівна МАЗОРЕНКО

здобувач Української інженерно-педагогічної академії

ДІЛОВИЙ ІМІДЖ ПРОФЕСІОНАЛУ

У тезах порівнюються поняття «образ» і «імідж», аналізується коло факторів, що впливають на формування образу і іміджу людини.

Імідж – це оцінне представлення «ділового» образу людини як суб'єкта визначеної сфери професійної діяльності. У цьому плані можна говорити про імідж лікаря, міліціонера, вчителя, психолога, інженера, робітника і т. п.

Це зовнішній образ, що характеризує визначений соціальний тип особистості, що несе відбиток професії.

Іміджологія – одна з галузей великої системи знань, що входять у «людинознавство». Особливість її полягає в тому, що вона характеризує людину з погляду комунікації (спілкування) і оцінки за визначеними професійними ознаками (стандартами), в результаті чого складається і закріплюється визначений образ, або імідж. Цей образ присутній як у свідомості сприймаючого, так і в об'єкта сприйняття. Існує і деякий абстрактний імідж, що підтримується традицією, суспільною свідомістю, ідеологічними і художніми засобами. Розходження між ними мають кількісну і якісну сторони.

Суб'єктивно будь-яка людина незалежно М. О., 2011 завжди прагне здаватися освіченим, інтелегентним, який знає свою справу працівником. І це складає значну частину його іміджу. Що ж існує насправді, удається виявити на практиці: в процесі роботи та спілкування або при спеціальному дослідженні психологічними методами.

Установити фактичну сторону іміджу в тій або іншій професії – задача актуальна і досить важко здійсненна. Вона вимагає рішення цілого комплексу організаційних і соціальних проблем, в першу чергу – бажання як з боку суспільства, що формує соціальне замовлення як на визначений імідж, так і на саму професію, так і тих, хто в ній зайнятий, тобто працівників.

Образ зовнішності, або імідж, можна проаналізувати за допомогою психологічних категорій – зміст, форма, кількість, якість. Він має чітко виражений просторово-часовий аспект. Тобто імідж – це завжди конкретне уявлення суспільства про професію для свого часу й у визначених границях простору. Імідж керівника має і досить глибокі національні особливості, на ньому лежить печатка традицій, звичаїв, культури й укладу життя.

Одним словом, психологічний зріз іміджу займає пріоритетне місце. Тут використовуються і демографічні, і соціальні, і статусні, і рольові, і т. п. соціальні прояви. Особливий зміст здобуває розуміння іміджу в естетичному аспекті. Тут він має яскраво виражену спрямованість на

Соціологія у правоохоронній діяльності. Харків, 2011

сприймаючий об'єкт. Так, визначений естетичний вплив на навколишніх роблять одяг, охайний зовнішній вигляд, екіпірування, зріст, інші фізичні (антропометричні) дані працівника.

Між цими зовнішніми проявами особистості і її професійним іміджем існує тісний взаємозв'язок. От чому різко контрастує з іміджем найменше порушення в одязі, оформленні зовнішності і т. п. З тієї ж причини негативно сприймається навколишніми будь-яке відхилення поведінки в громадських місцях (розв'язна манера спілкування, лихослів'я, непривабливий зовнішній вигляд). Взаємозв'язок людських характеристик і іміджу виявляється в оцінці навколишніх за зовнішніми даними: зріст, фізичне здоров'я, настрій. Це пояснюється тим, що зовнішність людини завжди звернена до інших людей і тим самим включає визначену комунікативну функцію, тобто стає фактом свідомості, що, у свою чергу, і формує імідж. Ця свідомість несе в собі елемент оцінки (схвалення, осуд, замилювання) політичної, правової, професійної властивості.

Інакше кажучи, відбувається те, що М. М. Бахтін називав уживанням «в іншу людину ... як процес контакту свідомостей». У результаті такого контакту формується імідж, що містить усю гаму найрізноманітніших оцінок, як позитивних, так і негативних. Що в іміджі буде переважати, покажуть життя, соціальне замовлення суспільства, роль даної професії або виду діяльності в даних конкретних обставинах і умовах. Дана теза підтверджується метаморфозою іміджу, наприклад, повії, «білокомірчикового» злочинця, фінансового верховоди, що з негативного перетворилися якщо не в позитивний, то в нейтральний імідж. Якщо додержуватися логіки Бахтіна, то даний імідж, як ніякий інший, несе в собі досить високий рівень «експресивних моментів людського тіла».

Через форму (один із проявів іміджу) досягається духовна сутність людини. Безумовно, що всі перераховані властивості свідомості коректуються глибинними прагматичними мотивами, але цього з необхідністю вимагає і професія. Професіоналізм тут є основою іміджу, визначаючи його основний тип.

Імідж – зовнішня, багато в чому ірреальна, примарна, уявлювана сторона особистості, своєрідна границя її внутрішнього світу. Ця границя і є об'єктом оцінки при контакті людей. Доведено, що 70 % інформації про людину витягається з оцінки його зовнішності. Це і риси особи, вираження очей, погляд, стан здоров'я, характер рухів, хода, темперамент, жестикуляція і т. д. По цих параметрах можна досить упевнено визначити рід діяльності, тому що в зовнішньому вигляді завжди мається щось, що складає відмінну рису професії. З цих особливостей і складається імідж. Особливий погляд, спосіб спілкування, розмови, питальні інтонації, категоричність оцінок, логіка висловлень і умовиводів і т. д. видають визначену подібність з іміджем спортсмена, педагога, психолога, міліціонера, керівника і т. п.

Порівнюючи поняття «образ» і «імідж», зауважуємо, що перше значно ширше другого. Вважається, що імідж охоплює ті соціальні характеристики, що «відзначені» волею. В образі фіксується багато чого з того, що ми визначаємо як несвідоме. З усієї маси несвідомого в імідж входить лише те з зовнішнього оточення, що викликає реакцію дізнавання і схвалення (позитивний імідж) або осудження (негативний імідж).

Саме те, що здатне викликати схвалення, зробити визначене сприятливе враження, і складає основу позитивного іміджу. Коло факторів, соціально значимих орієнтирів досить обмежене і докладно описане у психологічній літературі. Це так називана референтна група, опоненти, соратники, люди, що користуються авторитетом, обрані (еліта). Імідж – це і визначена рольова поведінка, що веде до соціального успіху через враження при спілкуванні, діловому контакті, діяльності. Тут людина використовує себе як засіб досягнення успіху. У цій якості імідж виконує цілий ряд соціальних функцій. За допомогою іміджу людина маскується від психологічного впливу середовища, одержує насолоду від гри, що виникає в процесі всякої, у тому числі і ділової, взаємодії. Імідж виконує функцію соціального тренінгу, дозволяючи тим самим виробляти стратегію поведінки, а також функцію соціалізації, рольову функцію і функцію ідентифікації

Соціологія у правоохоронній діяльності. Харків, 2011

(або символічного упізнання) і дистанціювання. Багатофункціональна природа іміджу говорить про складну структуру цього феномена.

В особливій формі виражається імідж керівника. Тут людина з'являється як носій особливої системи символів. Це, насамперед особистісні, так називані «Я-символи», що відбивають керівника як особливу особистість, це «Ми-символи», що відбивають групові символи і ритуали й ідентифікації, що показують ступінь, із групою, і, нарешті, так називані «макросимволи», тобто найбільш загальні характеристики, що відбивають відповідність іміджу символам еліти. Але, по суті, усі ці характеристики-символи спрямовані на забезпечення двох надзадач: підтримка керівного авторитету й елементарне лідерство. Імідж керівника, безумовно, один із самих складних. В даний час оптимальним є імідж, що уособлює стиль керівництва «м'яка хвиля». На відміну від традиційних (авторитарний, демократичний, ліберальний), цей стиль синтезує в собі елементи як авторитарного, так і демократичного стилів. Його зміст залежить від багатьох факторів. В їх числі: якість технології керування (сценарій керування); тип соціальної групи, куди включені особливості членів колективу, і в першу чергу найближчих виконавців, фахівців і заступників; спосіб комплектування (підбору) команди; тип лідерства, що сповідає керівник.

Природу іміджу варто шукати в системі «людина – особистість – група». Ця система розглядається з погляду етики, культури і психології. Причому імідж буде виявляти зовнішні сторони етичної, культурної і психічної характеристики людини, це свого роду зовнішній абрис особистості, вмістище і виявлення самосвідомості особистості. Саме з цим зіштовхуються люди при контакті один з одним, у тому числі і при діловому контакті, спілкуванні.

За допомогою засвоєного іміджу людині удається виразити настрій, оцінку, славлення (задоволення, невдоволення, радість, смуток, розчарування і т. п.). Імідж дозволяє підкреслити щиросердечний стан, діловий настрій, професійну готовність до дії і т. д. Він досить

переконливо позначає положення людини (суспільне, майнове, вікове, владне і т. д.), робить визначене враження (емоційне, естетичне, пізнавальне), викликає співчуття, жаль, співпереживання, повагу, покірність (слухняність), страх, трепет. Кожна професія, включаючи керівника, виражає через імідж приналежність до тієї або іншої соціальної групи.

Одержано 11.03.2011

УДК 159.922+340.11

Уляна Богданівна МИХАЙЛИШИНА
здобувач кафедри прикладної психології
ННІ ПМСІТ ХНУВС

ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ПІДЛІТКА-ДЕЛІНКВЕНТА

*У тезах аналізуються фактори, що впливають на
делінквентну поведінку підлітка.*

Дитячий вік характеризується найбільш інтенсивною соціалізацією особистості, розвитком пізнавальних процесів, формуванням морально-вольової сфери, спрямованості, характеру, придбанням теоретичних знань і практичного досвіду. У цей період дитина з особливою легкістю засвоює норми і моральні цінності родини, дитячої групи, членом яких вона є. Негативне нею може засвоюватися також порівняно легко, без критичного аналізу, що сприяє на наступних вікових етапах асоціальному розвитку особистості. Асоціальні риси особистості можуть формуватися ще в молодшому шкільному віці. Основні фактори, що сприяють цьому: 1) аморальна поведінка одного чи обох батьків (пияцтво, скандали, сексуальна розбещеність); 2) відсутність контролю за поведінкою і навчанням дитини, у результаті чого та була надана самій собі чи потрапила під вплив вуличної компанії, негативно спрямованих груп дітей (старших за віком); 3) відсутність батьків і здійснення виховання близькими родичами, опікунами, не підготовленими до виконання цих функцій (застосування антипедагогічних методів впливу на особистість); 4) погана організація педагогічного процесу в дитячому будинку

Соціологія у правоохоронній діяльності. Харків, 2011

(непідготовленість педагогів до виховної роботи з такими дітьми, утиск старшими за віком дітьми молодших і т. п.). *Моральна занедбаність*, що виникла у віці до 10 років, впливає на наступний розвиток особистості. Негативні форми поведінки, що закріплюються, стають звичними, складають основу асоціальних якостей особистості.

Підлітковий вік постійно привертає увагу педагогів, психологів, громадськості своєю своєрідністю і неповторністю. Він характеризується: 1) появою психічних новотворів (почуття дорослості, потяг до самоствердження, самостійності); 2) якісною перебудовою всієї психічної діяльності у зв'язку із вступом у дію нових соціальних факторів (систематизованого вивчення основ наук, зміни суспільних позицій), що підвищують вимоги до особистості; 3) крайньою нерівномірністю розвитку, що виявляється в дисгармонії соціально-морального формування і фізичного дозрівання, в одночасному суперечливому поєднанні в особистості підлітка «дитячості» і «дорослості»; 4) зростанням соціальної активності особистості, пов'язаної з формуванням її соціальних установок, моральних основ.

Усе це робить даний вік «важким» як для самого підлітка (у зв'язку з ламанням старих форм поведінки і відносин і формуванням нових), так і для вихователів, батьків, старших, зобов'язаних вчасно бачити ці зміни і вносити корективи в методи впливу на нього й у систему міжособистісних відносин з ним. У підлітковому віці відбувається перебудова всього організму в зв'язку з триваючим процесом біологічного дозрівання. Зміни в ендокринній системі сприяють активізації гіпофіза, що у свою чергу стимулює ріст тканин та функціонування щитовидної і статеві залоз. Ця активізація викликає стрибок у рості і статевому дозріванні, появу вторинних статевих ознак. Ці процеси найбільш інтенсивні в дівчинок у віці 11–13 років і у хлопчиків у 13–15 років, що впливає на виникнення нових психологічних утворень: інтересу до осіб іншої статі, почуття дорослості. Однак соціальне дозрівання відстає від статевого дозрівання, що веде до диспропорції, яка складає один із труднощів у роботі з підлітком. Рано дозрілі підлітки-правопорушники часто

ставали об'єктами сексуальної уваги з боку дорослих, що сприяло їхньому вступу в ранні дошлюбні зв'язки, це часто супроводжувалося вживанням алкоголю, наркотиків. Усе це служить приводом для формування цинічних оцінок в області статевої моралі.

У підлітковому віці йде інтенсивне моральне формування особистості: закладаються основи світогляду, формуються моральна свідомість, принципи й ідеали. Однак у правопорушників нерідко спостерігається відхилення в моральному розвитку у виді морального утриманства, соціальної інфантильності. Нестійкість світогляду підлітка співіснує зі слабкістю і суперечливістю характеру, в якому часом уживаються такі протилежні якості, як мрійність і практицизм, доброзичливість і безсердечність, підвищена вимогливість до інших і зниження вимог до себе і своїх вчинків.

Специфічним новотвором даного віку є «почуття дорослості», на формування якого впливають: усвідомлення своєї фізичної відмінності від дітей і зовнішньої подібності з дорослими; усвідомлення й оцінка свого статевого дозрівання; усвідомлення змін у своєму соціальному стані (прилучення до праці, нові, «дорослі» обов'язки і т. д.). Це сприяє формуванню завищеної самооцінки і засвоєнню зовнішньої форми «дорослої» поведінки (палінню, навмисної брутальності, нетерпимого ставлення до думки інших і т. ін.). Для підлітків характерна: висока сприйнятливність до зовнішніх впливів (як позитивних, так і негативних); активний пошук морального ідеалу, нетерпиме ставлення до фальші, нещирості; прагнення до романтики; прагнення до самовиховання і насамперед до формування вольових якостей і вольовому загартуванню. У підлітків-правопорушників усі ці процеси одержують негативну спрямованість. Так, часто як ідеал вибирається асоціальна особистість, прагнення до романтики завершується прилученням до романтики карного світу, для вольового загартування обираються свідомо помилкові методи самовиховання.

У практиці виховання підлітків зустрічаються випадки, коли вихованець цілком чи частково заперечує

Соціологія у правоохоронній діяльності. Харків, 2011

свою провину, намагається виправдатися перед собою й іншими людьми. Це свідчить про наявність у свідомості особистості так званих захисних мотивів, що сприяють виникненню «психологічного бар'єра» між вихователем і вихованцем. Захисна мотивація легко переростає в підлітків у негативні психічні стани (туга, безнадійність, розпач, фрустрація, депресія, каяття і т. д.).

Для підлітка характерне прагнення до самостійності, потреба в спілкуванні, ревниве ставлення до дружби і товариства, прагнення визначити своє ставлення до явищ навколишньої об'єктивної дійсності, виробити принципи своєї поведінки. Прагнення до самостійності створює умови для освоєння соціальних ролей і функцій. Цей процес суперечливий. Відсутність критичності в підлітка як до своїх дій, так і до дій оточуючих його людей часто не дає йому можливості об'єктивно оцінювати результати своєї поведінки.

Вирішальне значення у виникненні відхилень від соціальної норми має система спілкування підлітків, спрямованість тих груп, учасниками яких вони стають: посилення спілкування в малій групі (звичайно вуличної, негативно спрямованої) веде до ослаблення контактів з родиною, класним і шкільним колективами. У свою чергу недолік спілкування в школі і родині підліток намагається компенсувати спілкуванням у малій дружній групі.

Емансипація підлітка (О. Є. Лічко) виявляється в прагненні вивільнитися з-під опіки і контролю старших, відійти від їх стандартів, норм і цінностей. Цей тип поведінки часто пов'язаний з боротьбою підлітка за самостійність, за самоствердження себе як особистості. У групуванні виявляється характерне для даного віку прагнення до спілкування з однолітками. Цим порозумівається той факт, що переважну більшість правопорушень підлітки роблять у групі. Спільне здійснення злочинних дій, загальні переживання й однакова оцінка вчинків гарантують членам групи анонімність їх співучасті і формують почуття безкарності. Соціально негативні групові норми сприймаються всіма її

членами й укоріняються, перетворюючись в специфічні індивідуальні установки і ціннісні орієнтації неповнолітніх.

Прагнення вийти з-під опіки дорослих впливає вміло замінити актами соціально значимої самостійності (вибір професії, творча діяльність, спортивна професіоналізація і т. д.). Важливо попередити утворення негативно спрямованих груп, перекручених способів спілкування. Нарешті, захоплення підлітків важливо переорієнтувати на стійкі суспільно цінні види діяльності (навчання, праця, спорт, участь у суспільній роботі).

Труднощі підліткового віку можуть часом служити причиною виникнення відхилень у розвитку і різних формах неадекватної поведінки. Так, потреба в самовихованні окремих якостей (наприклад, волі), властива особам цього віку, може реалізуватися неправильними і помилковими методами, прагненням розвивати в собі асоціальні якості.

У засуджених підліткового віку особливо рельєфно виявляються негативні елементи в розвитку самосвідомості, що можуть складатися в наступному: 1) у неузгодженості (функціональної і генетичної) різних елементів самосвідомості, наприклад, усвідомлення своїх психічних властивостей і самооцінки; 2) у перекручуванні соціально-моральних оцінок, включених у самосвідомість; 3) у завищенні (переоцінці) своїх якостей; 4) у прагненні підтвердити свою неадекватну самооцінку нелогічними, а часом аморальними і кримінальними вчинками; 5) у неправильній оцінці свого майбутнього в зв'язку з учиненням злочину, відчутті безперспективності і підвищеної соціальної тривожності. Крім того, самосвідомість і самооцінка не завжди спонукують підлітка займатися позитивно спрямованим самовихованням.

Одержано 13.03.2011

УДК 159.9

Світлана Миколаївна ПОТАПОВА

здобувач Української інженерно-педагогічної
академії

ОСОБЛИВОСТІ СИСТЕМИ САМОРЕГУЛЯЦІЇ В ПРОФЕСІЙНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

У тезах розглядаються проблеми особистісної саморегуляції, професійний розвиток та професійна діяльність керівників ОВС.

У вітчизняній психології теоретичний та експериментальний аналіз саморегуляції передбачає вивчення цього явища на психофізіологічному, психічному та особистісному рівнях, але зазвичай більша увага приділяється першим двом, особистісний рівень досліджується недостатньо. Вважаємо за необхідне звернутися до аналізу саме особистісної саморегуляції керівника.

На сьогодні ще нечітко визначені та недостатньо проаналізовані її компоненти (змістовий та процесуальний), не досліджено зв'язок між ними; не уточнено роль змістового компоненту (потреби, мотиви, цілі, спрямованість), самооцінки в успішній саморегуляції менеджерів; не визначений вплив особистісної саморегуляції на успішність діяльності керівників. Залишається не розкритою проблема підвищення рівня особистісної саморегуляції в процесі професійної підготовки керівників та підвищення їх кваліфікації. І, відповідно, не представлена цілісна програма розвитку саморегуляції керівників, яка має сприяти зростанню успішності їх професійної діяльності. У зв'язку з цим дослідження саморегуляції на психофізіологічному, психічному та особистісному рівнях, її складових, шляхів удосконалення становить науковий інтерес.

Особистість керівника має винятково ^{© Потапова С. М., 2011} велике значення для управлінської діяльності, адже саме його індивідуально-психологічні властивості визначатимуть, як будуть вирішені ті задачі, що поставатимуть перед ним, чи виявить він себе відповідальним, ініціативним, самостійним працівником, чи зможе вийти із складних та нештатних ситуацій, чи всіх зусиль докладатиме для успіху, чи зуміє

зацікавити та організувати інших для спільної роботи на благо загалу. Специфіка праці, що здійснювалась в надзвичайних умовах, приводить до виникнення у працівників негативних змін в психіці особистості. Вони можуть трансформуватися в посттравматичні стресові розлади, глибина і частота прояву яких залежить від рівня стресогенності, тривалості і масштабів надзвичайної ситуації та від індивідуально-психологічних особливостей сприйняття її учасниками тих подій. Необхідно проводити психологічну корекцію посттравматичних стресових розладів та забезпечити заходи з їх профілактики. Професійна діяльність керівника ОВС потребує як здатності утримувати свою працездатність на високому рівні (витривалості), так і швидкості реагування. Саме це визначає необхідність застосування прийомів саморегуляції психічних станів, що перешкоджають надійності діяльності. За кількістю ситуацій, що вимагають швидкості реагування, різні види професійної діяльності істотно розрізняються. На надійність діяльності працівника оперативних підрозділів пожежної охорони значною мірою впливає швидкість реагування. Разом з тим, за даними фізіології праці і спорту, швидкість і витривалість – це незалежні якості, що забезпечуються антагоністичними механізмами аеробним і анаеробним. Показано, що люди, в яких домінує один з них, більш надійно працюють або в ситуаціях, що потребують швидкості, або в ситуаціях, що вимагають витривалості. Очевидно, що на психологічному рівні розвитку швидкості і витривалості сприяють різні, можливо, протилежні стани, індивідуальні особливості та умови професійної діяльності людини.

Усі психічні явища за тривалістю збереження можна розділити відповідно до категорій: «властивість» і «стан». Властивості людини можуть зберігатися роками або протягом усього його життя. Можна виділяти придбані й уроджені властивості. Стан в основному пов'язаний з оборотними змінами психіки. Але діапазон їхнього збереження досить широкий. У крайніх варіантах стани підрозділяються, як правило, на перманентні, триваючі тижні і місяці, і оперативні, тривалість яких вимірюється

Соціологія у правоохоронній діяльності. Харків, 2011

секундами, максимум – годинами. Відповідно до цього, можна виділити довгострокові, поточні й оперативний прогнози надійності професійної діяльності. Довгостроковий прогноз зв'язаний, в основному, з відповіддю на питання: чи є сприятливими природні властивості людини надійному, багаторічному виконанню професійної діяльності визначеного виду? Поточний прогноз відповідає на інше питання: чи сприяє перманентний стан людини надійності його роботи в доступному для огляду майбутньому? Оперативний прогноз повинний дати відповідь на питання: чи відповідає оперативний стан людини готовності надійно працювати в найближчі хвилини або години?

Іншими словами, для прогнозування необхідно, в основному, визначити, які якості, які перманентні та оперативні стани у даному випадку сприяють надійності роботи, що потребує швидкості реагування, а які – надійності діяльності, що більшою мірою забезпечується витривалістю.

Психодіагностичні оцінки вищевказаних станів та особливостей можуть використовуватися для урахування та корекції станів різної тривалості, в процесі профорієнтації, відбору до конкретного виду праці і індивідуалізації професійної діяльності. Індивідуалізація припускає розробку варіантів індивідуального стилю діяльності, що визначаються, в основному, індивідуально-зручним характером розподілу фізичного та інтелектуального навантаження. Відповідно до вищевказаного, мета дослідження передбачала відбір найбільш оперативних методик та інформативних показників оцінки станів та якостей особистості, що відносяться до різних рівнів. У дослідженнях Г. С. Никифорова було показано, що основними показниками надійності практично будь-якої професійної діяльності є: самоконтроль, професійна відповідальність, почуття обов'язку, дисциплінованість, самооцінка, воля та самовладання. Ми припустили, що успішність діяльності керівника зростає (покращиться), якщо в процесі професійного становлення забезпечити можливості підвищення рівня саморегуляції, особливості

розвитку якої зумовляють міру включення особистості у професійну діяльність, її самостійність, ініціативність, відповідальність, цілеспрямованість, прагнення до досягнення успіху.

Теоретичний аналіз науково-психологічної літератури з проблем особистісного та професійного розвитку, професійної діяльності керівників, сутності поняття «саморегуляція», ролі особистісної саморегуляції в успішній діяльності керівників показав, що у сучасній психології широко представлені концепції, які розглядають особистісний і професійний розвиток як єдиний цілісний процес, і що велика кількість науковців визначають особистість головним фактором професійного становлення. Саме особистість із її характерними рисами, власною активністю, якісними змінами у процесі розвитку впливає на успішність професіогенеза. Було визначено, що професійне навчання необхідно будувати в такий спосіб, щоб створити можливість підтримувати розвиток особистості, забезпечуючи стимулювання її власної активності у поведінці та професійному становленні й реалізації.

У науковій психології використовуються різні поняття для характеристики самоактивності особистості: саморегуляція, самоуправління, самоорганізація, самоменеджмент. Їх зіставний аналіз засвідчив право вживати терміни «саморегуляція» та «самоуправління» як синоніми. Саморегуляція визначається як переважно усвідомлене, цілеспрямоване планування, побудова та перетворення суб'єктом власних дій і вчинків стратегії життєдіяльності загалом відповідно до актуальних потреб, мотивів, особистісне значущих цілей, спрямованості. Саморегуляція презентує міру власної активності особистості і забезпечує можливість її реалізації, враховуючи актуальні й потенційні можливості людини не лише в організації та перетворенні оточення, але й в організації та управлінні власними діями і поведінкою.

Розробка проблем саморегуляції є одним зі шляхів реалізації гуманістичної орієнтації в психології. Саме в людській особистості саморегуляція досягає найвищої

складності й досконалості. У процесі саморегуляції розкриваються внутрішні резерви людини, що дають йому відносну свободу від обставин, що забезпечують навіть у самих важких умовах можливість актуалізації.

Розглядаючи й вивчаючи процеси саморегуляції психічного стану, ми думаємо, що багатьом змінам у собі людина зобов'язана активному спілкуванню із самим собою. Людина на відміну від інших у процесі самопізнання й саморегуляції може свідомо стати об'єктом власного пізнання й саморегуляції. Потрапляючи в певні умови й виконуючи конкретну діяльність, людина не завжди може їх змінити, але, перебуваючи в певних некомфортні або важких для себе станах, людина може змінити самого себе, свій стан. Саморегуляція людини в його взаємодії із природою й самим собою займає унікальне місце, виконуючи кілька функцій безпосередньо-реактивну, чуттєво-відбивну, неусвідомлену-захисну, мимовільно-регулюючу й довільно-цілеспрямовану. Уявлення про саморегуляцію станів як послідовності незалежних реакцій, які виникають у значущі в тім або іншому відношенні моменти діяльності та які виробляють специфічні зміни у її регуляції, є досить спрощеним і не відбиває регулятивні прояви станів, їхній складний зв'язок із процесами переживання, з поточним психічним станом, з очікуваннями, цілями, результатом діяльності.

Одержано 11.03.2011

УДК 159.9:351.74

Олена Євгенівна ЧЕРНОВА

здобувач кафедри прикладної психології
ННІ ПМСІТ ХНУВС

ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАТИВНА ФУНКЦІЯ СПІЛКУВАННЯ ПРАЦІВНИКА

Розглядаються рівні комунікативного акту, аналізується вплив бар'єрів спілкування на комунікацію.

Інформаційно-комунікативна функція охоплює процеси формування, передання та прийому інформації. Реалізація цієї функції має кілька рівнів. На першому

здійснюється вирівнювання розбіжностей у вихідній інформованості людей, що вступають у психологічний контакт. Другий рівень – передання інформації та прийняття рішень. На цьому рівні спілкування реалізує цілі інформування, навчання та інше. Третій рівень пов'язаний із прагненням людини зрозуміти інших. Спілкування тут спрямоване на формування оцінок досягнутих результатів (узгодження – неузгодження, порівняння поглядів тощо).

За допомогою спілкування люди передають один одному різні відомості, накази, діляться своїми ідеями, планами. На відмінну від технічних систем, в системах «людина – людина» інформація не тільки передається але і піддається кількісним і якісним змінам, приймається і інтерпретується різними людьми по-різному, згідно з їхньою мотивацією, досвідом, рівнем інтелектуального і правового розвитку і іншими властивостями їх психіки. При цьому відбувається оцінка отриманої інформації, так як вона завжди отримує якусь конкретну особистісну значущість і зміст; в процесі спілкування партнери завжди намагаються вплинути один на одного, тобто обмін інформацією завжди передбачає вплив на поведінку партнера. Ефективність комунікації зазвичай визначається саме тим, наскільки вийшов такий вплив, а це означає можливість зміни самого типу відносин між учасниками комунікації; успішність інформаційно-комунікативного спілкування забезпечується присутністю «тезауруса», який вказує на всю систему значень, що приймаються всіма учасниками спілкування. Крім того, навіть якщо люди знають значення слів, вони можуть розуміти їх по-різному в наслідок своїх вікових, професійних, політичних, моральних властивостей. Тому суб'єкти спілкування повинні мати не тільки ідентичні лексичні системи, але і однаково розуміти ситуацію спілкування. Недотримання цих умов веде до міжособистісних конфліктів, конфліктних відносин особистості і групи, особистості й суспільства. Для адекватного розуміння будь-якого повідомлення необхідна певна спільність «тезаурисів» відправника інформації і адресата. Під ним розуміється «уявлення про світ», вся сукупність інформації, якою володіє дана людина. Ця

Соціологія у правоохоронній діяльності. Харків, 2011

узгодженість тезаурусів може існувати на різній основі. Представники одного покоління розуміють один одного краще, ніж «батьки і діти»; в умовах спілкування можуть виникати різні бар'єри, які носять соціальний або особистісний характер. Такі бар'єри можуть бути наслідком відсутності спільної мови і спільного розуміння ситуації, а також соціальних, політичних, релігійних та інших відмінностей, які можуть породжувати зовсім різну інтерпретацію одних і тих же ситуацій, різноманітний світогляд, світорозуміння. Такі бар'єри зумовлені в основному соціальними причинами, і їх прояв особливо чітко виступає при включенні спілкування в більш широкий контекст суспільних відносин. Проте процес комунікації може здійснюватися і з цими бар'єрами. Навіть військові супротивники (чи, наприклад, співробітники правоохоронних органів і група терористів) можуть вступати в переговори, проте вся ситуація комунікації при цьому значно ускладнюється.

Комунікативні бар'єри можуть мати і інший, чисто психологічний характер. Вони можуть виникати або в силу індивідуальних особливостей партнерів (наприклад, через надмірну сором'язливість, скритність, некомунікабельності і т. д.), або через неприязні відносини, які склались між партнерами. В цьому випадку особливо наочно виступає зв'язок, що існує між спілкуванням і особистісними відносинами.

З одного боку, людина природно повинна захищатися від будь-яких наслідків, що загрожують неприємностями чи підозрілої інформації, а з іншого боку, повинна не пропустити, не відштовхнути, шукати «хорошу» інформацію. А отже, вона повинна вміти якимось чином відрізнити «хорошу» інформацію від «поганої», «пропускати» першу і «зупиняти» другу.

Цікаве і оригінальне розуміння тих соціально-психологічних механізмів, які створюють бар'єри на шляху комунікативного впливу, запропонував відомий вчений, історик і психолог Б. Ф. Поршнев. Вивчаючи джерела людського спілкування і взаємодії, субстратом яких є мова, Б. Ф. Поршнев прийшов до висновку, що в своїй

початковій сутності мова була засобом навіювання чи сугестія, наймогутнім і могутнішим із засобів впливу, що є в арсеналі людини. Пряме навіювання небезпечне – воно може привести людину до не властивих, чужим її думкам і вчинкам, зробити зброєю того, хто володіє цією зброєю. Захищаючись, людина «відпускає» іншим довіру дуже обережно. Зустрічна психологічна активність називається контрсугестія, «проти навіювання», що містить в собі засоби захисту від нестримної дії мови. Тому контрсугестія і є головною причиною виникнення бар'єрів, які виникають на шляху комунікації. Б. Ф. Поршнєв, розглядаючи механізм контрсугестії, виділив такі її види, як «уникання», «нерозуміння» і «авторитет». Уникання і авторитет – це захист від «джерела» комунікації, а нерозуміння – від самого повідомлення.

Далеко не завжди є можливість визначити джерело інформації як небезпечне, чуже чи неавторитетне і таким чином захиститися від небажаного впливу. Досить часто якась потенційно небезпечна для людини інформація може виходити і від людей, яким ми взагалі і в цілому довіряємо. В цьому випадку захистом буде «нерозуміння» самого повідомлення. Будь-яке повідомлення можна не зрозуміти – за результатом це теж саме, що не чути і не бачити, тільки вплив пробуксовує тепер в іншому місті. Б. Ф. Поршнєв виділяє чотири рівня нерозуміння – *фонетичний, семантичний, стилістичний і логічний*.

Перший рівень нерозуміння – фонетичний. Дійсно, якщо з нами розмовляють на незрозумілій для нас мові, на іноземній, наприклад, ми можемо бути спокійними – навіювання нам не загрожує. Ми нічого не розуміємо, так як слухач в цьому випадку володіє не тим набором фонем, ніж розповідач, і те, що вимовляється, зливається для нього в незрозумілий потік. Фонетичне нерозуміння має діапазон від незначного (наприклад, у вимові деяких слів) до повного і може мати різні джерела. Неповне розуміння буде не тільки тоді, коли говорять незрозуміло, але і тоді, коли говорять швидко, нечітко, з акцентом, коли використовуються незнайомі чи невідповідні контексту жести чи жестикулювання досить активне і швидке.

В семантичному рівні автоматично спрацьовує захист від впливу і в тому випадку, якщо комунікація відбувається, здавалося б на нашій мові, в усякому випадку фонетично він «наш», але за переданим змістом «чужий». В цьому випадку фіксується не чужа фонетика, а чужа семантика, тому можна говорити про семантичне нерозуміння. Існування цього бар'єру на шляху розуміння визначається самим фактом багатозначності слів будь-якої мови. Дія семантичного рівня нерозуміння приводить до дуже різкого зниження ефективності спілкування. Це пов'язано не тільки з тим, що якісь наші переживання «не дійдуть» до партнера, семантичний бар'єр може не просто затримати незрозуміле, але і перебудувати його, на місце одного поняття слова, незрозумілого за причинами семантичних відмінностей, підставляється інше поняття, замість однієї емоції бачиться інша, в результаті виникає не просто відмова, а інше розуміння причому неочікуване.

Наступним рівнем нерозуміння є стилістичний, який може бути причиною труднощів в спілкуванні і його низькій ефективності. Людина повинна зрозуміти, а звідси, і відобразити в якійсь відповіді або дії тільки те словесне звертання, яке підкорено встановленій граматичній структурі. В іншому випадку він вправі трактувати людину, яка звертається, як нахабу або іноземця, а у випадку грубого порушення граматики не знаходити смислу в його словах, і звідси виходить, що він змушений ігнорувати їх. Важливо відмітити, що стиль – це не тільки спосіб словесних повідомлень, але і спосіб досягнення відповідності форми і змісту в комунікації. Можлива також невідповідальність обраної словесної форми тому емоційному змісту, який передається.

Ще однією причиною неефективності спілкування може бути логічний рівень нерозуміння, який викликається неприйманням одним із учасників спілкування логіки і аргументів іншого. Якщо людина, з нашої точки зору, розповідає чи робить щось, що суперечить правилам логіки, то ми його не тільки відмовляємося розуміти, але і емоційно сприймаємо його негативно. При цьому невірнo передбачаємо, що логіка є тільки одна – вірна, тобто наша.

І кожна людина живе і думає за своєю логікою, але ось у спілкуванні, якщо ці логіки не суміщаються чи якщо у людини немає ясного представлення про логіку партнера, про її відмінності від своєї, тоді і спрацьовує бар'єр логічного рівня нерозуміння.

Важливо підкреслити, що всі перераховані бар'єри можна охарактеризувати як зовнішні, бо вони включають фільтр недовіри, що не пропускає вплив «всередину» людини, вони оберігають світ людини ззовні.

Одержано 18.03.2011

УДК 316.472

Олександр Петрович КОВАЛЬЧУК

ад'юнкт Національного університету оборони
України

РОЗВИТОК МОТИВАЦІЇ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ

Аналізується вплив об'єктивних умов і суб'єктивних чинників, що формують у військовослужбовців мотиваційну готовність до військово-професійної діяльності.

Значущість проблеми мотивації є незаперечною з погляду теорії і практики, оскільки від розробки ефективної системи мотивації особистості залежить не тільки підвищення її соціальної і творчої активності, але й певні результати діяльності в цілому. Мотивація є стрижнем особистості, задає її спрямованість, характер, здібності, здійснюючи на них вирішальний вплив. Мотиваційній сфері особистості, мотивації і мотивам присвячена велика кількість наукових робіт. Вивченням природи мотивів займалися А. Маслоу, В. Г. Асєєв, В. І. Ковальов, Є. П. Ільїн, Х. Хекхаузен, Д. М. Узнадзе, їх зв'язком з психічними процесами, емоціями та почуттями К. А. Абульханова-Славська, В. С. Мерлін, Н. Рейнвальд, закономірностями формування мотиваційної сфери особистості А. І. Божович, В. К. Вілюнас, Г. І. Костюк, А. К. Маркова, С. А. Рубінштейн.

Рівень актуальності проблеми мотивації особистості не втрачає з часом своїх позицій, оскільки постійно

Соціологія у правоохоронній діяльності. Харків, 2011

змінюються потреби, мотиви. На сьогодні багато науковців приділяючи значну увагу проблемам мотивації, висвітлюють існуючі та викладають власні теоретичні підходи. Водночас у психології не існує єдиної точки зору на природу мотивації і мотивів та єдиного чітко визначеного понятійного апарату. Це свідчить про незавершеність її дослідження в психологічній науці. Для ефективного вивчення мотивації слід розглядати безпосередньо процес її розвитку, що дозволить виділити основні елементи, на які повинен бути спрямований вплив, з метою підтримання у військовослужбовців існуючої мотивації, сприяння формуванню нових або актуалізації вже утворених мотивів.

Згідно з О. М. Леонтьєвим, від мотивів діяльності залежить її особистісний сенс і, відповідно, спрямованість емоційних, вольових процесів, готовність до реалізації мети. В процесі освоєння професії відбувається розвиток і трансформація мотиваційної структури суб'єкта діяльності. Цей розвиток здійснюється в двох напрямках: по-перше, загальна мотивація особистості включає в себе професійну мотивацію; по-друге, зі зміною рівня професіоналізації змінюється і система професійних цілей. Мотив особистості слід визначити як внутрішню спонуку до певних дій. Крім того, кожний мотив виступає як компонент складної системи – мотиваційної сфери особистості. Основними характеристиками мотиваційної сфери є: множинність, структурність, ієрархія. Тобто кожна особистість має певну визначеність мотивів, які по-різному пов'язані між собою і по-різному важливі для цієї особистості. Стійкі домінуючі мотиви особистості займають провідне місце у визначенні її поведінки і підпорядковують собі всі інші мотиви. У мотиваційній сфері на ієрархію мотивів впливає засвоєння людиною певних моральних цінностей – уявлень, понять, ідей, що стали домінуючими мотивами поведінки. Найпоширенішою для цілей мотивації є класифікація потреб, запропонована А. Маслоу, який виділяє п'ять типів потреб: фізіологічні; безпеки й захисту; соціальні; поваги; самовираження. Д. Мак-Клелланд доповнив цю класифікацію такими потребами, як потреба влади, успіху і

приналежності. Ф. Герцберг мотивуючими факторами вважає відчуття успіху, просування по службі, визнання з боку навколишніх людей, відповідальність, збільшення можливостей. Виділені ним гігієнічні фактори, пов'язані з навколишнім середовищем, виявляють свій вплив на поведінку працівника, зокрема через незадоволення роботою, тоді, коли реалізація їх неадекватна або несправедлива. Потреби більш високих рівнів не мотивують людину, поки не задоволені хоча б частково потреби нижчого рівня. Проте слід мати на увазі, що і при домінуванні в даний момент однієї з потреб, діяльність людини стимулюється не тільки нею, а комплексом потреб. Ефективна мотивація через потреби вимагає постійного виявлення у особистості актуальних потреб, які є рушійною силою їхньої активності.

Становлення мотивації до професійної діяльності відбувається на основі стійких домінуючих мотивів особистості. У процесі професійної діяльності змінюються самі мотиви, їх ієрархія: одні мотиви розширюються, інші втрачають свою значимість, ще інші трансформуються, бо в цілому мотиваційна сфера особистості динамічна і змінюється залежно від багатьох обставин. Професійна діяльність може спонукатися не одним, а декількома мотивами різних груп, тобто вона полімотивована. Мотиви розміщені в певній ієрархії, за своєю значущістю. Ієрархія мотивів не є сталим мотиваційним комплексом: вона змінюється з часом та віком. Різні чинники можуть змінювати ієрархію мотивів. Мотиви професійної діяльності характеризуються і займають певну нішу в мотиваційній сфері особистості. Мотиви постійно змінюються, перебувають в динаміці, тобто змінюється їх значення для особистості, актуальність, залежно від певних умов, обставин, ситуацій, тощо. Кожна існуюча мотивація здійснює вплив на певну сферу життєдіяльності людини. Так, наприклад, мотивація до діяльності впливає на її ставлення до виконання професійних обов'язків, на процес розширення кола професійних знань, вмінь, на набуття професійних навичок. На цю ж мотивацію впливають: індивідуальні особливості, умови діяльності, вимоги

Соціологія у правоохоронній діяльності. Харків, 2011

діяльності, позитивні й негативні чинники, що зумовляють ставлення до виконання професійних завдань.

Потреби і мотиви, що формуються цією підставою, визначають ставлення військовослужбовців до військової служби. У перебігу повсякденної діяльності у військовослужбовців відбувається складний процес переосмислення раніше сформованих ціннісних уявлень про обрану професію. При цьому, з одного боку, відбувається переоцінка самої військової служби як носія певних ціннісних мотиваційних характеристик, а з іншого – йде зустрічний процес перебудови ціннісної свідомості особистості військовослужбовця, що зумовлює перегляд ним критеріїв оцінок, змісту і структури системи цінностей. Виділяють ряд мотивів, що мають найбільше практичне значення у формуванні мотивації особистості щодо військово-професійної діяльності: намагання самоствердитись через військову службу (мотив самоствердження); наслідування поведінки когось іншого, хто є досить значимою й авторитетною людиною (мотиви ідентифікації з іншою людиною); бажання отримати певні повноваження (мотив влади); отримання задоволення від самого процесу військово-професійної діяльності (процесуально-змістові мотиви); реалізація своїх здібностей, впевненості в собі, прагнення руху вперед до самовдосконалення (мотив саморозвитку); прагнення досягти високих результатів та майстерності у професійній діяльності (мотив досягнення); усвідомлення суспільного значення військової діяльності, відчуття належності до військового колективу й прагнення принести йому користь, почуття обов'язку перед суспільством (соціальні або суспільно значущі мотиви); намагання уникнути дисциплінарної та кримінальної відповідальності (мотив уникнення неприємностей та покарання). Вказані мотиви зводяться до двох блоків (крім матеріальних): мотиви соціальної орієнтації, що спонукають людину до самоствердження, самореалізації та мотиви індивідуального, власного розвитку, що створюють перспективи для особистості у досягненні задоволення через реалізацію усвідомленого особистісного потенціалу.

Наведені мотиви виконують спрямовуючу роль щодо задоволення певної потреби особистості військовослужбовця.

Таким чином, під впливом об'єктивних умов і суб'єктивних чинників у військовослужбовців формується мотиваційна готовність до військово-професійної діяльності. Ця готовність являє собою цілісну та стійку систему психологічних утворень особистості, які, актуалізуючись в тих або інших обставинах, створюють відповідні стани психіки і спонукають військовослужбовця до діяльності, регулюють його поведінку.

Одержано 17.03.2011

УДК 316.613.432

Руслан Вікторович ТОРЧЕВСЬКИЙ
ад'юнкт кафедри психології та педагогіки
Національного університету оборони України

УПРАВЛІНСЬКА КУЛЬТУРА ЯК ІНТЕГРАЛЬНА СКЛАДОВА ПРОФЕСІЙНОЇ КУЛЬТУРИ МАЙБУТНЬОГО МАГІСТРА ВІЙСЬКОВОГО УПРАВЛІННЯ

Розглядається сутність та процес розвитку управлінської культури у військовому управлінні.

Боездатність Збройних сил України (далі – ЗС України) вирішальною мірою залежить від людського чинника, морально-психологічного стану військовослужбовців, створення умов для більш повної реалізації духовного та професійного потенціалу особового складу, підвищення його відповідальності за виконання функціональних і службових обов'язків, наказів командирів і начальників. Офіцери ЗС України – це управлінці, які безпосередньо здійснюють керівництво та управління військовими підрозділами (частинами) та займаються вихованням і навчанням підлеглих. Виконання військово-педагогічних функцій завжди посідало чільне місце в їхній діяльності. За сучасних умов ці функції істотно розширюються та ускладнюються, що ставить високі вимоги до їх управлінської культури.

Як показує аналіз вітчизняної педагогічної літератури, актуальність проблеми управлінської культури посилюється і в зв'язку з тим, що вона безпосередньо пов'язана із загальними проблемами виховання особистості в українському суспільстві, формуванням гуманних взаємовідносин між людьми, їх високоморальних навичок, звичок, якостей характеру і поведінки. Рівень культури начальників і підлеглих, вихователів і вихованців – один із показників моральної вихованості ЗС України.

Проблемі управління та управлінської культури у сфері освіти приділяли увагу українські вчені В. Афанасьєв, А. Боднар, Л. Даниленко, Г. Дмитренко, Г. Єльнікова, Л. Карамушка, Н. Коломінський, В. Корнєєв, В. Маслов,

М. Нещадим, В. Олійник, В. Пікельна, В. Пуцов, Н. Протасова, В. Свистун, В. Ягупов та ін.

Поряд із зазначеними, опубліковано ряд праць спеціалізованого характеру, присвячених дослідженню управлінської культури офіцера (О. Бойко, Б. Маслов, Т. Мацевко, С. Мосов, В. Мясников, О. Пантюк, О. Рейш, І. Руснак, І. Смоліков, В. Телелім, Г. Філоненко та ін.).

Що ж стосується управлінської культури майбутніх магістрів військового управління, то вони досліджувались значно менше, ніж педагогічні аспекти управління. Одним із суттєвих чинників такого стану є той, що деякий час педагогічна преса була переповненою статтями з проблем управління освітою. А сама культура управління розроблялася значно менше.

Намагаючись визначити сутність поняття «управлінська культура майбутнього магістра військового управління», ми звернулися до відповідних джерел, які безпосередньо стосуються проблеми управлінської діяльності. Одразу ж зазначимо, що значна кількість публікацій з проблеми формування різноманітних аспектів управлінської культури і управлінської діяльності належать фахівцям з проблем психологічного і педагогічного управління, управління складними системами і процесами. А це означає, що й трактування сутності цього поняття буде мати психолого-педагогічний відбиток.

За своїм змістом, культура управління – це сукупність досягнень в організації і здійсненні процесу управління, організації управлінської праці, використанні техніки управління, а також сукупність вимог, що пред'являються до систем управління і управлінців, обумовлених нормами і принципами суспільної моралі, етики, естетики, права.

Культура управління як складова частина загальнолюдської культури, має разом з тим ряд особливостей, які відрізняють її від усіх інших видів і форм культури. Ці особливості можна проілюструвати на основі вимог, які пред'являються до культури управління. Ф. Хміль, наприклад, вважає, що рівень культури управління можна оцінити, виходячи із загальносистемних показників, найважливішими з яких є такі:

Соціологія у правоохоронній діяльності. Харків, 2011

- цілеспрямованість (здатність системи досягати цілей);
- цілісність (наявність і використання системою властивостей, яких немає у складових частин системи);
- зв'язаність (наявність оптимальних технологічних, інформаційних, виробничих та інших зв'язків);
- відкритість (взаємодія системи з іншими системами і сприйняття зовнішньої інформації);
- динамізм (швидкість змін системи під впливом будь-яких чинників);
- прагнення до розвитку (наявність тенденції ускладнення змісту системи, зв'язків тощо).

Мова йде про те, що управлінська культура майбутніх магістрів військового управління – це «...сукупність внутрішніх і зовнішніх характеристик, які позитивно впливають на виконання професійних службових обов'язків, які забезпечують комфортність у спілкуванні з іншими військовослужбовцями різних рівнів і в різних ситуаціях і виключають будь-яку морально-психологічну напругу в стосунках».

Процес розвитку управлінської культури майбутніх магістрів військового управління слід пов'язувати з всебічним розвитком їх духовної сфери, духовності, яка значною мірою залежить від гострої потреби в професійно підготовлених фахівцях, які здатні ефективно виконувати свої функціональні обов'язки, вирішувати складні проблеми сьогодення. Духовна культура охоплює всю сукупність (елементів) ідей, поглядів (в тому числі, світоглядних, філософських, військових, правових, та ін.), яка є необхідною для нормального функціонування ЗС України.

Суттєвим елементом культури управління є культура приймання відвідувачів, розмов по телефону, проведення нарад, засідань, зборів тощо. Важливим елементом культури управління є культура умов праці. Невід'ємним елементом культури управління є культура документації. Значення культури управління в різноманітній управлінській діяльності величезне. Врахування елементів культури управління в управлінській діяльності дає змогу

поліпшити організацію управління, спростити процес управління, забезпечити злагодженість і чіткість роботи апарату управління, підвищити військову дисципліну в підрозділі. Без врахування вимог культури управління практично неможливо реалізувати жодну з рекомендацій, розроблених наукою управління.

Удосконалювати культуру управління – означає удосконалювати всі її елементи. В кожному конкретному випадку ті чи інші елементи можуть набувати вирішального значення для підвищення ефективності культури управління.

Кожному майбутньому магістру військового управління для досягнення найвищих висот управлінської культури, а отже і для забезпечення ефективності діяльності підрозділу в цілому, потрібно досконало оволодівати механізмами власної психології, умінням реально оцінювати власні не лише сильні, але й слабкі сторони та цілеспрямовано працювати над удосконаленням своєї управлінської культури.

Тому завданням кожного майбутнього магістра військового управління є не лише постійне самопізнання, але й безперервне особистісне самовдосконалення для забезпечення ефективного управління людськими ресурсами в очолюваному колективі.

Одержано 15.03.2011

УДК 316.624

Луиза Александровна НОВИКОВА

магистрант Белгородского государственного
университета (Россия)

СОЦИАЛЬНО-ПСИХОЛОГИЧЕСКОЕ СОПРОВОЖДЕНИЕ ДЕТЕЙ ИЗ СЕМЕЙ С АЛКОГОЛЬНОЙ ЗАВИСИМОСТЬЮ

В статье поднимается проблема социальной адаптации детей из семей с алкогольной зависимостью. Решение проблемы автор связывает со становлением структур и форм социально-психологического сопровождения подобных семей, подчеркивает необходимость планомерной психокоррекционной и социальной работы, ссылается на результаты исследования, проведенного в Белгородском

областном наркологическом диспансере, указывает на программу «В кругу друзей» как возможный путь решения проблемы.

Наиболее существенным признаком последних лет стало значительное увеличение количества семей алкоголиков, которое происходит из-за ухудшения условий жизни значительной части семей, следствием чего становится изменение отношения к детям © Новикова Л. А., 2011 полного вытеснения их из семей. Потом это оборачивается беспризорностью огромного количества детей и подростков. Алкоголизм, таким образом, сегодня становится не столько медицинской, сколько общесоциальной проблемой современного общества.

Проблема семейного алкоголизма в настоящее время вызывает особую тревогу. Социальная работа в этом направлении предопределена необходимостью личностной и социальной адаптации детей, родители которых употребляют спиртное, ведут асоциальный образ жизни, тем самым мешая собственным детям полноценно развиваться, получать образование, жить счастливой жизнью. Мы считаем, что рассмотрение феномена социально-психологического сопровождения детей из семей с алкогольной зависимостью представляется актуальной общественно значимой проблемой.

Изучение особенностей детей, родители которых злоупотребляют алкоголем, показало, что почти все дети из таких неблагополучных семей появляются на свет уже с дефектами – от незначительных нарушений до серьёзных пороков развития и уродства. А если даже ребёнок рождается физически здоровым, то он не развивается полноценно и естественно, страдает его психическое развитие, т. к. воспитывается он в условиях постоянного страха, скандалов, непредсказуемого поведения родителей, иногда жестокости и насилия с их стороны. В итоге дети вырастают нервными, эмоционально неустойчивыми, с заниженной самооценкой, с различными формами патологического поведения. Конечно, все эти нарушения значительно затрудняют процесс воспитания и обучения детей, а ограниченный и деформированный жизненный

опыт не позволяет таким детям успешно адаптироваться в социальной среде.

Чтобы вернуть человека к жизни, восстановить отношения в семье, необходима специальная работа, направленная на обретение такими людьми уверенности в себе, ответственности за себя и свой образ жизни, укреплению позиции: «Я – хозяин своей судьбы». Для выхода из кризисной ситуации необходима психокоррекционная работа с данной категорией семей.

Поддержка детей из семей алкоголиков, помощь в реабилитации их родителей, способствование их эмоциональному и умственному развитию заключается в создании и апробации методов (и совокупности методик), средств, форм социально-педагогической и социально-психологической деятельности специалистов и контроля за результатами работы.

Основной формой оказания такой помощи должен стать специально организованный процесс – социально-психологическое сопровождение семьи или личности.

Сущностной характеристикой социально-психологического сопровождения является создание условий для перехода личности и (или) всей семьи к самопомощи. Условно можно сказать, что в процессе социально-психологического сопровождения детей из семей с алкогольной зависимостью специалист создает условия и оказывает необходимую и достаточную (но не избыточную) поддержку для перехода от позиции «Я ничего не могу сделать» к позиции «Я сам могу справляться с трудностями, это в моих силах». Социально-психологическое сопровождение детей из алкозависимых семей позволяет оптимизировать ресурсы семьи, способствует созданию оптимальных условий для прямых контактов скрытных, некоммуникабельных детей с медицинским персоналом, социальным работником, педагогом; облегчает их сближение и возникновение доверия и, главное, помогает пережить кризисный период, адаптироваться в новой жизненной ситуации, а впоследствии обеспечить ребёнку полноценные условия бытия и развития.

В процессе социально-психологического сопровождения детей из семей с алкогольной зависимостью специалист

Соціологія у правоохоронній діяльності. Харків, 2011

(психолог, соціальний працівник) повинен допомогти своєму клієнту в розв'язанні наступних основних завдань:

- виявити, в чому є проблема, які причини його життєвого неблагополуччя (діагностика);
- визначити напрям діяльності і намалювати шляхи реабілітації (планування);
- допомагати в досягненні конкретної мети, виконанні планів і бажань дитини (реабілітація).

Щоб допомогти дітям, необхідно, перш за все, піклуватися про лікування від алкоголізму або наркоманії їх батьків. Безсумнісно, лікування батьків дуже важливо. Однак одужання батьків само по собі не звільняє дітей від проблем, викликаних хворобою батька або матері. Допомога дітям може бути надана як в цільових групах, так і в процесі сімейної терапії. Сім'я, навіть якщо вона благополучна, може мати достатньо сильний вплив на зміну дитини.

Соціально-психологічне супроводження невіддільно від психокоррекційної роботи, оскільки в процесі взаємодії супроводжуючий застосовує як індивідуальну, так і групову психотерапію. Завдяки спеціальним психотерапевтичним технікам і методам діти з алкозависимих сімей швидше перемагають виникаючі психологічні труднощі. Робота фахівців з одним дитиною або групою дітей спрямована на усунення психотравмуючої ситуації, реабілітацію і соціальну адаптацію не тільки дітей, а й всієї сім'ї.

За нашою думкою, в м. Белгороді недостатньо уваги приділяють проблемам сімей з алкогольною залежністю. Необхідно не тільки виявляти неблагополучні сім'ї і ставити їх на облік, а й надавати реальну допомогу в подоланні існуючих проблем. З метою встановлення шляхів надання такої допомоги нами було вивчено досвід діяльності ОГУЗ «Областний наркологічний диспансер» по соціально-психологічному супроводженню дітей з сімей з

алкогольной зависимостью и провести социологическое исследование. Необходимость исследования была обусловлена недостаточным, по нашему мнению, вниманием общества к детям из алкогольных семей.

Наркологический диспансер является лечебно-профилактическим учреждением, организующим профилактическую антиалкогольную работу, оказывающим специализированную помощь лицам, злоупотребляющим алкогольными напитками, страдающим алкоголизмом, наркоманией, токсикоманией. Дети и подростки из таких семей либо сами проявляют склонность к асоциальному поведению, либо оказываются в затруднительном психическом и эмоциональном положении. Из-за неблагоприятных условий проживания и воспитания они входят во взрослую жизнь неподготовленными, не могут адаптироваться в группе сверстников, испытывают трудности в общении. С целью изучения социально-психологического состояния детей были опрошены 67 детей из семей с алкогольной зависимостью в возрасте от 14 до 18 лет и 16 экспертов. Анализ ситуации, наблюдения и впечатления от работы в наркологическом диспансере привели к пониманию того, что работа с детьми алкоголиков должна носить комплексный характер: надо учитывать психические особенности детей, социальный опыт, связь с семьей. К сожалению, комплексным лечением всей семьи специалисты наркологического диспансера не занимаются, они оказывают преимущественно медицинскую помощь, а нужна в первую очередь помощь психологическая.

С целью оказания психологической помощи детям и подросткам из семей с алкогольной зависимостью нами была разработана и апробирована «Программа социально-психологического сопровождения», названная нами «В кругу друзей». Основные цели программы:

- разработка специальных методик и программ по коррекции личностных и поведенческих нарушений у детей из алкогольных семей;
- оказание психолого-педагогической и социальной помощи в поддержке детей алкозависимых семей.

**Соціологія у правоохоронній діяльності. Харків,
2011**

Реализация Программы социально-психологического сопровождения «В кругу друзей» направлена на достижение следующих результатов:

- организация реабилитации родителей-алкоголиков;
- оказание семьям психологической и социальной помощи;
- формирование у детей позитивных альтернатив будущего, доверия к себе, к окружающим и миру.

Реализация программы позволит перейти от медицинской модели помощи семьям с алкогольной зависимостью к социально-психологической, приступить к решению задачи всесторонней поддержки детей из алкозависимых семей.

Одержано 19.03.2011

У статті піднімається проблема соціальної адаптації дітей із сімей з алкогольною залежністю. Розв'язання проблеми автор пов'язує зі становленням структур і форм соціально-психологічного супроводу подібних сімей, підкреслює необхідність планомірної психокоррекційної і соціальної роботи, посиляється на результати дослідження, проведеного в Білгородському обласному наркологічному диспансері та вказує на програму «У дружньому колі» як можливий шлях вирішення проблеми.

УДК 316.628-057

Микола Сергійович ДУРНЕНКО

курсант 5-го курсу ІПТ-06-04 ННІ ПМСІТ ХНУВС

Науковий керівник: **Олена Анатоліївна Гузьман**

кандидат соціологічних наук,

начальник кафедри соціології та соціальної

роботи ННІ ПМСІТ ХНУВС,

підполковник міліції

**СПРИЙНЯТТЯ ПРАЦІВНИКАМИ ОВС УКРАЇНИ РИЗИКІВ
ТА НЕБЕЗПЕК ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ**

Аналізується вплив ризиків на ефективність діяльності ОВС, розглядаються конкретні соціологічні дослідження, спрямовані на вивчення ризиків.

У всі часи життєдіяльності людство випробовувало на собі вплив різного роду негативних чинників.

Це породжувало кризові, критичні ситуації, які характеризувалися як ситуації ризику і відрізнялися за ступенем його прояву і дії на людей. Емпірично і науково визначено, що кількість і величина погроз, здатних прямо або побічно позначитися на здоров'ї і добробуті людини, різко зросли, що зумовило появі людей груп соціального ризику, які через обставини, що склалися, своє соціальне положення і спосіб життя схильні до негативних дій.

В сучасних умовах праці особливу увагу необхідно звернути на правоохоронну сферу діяльності, оскільки в ній постійно спостерігається зростання факторів ризику. Це цілком закономірний процес викликаний швидким розвитком суспільства та появою нових приладів і засобів, які активно використовуються злочинцями зокрема проти працівників міліції. Це сприяє зростанню «професійного» рівня злочинності, а звідси й зростанню професійної діяльності ОВС. *Дурненко М. С., 2011*

Категорія «ризик» має структурний характер і включає:

- ситуацію ризику;
- оцінку ризику;
- ступінь її усвідомленості суб'єктами ризику;
- чинники ризику;
- ситуацію вибору;
- межі ризику;
- зону ризику.

А тому вивчаючи та впливаючи на кожний з компонентів ризику, можна істотно зменшити як ризик, так і його вплив на людей.

Сказане вище дає нам підставу припускати, що актуальність дослідження ризиків, особливо в діяльності ОВС на сьогодні є достатньо значною. Для виявлення особливостей впливу ризиків на функціонування окремих підрозділів міліції та ОВС в цілому ми пропонуємо наступні напрями конкретних соціологічних досліджень:

- ✓ дослідження нормативного забезпечення компенсації за діяльність, пов'язану з ризиком працівників ОВС, пошук шляхів удосконалення законодавства в цілому напрямі;

- ✓ вивчення питання з якими ризиками під час виконання службових обов'язків найчастіше стикаються працівники різних підрозділів міліції;
- ✓ вивчення причин та умов під час несення служби, які сприяють появі негативних наслідків для життя та здоров'я працівників міліції;
- ✓ виявлення найбільш ефективних методів зменшення та подолання ризиків в сфері правоохоронної діяльності.

Підводячи підсумок, хотілося б ще раз звернути увагу на те що ризики завдають досить великої шкоди ефективності діяльності та здоров'ю працівників ОВС. І хоча ризик є постійний і неусувний компонент будь-якої людської діяльності, його можна значно зменшити за рахунок адаптації людини до ризикогенного середовища та максимального зменшення фактору ризику та його впливу на людину.

Одержано 18.03.2011

УДК 316.628-057.36

Олена Миколаївна НАУМЕНКО

курсант 3-го курсу ІПТ-06-04 ННІ ПМСІТ ХНУВС

Науковий керівник: **Олена Анатоліївна Гузьман**

кандидат соціологічних наук,
начальник кафедри соціології та соціальної
роботи ННІ ПМСІТ ХНУВС,
підполковник міліції

ЯВИЩЕ КСЕНОФОБІЇ В СИСТЕМІ МВС

У тезах ксенофобія розглядається як наслідок глобалізації, аналізуються результати дослідження щодо ставлення випускників ВНЗ системи МВС України до іноземців та національних меншин.

Наявність ксенофобії в органах внутрішніх справ є проблемою міжнародного рівня, адже безпосередньо стосується іноземців. Дане явище суперечить функціям міліції, яка навпаки повинна захищати права людей та підтримувати принцип рівності, запобігати проявам расизму та дискримінації. Саме ксенофобія є сьогодні однією з найбільш розповсюджених форм расизму.

Дане явище набуло широкого масштабу в нашій країні після розпаду СРСР та «падіння залізної завіси», коли в нашу країну почався стрімкий потік іммігрантів. Дані процеси спостерігаються в усіх країнах як наслідок глобалізації, в результаті якої відбулося розширення масштабів міжрегіональних та внутрішньорегіональних міграцій.

Ксенофобія (від грецького *xenos* – чужий, *phobos* – страх: англ. – *xenophobia*) – являє собою почуття страху або ворожнечі до всього незнайомого, відчуженого: в етносоціології – до інших етнічних (мовно-культурних) або расових груп, наприклад, «русофобія» – ворожнеча до росіян, «юдофобія» – ворожнеча до євреїв. Термін ксенофобія часто використовується для визначення ставлення до іноземців. Ксенофобія має психологічні корні, пов'язані з інстинктом самозбереження, хоча в деяких ситуаціях почуття ворожнечі та обережності поєднується з почуттям цікавості, бажанням пізнати незнайоме. Ксенофобія зазвичай пов'язана з засвоєними з дитинства установками етноцентризму та упередженим ставленням до іноетнічного та інорасового на основі стереотипів [1].

І хоча на явище ксенофобії звернули пильну увагу лише нещодавно, дані процеси мають глибокі історичні корні. Стародавні люди розуміли, що чужинець може забрати в полон їх або їхніх родичів, розграбувати, або присвоїти їхню територію, тому не дивно, що до чужинців відносилися з певними побоюваннями. Дані почуття пояснюються притаманним кожній людині інстинктом самозбереження. З еволюцією суспільства дане явище істотно змінилося, з'явилися нові причини формування ксенофобії в спільнотах.

Один з найголовніших факторів – суспільний. Поряд з культурними та науковими надбаннями людства стоять не менші надбання стереотипів, якими ми досить часто сліпо керуємося, а дані стереотипи часто приписують негативні риси іноземцям, що викликає в нас страх. Особистий досвід людей є обмеженим, тому при переносі своїх особистих спостережень на всіх представників етносу ми

Соціологія у правоохоронній діяльності. Харків, 2011

часто керуємося колективними уявленнями та стереотипами, які не мають в собі об'єктивної основи. В час інформаційних технологій роль колективних стереотипів значно зросла завдяки засобам масової інформації (ЗМІ). Адже саме ці канали стають швидкими та ефективними засобами розповсюдження стереотипів. Значна роль ЗМІ і в тому яку інформацію вони висвітлюють, адже конфлікти та проблеми з іноземцями стають сенсаціями, що привертає до них додаткову негативну увагу [2].

Працівники міліції, як і звичайні громадяни, мають свої особисті стереотипи, упередження, а можливо й фобії, тому толерантні риси в них також необхідно виховувати та формувати. Особистість працівника міліції найчастіше формується в період навчання в вищих навчальних закладах системи Міністерства внутрішніх справ, тому дуже важливо щоб на даному етапі у випускників сформувалося толерантне та рівне, неупереджене ставлення до всіх людей, адже саме ці риси стануть основою головних принципів їхньої професійної діяльності.

Для виявлення ставлення випускників вищих навчальних закладів системи МВС України до іноземців та національних меншин в Харківському національному університеті внутрішніх справ було проведене пілотажне дослідження, в якому взяли участь 75 курсантів випускного курсу. Головним завданням даного дослідження було виявити рівень толерантності випускників до різних національностей.

З результатів даного дослідження були отримані дані, що 65 опитаних готові бачити українців в числі своїх родичів, сусідів та жителів країни, це говорить про позитивне ставлення до даної національності, а отже, і готовність співпрацювати з даною групою людей. Готовність бачити росіян та білорусів не лише жителями країни, а й родичами також дуже висока, а значить і ставлення до них на тому ж рівні, як і до українців. Менш готові сприймати євреїв, жителів Кавказу та Африки як родичів, але 40 респондентів готові бачити дані національності жителями своєї країни, міста та колегами по роботі. З 75 респондентів ромів погодилося сприймати

як жителів своєї країни лише 25, а як жителя міста – 5 респондентів. Більшість респондентів не хоче бачити расистів поряд, лише 50 опитаних сприйняли б їх як жителів своєї країни, хоча слід зазначити, що саме таке жорстке ставлення до представників даної групи вказує на расистські мотиви в поведінці. Жоден респондент не виявив толерантного ставлення до всіх національностей, це свідчить про наявність певних негативних упереджень щодо них. Проте всі респонденти вважають, що проблеми ксенофобії їх не стосуються та їхні дії та поведінка в собі даного змісту не несуть. Випускники не усвідомлюють, що їхня нетерпимість до різних національностей і є проявом даного явища.

Отже, дане пілотажне дослідження є підставою для більш масштабних досліджень в рамках української системи МВС, яка потребує свого особливого підходу до проблем ксенофобії в органах внутрішніх справ та процесів виховання працівників міліції.

Список використаної літератури

1. Свод этнографических понятий и терминов [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.arheolog.ru/Svod/etnograf.pdf>.
2. Паин Э. Социально-культурные факторы и механизмы динамики ксенофобии и экстремизма [Електронний ресурс] / Эмиль Паин // Казанський федераліст. – 2004. – № 3 (11). – Режим доступу: <http://www.kazanfed.ru/publications/kazanfederalist/n11/11/>.

Одержано 18.03.2011

РЕКОМЕНДАЦІЇ
науково-практичної конференції
«Соціологія у правоохоронній діяльності: теоретичні
та практичні аспекти»
(м. Харків, 30 березня 2011 р.)

Соціально-економічні та духовні зміни, що відбуваються в суспільстві, обумовляють нові підходи до якості професійної діяльності правоохоронців, розширення зв'язків ОВС з громадськістю та до фахової підготовки правоохоронців. Сучасне суспільство підсилює вимоги до ОВС як до суб'єкта діяльності щодо попередження та профілактики злочинної поведінки серед населення, до дотримання дисципліни та законності в ОВС. Система підготовки висококваліфікованих фахівців-правоохоронців у вищих навчальних закладах МВС потребує розробки механізму створення та максимального використання потенціалу кожного працівника, розвитку у нього самосвідомості, адекватної вимогам сучасності, розвитку автономної особистості, здатної самостійно приймати рішення та нести відповідальність за їх виконання.

На сучасному етапі розвитку українського суспільства на соціологів – науковців та викладачів вузів системи ОВС покладаються край важливі завдання у сфері правоохоронній діяльності. Вони полягають у соціологічному та соціально-психологічному забезпеченні роботи з персоналом ОВС, розвитку системи PR-зв'язків з громадськістю, соціологічному аналізу стану дисципліни та законності у лавах ОВС та попередженні їх порушень, соціально-технологічному вивченні ОВС як суб'єкта діяльності з припинення та попередження злочинної поведінки серед населення, у формуванні особистості професіонала у вузах системи МВС, у набутті курсантами (слухачами) відповідних знань, умінь, навичок.

Учасники науково-практичної конференції вважають за доцільне:

1. Започаткувати практику проведення щорічних

науково-практичних конференцій з проблем соціології, психології та педагогіки у правоохоронній діяльності на базі Харківського національного університету внутрішніх справ.

2. Професорсько-викладацькому складу вузів системи МВС та фахівцям з проблематики соціології правоохоронної діяльності необхідно постійно вивчати зростаючі вимоги суспільства до правоохоронної роботи та користуватися ними у своїй теоретичній та практичній роботі.

3. Професорсько-викладацькому складу ВНЗ системи МВС підвищувати якість соціологічного та соціально-психологічного забезпечення роботи з персоналом ОВС та деяких аспектів діяльності правоохоронців.

4. Включити у процес підготовки майбутніх правоохоронців соціальні технології формування у курсантів навичок діяльності в конкретних ситуаціях, пов'язаних з майбутньою професією.

5. Більш широко залучати при підготовці працівників ОВС сучасні досягнення відомчої науки.

Учасники конференції рекомендують:

- розробляти й впроваджувати нові форми соціологічного вивчення ОВС як суб'єкта правоохоронної діяльності, проблем дотримання дисципліни та законності в ОВС;

- розробляти та впроваджувати нові PR-технології у діяльність з поширення зв'язків правоохоронців із громадськістю;

- проаналізувати у спеціальних дослідженнях ефективність використання соціологічних знань діючими в системі МВС працівниками з соціальної роботи та PR;

- продовжити дослідження чинників, які заважають успішній адаптації курсантів до умов навчання у ВНЗ системи МВС, розробити рекомендації щодо покращення навчального процесу підготовки фахівців-соціологів для правоохоронної роботи.

Вважаємо, що вищезазначені рекомендації позитивно вплинуть на якість соціологічного забезпечення правоохоронної діяльності ОВС України і сприятимуть

*Соціологія у правоохоронній діяльності. Харків,
2011*

процесу реформування ОВС відповідно до вимог сучасного українського суспільства.

Наукове видання

**Соціологія у правоохоронній діяльності:
теоретичні та прикладні аспекти**

*Матеріали науково-практичної конференції
(Харків, 30 березня 2011 р.)*

Українською та російською мовами

Відповідальний за випуск – *М. М. Сання*
Корегування, комп'ютерне верстання – *П. О. Білоус*

Формат 60х84/16. Ум.-друк.арк. 7,0. Обл.-вид.арк. 5,64.
Тираж 30 пр. Зам. № 2011-13.

Видавець і виготовлювач –
Харківський національний університет внутрішніх справ,
просп. 50-річчя СРСР, 27, м. Харків, 61080
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 3087 від 22.01.2008.